



# EL TRIENNI LIBERAL A LA CONCA DE BARBERÀ

Ramon Arnabat-Mata, Damià Amorós i Albareda,  
Valentí Gual Vilà, Gabriel Serra Cendrós i Octavi Vilà Mayo



# EL TRIENNI LIBERAL A LA CONCA DE BARBERÀ

Gabriel Serra Cendrós (coord.)



Montblanc, Tarragona, 2023

CONSELL COMARCAL DE LA CONCA DE BARBERÀ  
C/Sant Josep, 18 · 43400 Montblanc

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI  
Av. Catalunya, 35 · 43002 Tarragona  
Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat  
www.publicacions.urv.cat



1a edició: abril 2023

ISBN paper: 978-84-1365-072-2 (Universitat Rovira i Virgili)

ISBN digital: 978-84-1365-073-9 (Universitat Rovira i Virgili)

ISBN paper: 978-84-09-49898-7 (Consell Comarcal de la Conca de Barberà)

DOI: 10.17345/9788413650722

Dipòsit legal: T 391-2023



Cita el llibre.



Consulta el llibre a la nostra web.



Llibre sota una llicència Creative Commons BY-NC-SA.

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unió de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

# Taula

Pròleg.....	7
<i>Sílvia Iturria</i>	
1. El Trienni Liberal (1820-1823): revolució i contrarevolució.....	9
<i>Ramon Arnabat-Mata</i>	
2. La Baixa Segarra en temps del Trienni Liberal i les seves conseqüències.....	39
<i>Damià Amorós i Albareda</i>	
3. Aspectes demogràfics del Trienni Liberal a la Conca de Barberà.....	51
<i>Valentí Gual Vilà</i>	
4. El Trienni Liberal a la Conca de Barberà (1820-1823): notes per al seu estudi polític i econòmic.....	65
<i>Gabriel Serra Cendrós</i>	
5. Poblet 1821: la segona exclaustació.....	101
<i>Fra Octavi Vilà Mayo, o. cist.</i>	



## Pròleg

El Trienni Liberal és un període de la història contemporània que transcorre entre 1820 i 1823 i que, malgrat la curta durada, va tenir una importància excepcional, ja que es van posar en pràctica les reformes liberals dissenyades a Cadis entre 1810 i 1814.

Durant aquesta època es van dur a terme un conjunt de polítiques econòmiques, socials i de reorganització territorial i administrativa que volien posar l'Estat espanyol en sintonia amb el que s'estava impulsant en aquells moments en els estats liberals europeus més avançats.

De fet, el Trienni Liberal va tenir un gran impacte a la nostra comarca (desamortització monàstica i de les comandes religioses, fets bèl·lics, canvis administratius, tala descontrolada del bosc de Poblet, conflictes entre pobles, etc.). Però, en canvi, ha estat molt poc estudiat. Per aquest motiu, l'any 2021 l'Àrea de Cultura del Consell Comarcal de la Conca de Barberà, en col·laboració amb el campus extens de la URV i amb el suport de l'Ajuntament de Montblanc, va dur a terme un cicle de conferències per commemorar el bicentenari d'aquesta època.

Cal felicitar els protagonistes de les xerrades i agrair-los la dedicació. L'estudi d'aquest moment de la nostra història, en el cas de la Conca de Barberà, és veritablement ingrat perquè obliga a grans esforços de recerca a causa de la migrada documentació que s'ha conservat.

També vull felicitar el meu antecessor en la conselleria, per l'encert a l'hora de programar aquestes xerrades, i agrair a la URV la implicació en aquest projecte, que avui, a més, ha fet possible l'edició del llibre que teniu entre les mans d'un període fins ara molt fosc de la història de la nostra comarca.

SÍLVIA ITURRIA  
Consellera Comarcal de Cultura i Turisme





# 1. El Trienni Liberal (1820-1823): revolució i contrarevolució

*Ramon Arnabat-Mata*

Grup de recerca ISOCAC – Universitat Rovira i Virgili

**Resum:** El Trienni Liberal tingué un important ressò a la Conca de Barberà, ja que trasbalsà de dalt a baix les estructures polítiques, econòmiques i culturals que feia dècades que funcionaven. En l'àmbit polític, l'elecció per sufragi universal masculí d'alcaldes i regidors comportà canvis importants en les persones i els grups socials que fins aquell moment havien dirigit els consistoris. En l'àmbit econòmic i social, la vella estructura feudal fou desmantellada, tot i que deixava la pagesia al marge. I, en l'àmbit cultural, les noves idees del liberalisme anaren prenent peu entre amplis sectors de la població. Davant d'aquests canvis, la comarca es dividí entre el sector que donà suport al liberalisme, els constitucionalistes, i el sector que donà suport al manteniment de les velles estructures, els reialistes. Implicats tots plegats en la primera guerra civil de la història contemporània de Catalunya i que tingué a la Conca de Barberà un dels principals escenaris.

**Paraules clau:** Liberalisme, reialisme, constitució, ajuntaments, milícia nacional, partides armades.

El Trienni Liberal (1820-1823) és un període clau en la formació de la societat catalana i espanyola contemporània, però, també, europea i americana, perquè la revolució peninsular de 1820 ressonà a Europa i a banda i banda de l'Atlàntic. El Trienni s'insereix en el llarg procés de la crisi de l'Antic Règim i de la revolució liberal, dins del qual ocupà un lloc central, ja que creà una legislació bàsica, difongué idees i perfilà els instruments polítics a través dels quals la burgesia exercí el poder i les classes populars començaren a adquirir protagonisme. Per primer cop es posaren en pràctica les mesures liberals i això provocà una polarització de la societat a favor (revolució/liberalisme) i en contra (contrarevolució/absolutisme) d'aquestes mesures, no en el pla teòric com fins en aquell moment, sinó en el pràctic.<sup>1</sup>

Malgrat la seva importància, el Trienni Liberal continua sent un període força desconegut de la nostra història, tot i que esperem que amb motiu del seu bicentenari es realitzin estudis locals i comarcals que ajudin a conèixer i comprendre millor aquests tres anys. Hom acostuma a referenciar el Trienni Liberal amb la figura de Rafael del Riego, que en marca l'inici, i amb la invasió dels Cent Mil Fills de Sant Luís, que en marca el final. Però el Trienni Liberal és quelcom més, i més complex, que això.

## Crisi de l'Antic Règim i revolució liberal

El darrer terç del segle XVIII i la primera meitat del XIX es caracteritzen a escala europea per ser l'època de les revolucions polítiques, econòmiques, socials i culturals. Unes revolucions que trasbalsaren el vell continent, esfondraren definitivament l'Antic Règim i la societat senyorial i feren emergir la societat liberal i burgesa, capitalista i industrial. És en aquesta època de les revolucions on hem d'inserir la transformació de la societat catalana i espanyola, que provocarà l'esfondrament de la monarquia absoluta i la societat estamental, i la implantació de la societat liberal i de classes. És una transformació incentivada per la pèrdua de les colònies d'ultramar, la crisi de la hisenda pública, les guerres de finals del s. XVIII, la Guerra del Francès i la crisi del sistema senyorial com a eina d'extracció de l'excedent de les classes productives.<sup>2</sup>

Els sis anys que durà la Guerra del Francès (1808-1814) trasbalsaren de dalt a baix el país en els àmbits polític, econòmic, social i ideològic. Res no tornaria a ser igual després de la guerra: l'estructura econòmica i els mecanismes senyorials d'extracció de

---

1 Una visió general del Trienni Liberal a Catalunya, a Ramon Arnabat, *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya (1820-1823)*, Vic, Eumo, 2001. Per al conjunt de la monarquia, vegeu Alberto Gil Novales, *Las Sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*, 2 vol., Madrid, Tecnos, 1975, i [edició Ramon Arnabat] *El Trienio Liberal*, Saragossa, PUZ, 2020 [Madrid, 1980]; Pedro Rújula i Manuel Chust, *El Trienio Liberal. Revolución e independencia (1820-1823)*, Madrid, La Catarata, 2002, i Pedro Rújula i Ivana Frasset (coord.), *El Trienio Liberal (1820-1823). Una mirada política*, Granada, Comares, 2020.

2 Per a aquest període és imprescindible la consulta de Josep Fontana, *La fi de l'Antic Règim i la industrialització. 1787-1868*, Barcelona, Edicions 62, 1988.

l'excés pagès quedaren força malmesos; les institucions polítiques i l'exèrcit de la monarquia absoluta es mostraren incapaçs d'afrentar la situació i aparegueren fórmules alternatives, com les juntes i les guerrilles, que facilitaven la participació del poble en la vida pública; les estructures estamentals trontollaren i la mobilitat social s'estenia a redós de la guerra, i, en l'àmbit ideològic, es difonien amb força les noves idees liberals arreu del país.

Un cop finalitzada la guerra, els intents de restaurar la monarquia absoluta i el règim senyorial acabaren amb un enorme fracàs. Els intents reformistes d'aquests anys van saldar-se amb un fracàs absolut davant la resistència de les classes privilegiades i de la pagesia, que començava a patir una greu crisi provocada per la davallada dels preus dels productes agraris i l'augment de les contribucions en metàl·lic i en espècies. D'altra banda, s'agreujà el conflicte entre les velles formes senyorials i les noves formes capitalistes d'apropiació de l'excés pagès, un conflicte centrat en la propietat de la terra, que continuava sent la principal font de riquesa i que deixà la pagesia sola en la seva lluita per garantir l'estabilitat de l'explotació i la disminució de les càrregues que se li imposaven. Les posicions polítiques de les respectives classes i grups socials giraren al voltant d'aquest tema: uns donaren suport a la revolució perquè consolidava i garantia el seu poder, d'altres forniren les files de la contrarevolució perquè el nou sistema era irreconciliable amb els seus interessos de classe i, finalment, uns altres mostraren el seu rebuig a la forma com s'implantava el nou sistema, i que els perjudicava a curt i mitjà termini, i van formar l'antirevolució.<sup>3</sup>

És en aquest context que hem de situar la revolució liberal i burgesa a Espanya, entesa com el conjunt d'accions i transformacions que permeten la instauració d'un règim constitucional, que la burgesia (aliada o no amb altres classes socials) ocupi el poder polític i econòmic i que les relacions socials capitalistes s'estenguin per tots els àmbits de la vida social i econòmica. Considerem, però, que cal diferenciar el llarg procés de transició del feudalisme al capitalisme, que té les arrels a la societat senyorial, del període concret de la revolució liberal i burgesa, que pot ser més, menys o gens violent, més o menys llarg, però que significa sempre el punt de no retorn a l'Antic Règim.

El procés de la revolució liberal i burgesa a Espanya abasta un ampli període que afecta de forma especial la primera meitat del segle XIX, marcat per la iniciativa de les classes mitjanes i la burgesia i l'aparició puntual de les classes populars urbanes i rurals. Els primers moments de la revolució liberal a Espanya, sobretot durant el Trienni Liberal, foren d'una radicalitat important i van fonamentar les bases per a la transformació de la societat, per posar fi al feudalisme i implantar una societat de classes, desenvolupar les relacions socials capitalistes i modernitzar o aburgesar l'estat.

---

<sup>3</sup> Josep Fontana, *La quiebra de la monarquía absoluta, 1814-1820*, Barcelona, Crítica, 2002 [Barcelona, 1971].

## La revolució de 1820 i l'assentament del sistema constitucional

La revolució de 1820, tot i que va tenir la seva guspira en un aixecament militar, cal entendre-la com a resultat d'una diversitat de factors: la creixent oposició al sistema absolutista organitzada al voltant de les societats secretes en les quals confluïren classes mitjanes i benestants i militars; la crisi econòmica i hisendística de la monarquia absoluta, i la indiferència de la majoria de la població envers la caiguda d'un règim incapaç de solucionar els seus problemes, si no la seva participació activa en algunes ciutats.

El mes de març els fets van anar molt de pressa i el dia 11 Manuel Lasala escrivia: «se llamarán luego representantes de su corregimiento para formar una Junta Superior hasta que haya Cortes, y se pondrá esta Provincia de acuerdo con las demás levantadas».<sup>4</sup> La formació de juntes provincials i de la Junta i el Govern provisionals ajudaren a consolidar i enquadrar el procés revolucionari, fins a la celebració de Corts al juliol d'aquell any. Els constitucionals, conscients que una part important de la població desconeixia el significat de la Constitució i del nou règim, iniciaren una intensa campanya de propaganda política i lluita ideològica per tal d'ampliar la base social del liberalisme i el constitucionalisme.

La revolució de 1820 despertà una gran simpatia dins el món liberal europeu fins al punt que Portugal, Nàpols i el Piemont seguiren els seus passos; però, al mateix temps, les potències absolutistes de la Santa Aliança començaren a moure's amb la intenció d'esfondrar-la (congressos de Troppau, Laibach i Verona). Mentrestant, a l'interior del país, i amb centre al Palau Reial, s'iniciava la contrarevolució amb el suport dels exiliats a França, d'un sector del clergat i dels reialistes que continuaven mantenint-se dins l'administració de l'estat.

El règim constitucional es consolidà institucionalment amb l'elecció dels nous ajuntaments, diputacions i Corts, que, juntament amb el poder executiu representat pel Govern i els caps polítics, constituïen la columna vertebral del nou sistema polític. Per dur endavant la transició de la monarquia absoluta a la constitucional, a Catalunya es formà una junta provisional de la província de Catalunya, que fou elegida per les juntes corregimentals, de la qual formaren part per Montblanc Nicasi Tomàs i Francesc Miquel.

Quan, el mes d'abril, s'hagué d'eleger el diputat per Tarragona a la Diputació de Catalunya, els electors de Tarragona, Valls i Vilanova votaren a favor de Benet Rubinat, que obtingué la representació amb 6 vots, i els de Reus i Montblanc, per Josep Baiges, que n'obtingué<sup>5</sup>. En les eleccions a diputats a Corts per a la segona legislatura (1822-1823), hi participà com a representant de Montblanc Pau Anguera Riera.<sup>5</sup>

<sup>4</sup> Carta de Manuel Lasala a Jeroni Ferrer, corresponsal de la companyia de Calaf a Santa Coloma (Arxiu Històric de Tarragona [AHT]). Fons de la Companyia d'Aragó. Correspondència CA-48, f. 252).

<sup>5</sup> Archivo del Congreso de los Diputados (ACD). Lligall 8, expedient 9.

A Montblanc i a tots els pobles de la Conca de Barberà, com arreu, es va constituir el nou ajuntament el mes d'abril de 1820. I, a mitjan mes de juliol, se celebrà amb entusiasme el jurament de la Constitució davant del ple de les Corts per part del rei Ferran VII. Ens ho explica Francesc Miguel y Espoy, després d'assenyalar que, «aunque este país no es de los más abundantes en Sentimientos de Constitución»:

Así que recibió este Ayuntamiento Constitucional [de Montblanc] la noticia el domingo, dispuso tres noches de iluminación, la última que era ayer general. El Ayuntamiento rondó las calles con la música, y me causó la mayor complacencia el oír las aclamaciones de ¡Viva la Constitución!, más agradables por la novedad; al retirar el Ayuntamiento a la Casa Consistorial siguió la música en la Plaza, ínterin se concluía un hermoso castillo de fuegos, por el tino con que se disparó, pues no se observó la menor falta, y por la sorpresa consecuente a una cosa inesperada. De otra parte, en la Iglesia se cantó por la mañana un solemne oficio con música y Te Deum al fin, a cuya función concurrieron convidados por el Ayuntamiento todas las Comunidades eclesiásticas Secular y Regulares y de esta hasta legos había; nada digo de campanas porque como vivo cerca la Iglesia, llegué a creer que quedaba sordo. Amigo bien se yo, quienes han sido los tres o cuatro buenos españoles que han conservado el rescoldo de este fuego, que animado nuevamente va prendiendo como quien dice en leña verde haciendo bastantes progresos.<sup>6</sup>

L'11 de novembre de 1821 es va col·locar a la plaça Major de la vila una nova placa constitucional obra de l'artista escultor montblanquí Ramon Belart i amb inscripcions en llatí i composicions poètiques de Josep Rives. Amb motiu d'aquest acte, se celebraren diverses activitats festives, entre les quals l'aixecament d'un globus aerostàtic, treballat i dirigit per Jacint Marzó.<sup>7</sup>

Mentrestant, l'actitud de l'Església catòlica i, més concretament, dels monestirs fou molt tèbia davant la proclamació del nou règim constitucional. Així, quan la Junta Provisional de Catalunya, que vetllà per l'assentament del nou règim en els primers dies, el mes de març de 1820, demanà suport econòmic als monestirs i bisbats catalans, la resposta fou molt fluixa. El monestir de Poblet hi aportà tan sols 400 rals i la Junta li contestà que no s'esperava això d'un monestir que «tiene tantos posibles y que en otras ocasiones ha dado pruebas de generosidad» i —afegia— que no farien pública la seva reduïda aportació perquè no quedessin en ridícul davant l'opinió públi-

---

<sup>6</sup> Carta de Francesc Miguel y Espoy a Josep Brufau, datada a Montblanc, el 19 de juliol de 1820 (AHT. Fons de la Companyia d'Aragó. Correspondència CA-47, f. 30).

<sup>7</sup> *Relación de los festejos con que la villa de Montblanch ha celebrado la manifestación de la nueva lápida constitucional, verificada en el día 11 de noviembre de 1821. La da a la luz el Ayuntamiento constitucional de la misma*, Reus, Imprenta de la Viuda Compte, 1821.

ca.<sup>8</sup> Per la seva banda, els frares dominics de Sant Magí de la Brufaganya es negaren a prestar el jurament a la Constitució i a cantar el Te Deum de celebració per la seva proclamació.<sup>9</sup>

El règim constitucional apostà per una racionalització de la divisió administrativa del regne i d'aquí sorgiren els partits judicials i les províncies. El 25 d'octubre de 1820, Catalunya restà dividida en vint-i-cinc partits judicials, un dels quals era el de Montblanc, que comptava amb 58 pobles i 4.884 veïns (uns 27.000 habitants).<sup>10</sup> Quant a la divisió provincial, Montblanc donà suport a la capitalitat de Tarragona enfront de la de Reus per a la província del sud de Catalunya. En canvi, l'Espluga de Francolí donà suport a Reus com a capital provincial.<sup>11</sup> La rivalitat entre Tarragona i Reus era tan gran que l'Ajuntament de Tarragona defensava que, si aquesta ciutat no era declarada capital provincial, ho fossin Valls, Montblanc, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú o Tortosa, abans que Reus.<sup>12</sup>

L'aliança entre Reus i Montblanc s'havia establert anys enrere amb motiu de la construcció del port de Salou, com a alternativa al port de Tarragona. Així, l'any 1819, tant Reus com Montblanc apostaven per millorar el camí carreter entre Reus i el port de Salou i fer-ne un de nou entre Reus i Montblanc per «impedir que el comercio de Urgel, Conca de Barberà y otros puntos se extravié dirigiéndose por el camino nuevamente abierto desde Montblanch a Tarragona».<sup>13</sup>

La reordenació territorial va fer aflorar un seguit de conflictes relacionats amb els municipis, la majoria amb la intenció de segregar una part del municipi i constituir un municipi propi, com ara entre Poblet i Vimbodí.<sup>14</sup> Una reivindicació que venia de lluny però que ara trobava una oportunitat de manifestar-se i, fins i tot, d'aconseguir-se. Aquestes reivindicacions acostumaven a estar encapçalades per la pagesia benestant, igual que les posicions que defensaven la no segregació.

El règim constitucional, però, no podia consolidar-se només amb institucions politicoadministratives, calia una força armada que el defensés i, davant els interrogants que suscitava l'exèrcit heretat, els constitucionals impulsaren la formació de la Milícia Nacional Voluntària com a salvaguarda del nou règim. A Catalunya, la Milícia

---

8 Vegeu Jaume Carrera Pujal, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX. Tomo II. El turbulento reinado de Fernando VII*, Barcelona, Bosch, 1957, p. 51-52.

9 Joan Segura, *Historia del santuari de Sant Magí*, Santa Coloma de Queralt, Associació Cultural Alt Gaià, 1994 [Barcelona, 1887].

10 L'any 1823 el jutge de Primera instància de Montblanc era Antonio Girabranças.

11 Ramon Arnabat, «Organització territorial i capitalitat: l'enfrontament entre Reus i Tarragona», dins R. Arnabat i J. Bages-Querol (ed.), *200 anys del Trienni Liberal a Reus i Catalunya*, Reus, Centre de Lectura, 2022 [en premsa].

12 Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona. *Acuerdos, 1823-I*, vol. 30, sessió de 27, 29 i 31 de gener, docs. 106 i 113.

13 AHT. Fons Moragas, 5.1. Institucions públiques, 5.1.2 Altres institucions, Consolat de Comerç de Tarragona, sign. 3266: Informe no signat de 1819.

14 Arxiu General de la Diputació de Barcelona (AGDB). Lligall 162, expedient 3.

hi aconseguí enquadrar una desena part dels veïns on es formà, amb un total d'uns 12.000 homes, però a moltes zones del país no es va arribar a constituir. La Milícia estava integrada bàsicament per artesans i menestrals, petits i mitjans propietaris, comerciants i hisendats.<sup>15</sup>

A la Conca de Barberà, tan sols hi tenim notícia de la formació de Milícia Nacional Voluntària (MNV) a tres municipis dels vint-i-un: Montblanc, Santa Coloma de Queralt i Barberà de la Conca, amb un total d'uns 200 milicians. Els ajuntaments havien de fer-se càrrec de les despeses de la MNV (armament, uniforme...) i, sovint, havien de vendre terres o altres recursos i béns propis per fer-hi front. A Santa Coloma de Queralt, per exemple, l'Ajuntament va acordar «vendre los emprius de detrás Casa per [a] vestir [a] los Milicianos.»<sup>16</sup>

El mes de maig de 1820 hi havia a Santa Coloma de Queralt al voltant de dos-cents homes inscrits a la Milícia Nacional, però, posteriorment, una cinquantena havien estat exclosos per «passar de 50 y altres per sa pobresa».<sup>17</sup> És a dir, s'havia expulsat de l'MNV una cinquantena de voluntaris perquè eren «pobres», la qual cosa ens mostra la por de les classes benestants locals d'armar el «baix poble». Marià Brufau, per exemple, aconsellava de formar dues companyies, la primera amb «els individus de major responsabilitat y més pacífics que [és] la que convé armar primerament per la quietud de esta població y demás que combingia», perquè d'aquesta manera «no se hagin de mesclar los de la 1<sup>a</sup> Companyia amb la pulilla de la 2<sup>a</sup>».<sup>18</sup> El resultat de tot plegat va ser que, a mitjan mes de juliol, tant sols quedaven allistats quaranta milicians, un 13% dels veïns de la vila.

Al costat de l'MNV hi trobem les Societats Patriòtiques impulsades pels sectors exaltats del liberalisme. Aquestes Societats o Tertúlies Patriòtiques havien de contribuir a la defensa política del règim i a l'organització i debat entre els seus partidaris. Es reunien en cafès, teatres i tabernes i les podem considerar un antecedent dels partits polítics. D'altra banda, hi havia les societats secretes, tant absolutistes com liberals, i aquestes últimes força dividides en maçòniques, anelleres, comuneres i carbonàries. Una divisió que provocarà una forta lluita pel poder que posarà en constant perill la revolució en dividir i enfrontar constantment les diferents branques del liberalisme.

---

15 Ramon Arnabat, «La Milicia Nacional Voluntaria en Cataluña durante el Trienio Liberal (1820-1823). Una aproximación sociológica y geográfica», *Hispania*, 271 (2022) [en premsa].

16 Carta de Marià Brufau de Santa Coloma de Queralt al seu germà Josep Brufau de Barcelona amb data de 21 de novembre de 1821 (AHT. Fons de la Companyia d'Aragó. Correspondència, CA-49, f. 10).

17 Carta de Marià Brufau al seu germà Josep amb data de 16 de maig de 1821 (AHT. Fons de la Companyia d'Aragó. Correspondència CA-49, f. 4-5).

18 Carta de Marià Brufau a Josep Brufau amb data de 13 de juny de 1821 (AHT. Fons de la Companyia d'Aragó. Correspondència CA-49, f. 30).



## La liquidació de l'Antic Règim

La implementació del règim constitucional va comportar l'inici d'un seguit de reformes econòmiques i socials per posar fi a l'Antic Règim i fomentar el desenvolupament de les relacions socials capitalistes.<sup>19</sup> Entre aquestes mesures, cal destacar les relacionades amb la Hisenda, que, tot i que podien ser coherents teòricament (homogeneïtzació, eliminació de privilegis individuals i col·lectius, etc.), xocaven amb l'estructura de classes del país i la conjuntura econòmica, de manera que perjudicaven greument la pagesia mitjana i petita i el món rural en general, sobretot amb la transformació de contribucions en espècies, com el delme, en contribucions metàl·liques com la de consums, en una conjuntura deflacionista. La reforma tributària constitucional, malgrat la validesa teòrica, finalitzà amb un doble fracàs: econòmic, perquè només aconseguí de recaptar el 60% del previst, i polític, perquè allunyà del liberalisme una part de la població més pobre.

Ho podem comprovar en la Subdelegació d'Hisenda de Montblanc, que englobava uns 9.000 veïns: la mitjana del valor monetari dels impostos que tocava pagar a cada veí pel període 1817-1819 era de 114 rals de billó; els anys 1820-1821, passà a 127 rals, i, el 1822-1823, a 136 rals. Això significava un increment dels impostos d'un 20% entre 1820 i 1823, un període en el qual els preus dels productes agrícoles, que els pagesos havien de vendre per pagar els impostos, s'havien reduït un 20%. Tot plegat significava que els impostos havien augmentat «realment» un 40%.

Un altre conjunt de mesures, que comptaren amb el suport actiu dels diputats i la burgesia catalana, anaren dirigides a la formació d'un mercat nacional protegit i integrat. Per assolir aquest objectiu, calia millorar les comunicacions dins de Catalunya i entre Catalunya i la resta del país, i per aconseguir-ho es van fer diverses propostes per construir de nou o condicionar camins carreters o carreteres com, per exemple, la de Reus a Alcover i Montblanc.

El reforçament de la propietat privada va ser un altre dels eixos de la política econòmica liberal. En aquest sentit, cal destacar les mesures destinades a afavorir la propietat absoluta individual per sobre dels drets i costums, que permetien aprofitaments comuns de determinades terres, i per sobre de la propietat compartida, que permetien l'adquisició de determinades terres amb la redempció dels censos. Per tal d'alliberar el mercat de la terra, es prengueren les mesures desamortitzadores dels béns eclesiaístics i dels ajuntaments i la desvinculació de les terres de la noblesa.

La desamortització del Trienni fou més voluminosa del que s'ha anat pensant fins ara i està per estudiar a fons. De moment, les dades que tenim són que a Catalunya

---

<sup>19</sup> El detall de les dades que s'ofereixen en aquest apartat es troben a Ramon Arnabat, «Visca la Pepa!» *Les reformes econòmiques del Trienni Liberal (1820-1823)*, Barcelona, SCEH-IEC, 2022, al qual referenciem els lectors que els vulguin ampliar.



es vengueren finques per valor de 102 milions de rals, dels quals 8 milions pertanyien a béns del monestir de Santes Creus.<sup>20</sup> La desamortització eclesiàstica tingué èxit com a mesura destinada a reduir el dèficit públic i aconseguí de lligar els compradors al règim constitucional; però els que se'n beneficiaren foren molt pocs i sovint pertanyents a les classes benestants (comerciants, professionals liberals i pagesos benestants). Alhora, deixava descontents els petits pagesos, que van veure com les terres canviaven de propietari sense poder-hi fer res i, a més, sovint, empitjoraven les condicions contractuals mitjançant les quals les explotaven.

Els delmes i els drets senyorials provocaren una gran conflictivitat al seu voltant, una conflictivitat entre els que es resistien a continuar pagant-los, encapçalats per la pagesia benestant i els ajuntaments, i els que en defensaven el manteniment, sobretot els senyors, però també altres sectors socials que se'n beneficiaven amb l'arrendament. La Conca de Barberà fou una de les comarques on es registraren més conflictes antisenyorials durant el Trienni Liberal.

L'abolició del règim senyorial fou capitalitzada per la pagesia benestant, que consolidà la seva propietat, tant davant de la noblesa com de la resta de la pagesia, i que alhora aconseguí d'apropiar-se d'una part més gran de l'excedent pagès, que fins llavors anava a parar a mans dels senyors. És cert que la petita pagesia també es beneficià, en part, de la desaparició dels drets senyorials, però ràpidament va poder comprovar com havia d'augmentar les parts de fruits que pagava per poder continuar treballant les seves terres. En realitat, el que havia passat era que s'havien reconvergit les rendes senyorials en rendes de la terra, i l'únic que havia canviat era el perceptor, perquè el pagès havia de continuar pagant-les amb un nom o altre.

El conjunt de la política econòmica liberal que s'aplicà durant el Trienni va ajudar a consolidar les relacions socials capitalistes al nostre país, però alhora va contribuir, a curt termini, a l'empitjorament de les condicions de vida de la petita pagesia. Aquest empitjorament, inevitable des de la perspectiva burgesa, fou molt ben aprofitat per la propaganda contrarevolucionària per restar suport a la revolució i guanyar-lo per a la contrarevolució. D'altra banda, aquest conjunt de reformes contribuïren al fet que una nova classe social, formada per noves i velles classes dominants al voltant de la propietat privada, aconseguís apropiarse de l'excedent econòmic per mitjà d'uns nous mecanismes.

---

20 Ramon Arnabat, «La desamortització eclesiàstica a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)», dins Rosa Congost i Llorenç Ferrer (ed.), *Homenatge al Dr. Emili Giralt*, Barcelona, PUB, 2004, p. 91-114 [*Estudis d'Història Agrària*, 17].

## Església, revolució i contrarevolució

Després del decret de monacals d'1 d'octubre de 1820, que contemplava la reducció dels convents i la secularització dels monjos i frares que volguessin, es refermà l'enfrontament entre la majoria del clergat i el règim constitucional. Amb tot, la divisió política entre liberals i absolutistes també dividí l'Església catòlica i el clergat català, i traspuà a les institucions eclesiàstiques: convents i comunitats de preveres, especialment. Aquesta divisió es reflectia en temes concrets i quotidians de la vida comunitària, però, sobretot, en l'elecció de càrrecs, com passà al monestir de Poblet, on la divisió es polaritzà al voltant de l'abat Torrell (absolutista) i de l'exabat Barba (liberal). Tot plegat va fer que el bisbe de Tarragona enviés comissionats a diverses comunitats eclesiàstiques i religioses en conflicte per «extinguir la tea de la discordia que habían encendido los partidos y sofocar en su cuna el germen de la disensión que necesariamente había de producir funestos resultados».<sup>21</sup>

Hi hagué clergat liberal, sens dubte, com l'agustí i ecònom de l'Espluga de Francolí Francesc Navès:

Desde el pùlpito preparó el Auditorio diciendo que probaría en las cuatro Dominicas de Adviento que el Dominio de España no puede recaer sobre una sola Persona, ni ser hereditaria ninguna familia; los susurros y avisos de la gente impidieron que lo cumpliese; continuó con todo propalando máximas constitucionales. En lugar del Evangelio exhortaba a que Padres y mujeres dejaren las armas que él llamaba facciosos, prometiéndoles en este caso el perdón y diciéndoles que en caso contrario serían víctimas de las bayonetas revolucionarias [...]. En la Dominica de Sexagésima, despidiéndose para ir a predicar la Cuaresma en Tarragona dijo desde el Pùlpito: «me consta y sé muy bien la alianza entre Francia y España y os aseguro que no vendrán franceses ni tropas extranjeras para destruir el Sistema Constitucional». [...] Lo mismo propalaba en las conversaciones particulares valiéndose algunas veces de las noticias adquiridas en la Confesión Sacramental [...]. No enseñó nunca la doctrina cristiana. El mismo dijo [...] que le habían elegido presidente de la Junta Patriótica de la Ciudad de Tarragona. [...] Se ha dicho que se vio en alguna asonada, y que se valió de la viuda de Lacy cuando pasó por esta ciudad a fin de introducirse en la carrera Parroquial, y lograr un buen Economato. En la Cuaresma que predicó en esta Catedral gustó tanto a los Constitucionales que proferían muy ufanos: que bien predica este hombre. Merece un Obispado.<sup>22</sup>

O el monjo Poblet i ecònom d'Altafulla, Boronat:

<sup>21</sup> Eduard Toda, *La destrucció de Poblet. 1800-1900*, Poblet, Monestir de Poblet, 1935, p. 68-78.

<sup>22</sup> Arxiu Arxidiocesà de Tarragona (AADT). Pontificat de Jaume Creus, 1823-1825. Sr. Creus, Justificació de la Conducta del Clergat i Seglars. 1820-1824. Correspondència dels anys 1820 a 1823.

Siempre ha manifestado tenacidad grande en el sistema [constitucional], confabulando con los legos principales ricos que han obligado a muchos de sus jornaleros a tomar las armas contra los Realistas (y al contrario no hay jornal), asistiendo a los convites celebrados en dicha villa, a la venida del Jefe Político, y demás celebrados, cuando Mina ganaba alguna victoria, y predicando en favor de la Constitución; y todavía pasea con ellos y se aparta de los Realistas.<sup>23</sup>

Els sectors absolutistes del clergat regular i secular i de la jerarquia eclesiàstica s'alinearen clarament amb les partides reialistes que lluitaven per abolir el règim constitucional, armant-les, finançant-les i protegint-les, si no encapçalant-les. Això provocà una radicalització de les mesures liberals contra el clergat absolutista i va fer que, durant el darrer trimestre de 1822, es tanquessin nombrosos convents arreu de Catalunya sota l'acusació de col·laborar amb els reialistes, entre els quals els dels franciscans de Montblanc, el dels dominics de Sant Magí de la Brufaganya o el dels mercedaris de Santa Coloma de Queralt.

La col·laboració oberta o encoberta de molts convents catalans amb la reacció avivà els sentiments anticlericals de sectors de la població, que aprofitaren la situació per passar comptes, com passà amb el monestir de Poblet. El 26 de novembre de 1822 els monjos abandonaren el monestir i aquell mateix vespre fou assaltat pels pagesos del voltant, que el deixaren nu i cremat, tal com es queixava el prior: «diezmado y en tal deplorable estado que no presenta más que un montón de ruinas, efecto de haber querido robar los hierros, ventanas, balcones, maderaje y otros efectos que retienen escandalosamente algunos vecinos de los Pueblos inmediatos a dicho Monasterio».<sup>24</sup> El batlle de l'Espluga de Francolí relatava així els fets:

Algunos vecinos de Vimbodí, acompañados según me han asegurado, de algunos individuos de la Milicia que está destinada en aquel punto, a más de los execrables excesos que cometieron a las Iglesias del suprimido Monasterio de Poblet, atropellaron y malhirieron a su Portalero Jaime Font en la tarde de ayer. Hoy han continuado tan escandalosos atentados, y como la miseria y el robo se han hecho tan pegadizos desde esta desgraciada revolución, algunas mujeres y muchachos de esta villa [l'Espluga de Francolí], queriendo seguir el mismo rumbo que los de Vimbodí, han ido allá recogiendo algunos muebles y trastos de lo que aquellos dejaban.<sup>25</sup>

L'acció es repetí el dia 22 de març de 1823. L'abat atribuïa la posició dels veïns «al clamoreo de las lisonjeras voces de libertad e igualdad, sobre hombres rústicos e ignorantes».

<sup>23</sup> *Ibidem*.

<sup>24</sup> Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Reial Audiència. Registre 1422, expedient 49, caixa 20.

<sup>25</sup> Carta del batlle de l'Espluga, Jaume Guasch, al Comandant d'Armes de Montblanc, amb data de 9 de gener de 1823 (reproduïda per Toda, *La destrucció...*, p. 90-95).

De fet, ja el mes de juny de 1822, i seguint les ordres del ministeri d'Hisenda, s'havien requisat de Poblet diversos elements que havien estat portats a Tarragona a disposició de les autoritats constitucionals: «24 carros y varios bagajes muy cargados procedentes del Monasterio de Poblet, en los que venían la hermosísima custodia, Santos de Plata, candeleros, lámparas y cruces del mismo metal. Toda la biblioteca, albas, casullas, solios, tálamos, todo lo mejor, y en metálico nueve mil duros».<sup>26</sup>

El monestir de Poblet era considerat un dels epicentres de la revolta reialista que abastava les comarques la Conca de Barberà, l'Urgell i el Camp de Tarragona, tal com es denunciava des de les pàgines del *Semi-Semanario Ilerdense*:

Si seguimos los primeros pasos de tan horrendos crímenes, veremos ampliamente [que] han sido dimanados y ejecutados por los viles instrumentos y depravados consejos de un dragón de la invidia, de una furia infernal que, vomitando el espumarajo de la discordia, ha sacado su maligna cabeza del sacro (otro tiempo) monasterio de Poblet, de un apóstata político, de un fraile ¡A frailes! (no hablo de los buenos) que, con vuestras desconcertadas doctrinas, y refinado egoísmo habéis anegado en un mar de desdichas y miserias a una multitud de pueblos, a sin fin de familias que descansaban bajo la protección de las sabias y benéficas leyes constitucionales.<sup>27</sup>

El diputat català a Corts Miquel Lluís de Septien acusà el clergat, i especialment els monestirs d'Escornalbou i Poblet i el convent dels franciscans de Montblanc, de ser els principals instigadors dels aixecaments reialistes a Catalunya:

Según lo que yo he visto en la provincia de Cataluña, los curas párrocos, los Obispos y demás Prelados, casi en la totalidad de una y otra clase están en contradicción de opiniones con el sistema. Esto puedo decirlo de todos los pueblos de la comarca en donde estaba [...]. Los curas párrocos en muy pequeña parte de los pueblos de la provincia explican a los fieles la Constitución como está mandado.

Si pasamos de los párrocos al diocesano, al reverendo Obispo de Tortosa, ¿que podremos decir de sus opiniones políticas y de su adhesión a nuestro actual sistema? [...], patrocinar y guardar a los enemigos del sistema [...]. Pasemos de aquí a los señores frailes. Yo creo que no habrá un Diputado de Cataluña que ignore lo que hay sobre esto en aquella provincia. Podría citar, como tan designados por la opinión pública, los conventos de Escornalbou, de Montblanch y Poblet, del que acaba de salir el cabecilla Trapense, y hasta el de Orta mismo, pueblo de mi domicilio.<sup>28</sup>

Un altre diputat català a Corts, Melcior Prat, sol·licità que, entre les mesures a prendre per aturar els aixecaments reialistes, es contemplés «la extinció de los mo-

<sup>26</sup> *El Eco de Colom*, núm. 9 de 23 de juny de 1822, parlant que el 9 de juny de 1822.

<sup>27</sup> *Semi-Semanario Ilerdense*, núm. 6, de 26 de maig de 1822, p. 5-6.

<sup>28</sup> *Diario de Sesiones de las Cortes*, 1822, t. II, p. 1367, sessió 95, de 15 de maig.

nasterios de Poblet, Escornalbou y demás que estén en despoblado».<sup>29</sup> Finalment, les Corts acordaren proposar al govern, tot i que no ho acceptà, la supressió dels monestirs de Poblet i Escornalbou «en que han tenido su principal foco las sediciones de Cataluña».<sup>30</sup>

Malgrat que és indiscutible la influència dels monestirs de Santes Creus i de Poblet sobre els aixecaments reialistes al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà, també ho és que en el seu radi d'influència el liberalisme era majoritari a viles com Vila-rodona, Porrera o Santa Coloma de Queralt.

Cal assenyalar també que ja feia alguns anys que la influència cultural i social de l'Església catòlica sobre la ciutadania havia començat a minvar i, tot i que la restauració de l'absolutisme abans i després del Trienni Liberal frenarà aquesta tendència, no podrà evitar-la. Ho assenyala el rector de Barberà de la Conca referint-se al descens del compliment dels deures religiosos: «los restantes anys 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825 y lo present 1827 han faltat alguns en lo compliment dels preceptes anuals, sens que mes exhortacions, súplices, ni amenazas pogueren corregir lo fi».<sup>31</sup>

## 1821: la cruïlla del sistema constitucional

A partir de l'any 1821, quan es posaren en pràctica plenament les mesures liberals, esclataren un seguit de conflictes que s'havien anat covant des de l'inici de la revolució i que posaren en perill el sistema constitucional, tot i que no va ser fins l'any 1822 que els aixecaments reialistes prengueren embranzida i derivaren cap a una guerra civil. Per la seva banda, les potències absolutistes mostraven cada cop més la preocupació per la consolidació del sistema constitucional a Espanya i es mostraven partidàries d'intervenir-hi, com havien fet a Nàpols. Aquell any també es consolidà la divisió dins el liberalisme entre moderats i exaltats, entre els partidaris de moderar la revolució per integrar les velles classes dominants i els partidaris d'aprofundir les reformes polítiques i de reprimir la contrarevolució sense miraments, per tal de consolidar el règim constitucional. La contrarevolució aprofità la divisió dels liberals i l'actuació del govern moderat, que reprimia els exaltats i condescendia amb els reialistes, per estendre la seva actuació arreu de la Península.

L'enfrontament entre liberals moderats i exaltats es reproduí en l'àmbit municipal a partir de la renovació dels consistoris per a l'any 1821. A l'Espluga de Francolí, segons informava l'alcalde de Montblanc:

<sup>29</sup> *Diario de Sesiones de las Cortes*, 1822, t. II, p. 1400, sessió 97, de 17 de maig.

<sup>30</sup> *Diario de Sesiones de las Cortes*, 1822, t. II, p. 1472, sessió 104, de 22 de maig.

<sup>31</sup> Reproduït per Eugeni Perea, *El comportament religiós a Catalunya al segle XIX a la Diòcesi de Tarragona. El compliment pasqual*, Reus, Centre de Lectura, 1993, p. 75.

Es verdad que los Escrutadores se eligieron por aclamación de 18 o 20 hombres la mayor parte de manta y gorro que subieron a la Casa Capitular; que el uno de dichos Escrutadores no sabe leer ni escribir, y el otro no mucho; que tanto el uno como el otro de los dos partidos en que se halla dividida aquella villa, procuraron por su parte cuantos votos pudieron para la elección de compromisarios, valiéndose al intento de toda clase de gentes, entre los cuales había el menor de edad, y hasta algún forastero natural de Anglesola.

I hi afegia:

Que, en un día festivo por la tarde, que sería el 3 de Abril último vi publicar el Sagrado Código de la Constitución Nacional en la puerta de las Casas Consistoriales de esta con presencia del nuevo Ayuntamiento Constitucional que su Secretario el Dr. Josef Cabeza con aclamaciones del pueblo, según se me dijo, aquella mañana misma fue elegido o nombrado dicho Ayuntamiento a pluralidad de votos de estos ciudadanos. [...] la neutralidad entre los dos partidos, que hay en esta población, como es notorio. [...] Debo sin embargo decir en seguir de la verdad, que los Individuos que componen este nuevo Ayuntamiento Constitucional son comúnmente reputados por gente de bien, amantes del buen orden, que varias veces han ejercido el mismo empleo a satisfacción del público, siendo el Alcalde el mismo que era Bayle el año pasado.<sup>32</sup>

En aquestes eleccions hi participaren 127 dels 600 veïns que podien fer-ho i els vots es repartiren entre els dos partits confrontats. També es produïren incidents a Sarral.

Dos fets conjunturals, la febre groga de l'any 1821 i les sequeres dels anys 1821 i 1822, perjudicaren la credibilitat del sistema constitucional a Catalunya en augmentar de sobte la misèria de bona part de la població (malalties, manca de treball, reducció dels jornals, encariment dels consums) i augmentar les diferències entre els sectors socials benestants que s'en podien sortir més o menys bé i els condemnats a rebre les conseqüències negatives de l'una i de l'altra. Malgrat els intents de les autoritats liberals d'oferir les obres públiques com a alternativa a la manca de treball, els contrarevolucionaris aprofitaren prou bé el malestar provocat per aquests fets conjunturals per restar credibilitat al règim constitucional.

Per la seva banda, els constitucionals intentaren contrarestar la manca de treball provocada per la sequera i la crisi econòmica oferint feina als desvagats en diverses obres públiques. Al Baix Camp i la Conca de Barberà, per exemple, el mes de novembre de 1821: «se puso en práctica de hacer trabajar a la carretera de Montblanch, porque no había trabajo en los artes, y al ver la gente sin trabajar los emplearon en dicha carretera, antes se cumplió con una limosna por todo el pueblo para dar que comer a las

32 Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona (AHCT). *Acuerdos*, 1820-I, vol. 22, sessions de 15 i 25 d'abril, i 29 de maig, fòl. 58, 68 i 100v. i doc. 197, 199 i 200 per als textos.

casas que estaban en necesidad». <sup>33</sup> El síndic procurador de Reus, l'advocat Jaume Bages Oliva, proposava que, mentre no hi hagués arbitris específics per finançar la Milícia, s'utilitzessin els diners recaptats per a la construcció de la carretera a Montblanc «para costear el armamento de los Milicianos a medida que se vayan presentando». <sup>34</sup>

Un darrer problema s'afegí als anteriors a finals de 1822: el de les quintes fetes pel govern constitucional per fer front a la guerra civil. Les quintes, que ja tenien una gran animadversió a Catalunya, provocaren una onada de protestes arreu del país i es realitzaren amb moltes dificultats, això quan els quintos no fugien dels pobles o s'incorporaven a les partides reialistes. Només les classes benestants podien pagar-se substituïts que fessin el servei militar per als seus fills, fet que agreujava les conseqüències negatives de les polítiques liberals sobre els sectors socials i les zones geogràfiques més desvalgudes socialment i territorial.

Durant el Trienni, a més de la lluita política i militar entre partidaris i enemics de la Constitució, es desenvolupà una important lluita ideològica que utilitzà els mitjans més diversos per arribar a la població. La premsa, el teatre, els impresos, la literatura popular, els sermons, les festes i celebracions, experimentaren durant el Trienni una extraordinària expansió utilitzats per un bàndol i l'altre per fer arribar les seves propostes a les classes populars, que finalment haurien de decantar la lluita cap a la revolució o la contrarevolució. <sup>35</sup> Els liberals s'esforçaven per difondre la Constitució que plantejaven com a hereva de les constitucions medievals catalanes, com a perfectament compatible amb el rei i la religió, i com a garantia d'un futur ple de felicitat que contrastava amb un passat absolutista i tenebrós. Els reialistes s'esmerçaven a desacreditar la Constitució i els seus principis, que qualificaven d'estrangers, però sobretot a desacreditar la praxi del sistema liberal, que, com hem vist, oferia multitud de possibilitats, contraposant la felicitat del passat als desgavells del present. Pels reialistes, el rei «tot sol» i la religió eren les úniques garanties per a un bon funcionament de la societat del qual es beneficiarien tots els sectors socials, des dels més benestants fins als més pobres. <sup>36</sup>

---

<sup>33</sup> Pere Anguera, *Antoni Pons...*, p. 65.

<sup>34</sup> Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC). Arxiu Històric Municipal de Reus (AHMR). *Actes municipals, 1821-1824*, sessió de 26 de maig de 1821, f. 71-73.

<sup>35</sup> Ramon Arnabat, «La prensa del Trienio Liberal en Cataluña (1820-1823)», *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, 26 (2020), p. 641-674; «Liberals i reialistes en la literatura de canya i cordill durant el trienni liberal (1820-1823)», dins Josep M. Solé Sabaté (dir.), *Literatura, Cultura i Carlisme*, Barcelona, Columna, 1995, p. 51-87, i «Guerra de papeles entre liberales y absolutistas», dins Vittorio Scotti Douglas (dir.), *1820-1830: rivoluzione, reazione, liberalismo*, Torí, Spagna Contemporanea, 2022 [en premsa].

<sup>36</sup> Ramon Arnabat, «Propaganda antiliberal i lluita ideològica durant el Trienni Liberal a Catalunya (1820-1823)», *Recerques*, 34 (1996), p. 7-28.



## Els aixecaments reialistes: contrarevolució i antirevolució

A l'hora d'analitzar els moviments reialistes que s'oposen al règim liberal, distingim entre moviments contrarevolucionaris i antirevolucionaris. Així, entenem per contrarevolució la política absolutista o reaccionària dels caps ultres que pretenen retornar a l'Antic Règim i a la monarquia absoluta per afermar el seu poder i privilegis; i entenem per antirevolució l'acció de sectors de les classes populars que s'oposen al règim liberal, per tal com els perjudica materialment i culturalment, però que no volen tornar a l'Antic Règim. Ambdós moviments coincideixen en l'oposició al liberalisme, però ho fan des de perspectives i motius diferents.<sup>37</sup>

Des de la proclamació de la Constitució al març de 1820, trobem iniciatives contrarevolucionàries, la majoria amb origen al Palau Reial. Directament relacionades amb la Cort, trobem l'agitació contrarevolucionària de bona part del clergat i l'impuls de partides reialistes per part de diversos dirigents de la contrarevolució exiliats a França. Aquesta primera contrarevolució tenia com a objectiu bàsic dificultar el procés polític i la consolidació de la revolució, aprofitant el gran nombre de reialistes (militars, funcionaris, administradors) que es mantenien a diversos àmbits de l'administració de l'estat.<sup>38</sup>

L'any 1821 la contrarevolució començarà a tenir una força important i a obtenir els primers suports populars (antirevolució), aprofitant la fractura política entre liberals moderats i exaltats i la sistemàtica repressió del govern moderat vers els exaltats junt amb la indiferència vers les trames absolutistes. Aspectes conjunturals com les seques de 1821 i 1822 i la febre groga de 1821, i aspectes estructurals com determinades qüestions de la política econòmica liberal, contribuïren a deteriorar les condicions de vida de les classes populars catalanes a curt termini. Aquesta conjuntura fou molt ben aprofitada per la propaganda contrarevolucionària per restar suports a la revolució i guanyar-los per a la contrarevolució. Una propaganda contrarevolucionària basada més en la crítica a la praxi liberal, és a dir, en l'antiliberalisme o l'antirevolució, que no pas en la defensa dels principis contrarevolucionaris de «rei i religió». A més, la conjuntura internacional també afavoria la contrarevolució, ja que les potències absolutistes europees havien decidit esclafar les revolucions de Nàpols i el Piemont i assetjar la revolució espanyola, primer amb un fals cordó sanitari i després amb un exèrcit d'observació a la frontera francesa, que serviren de rereguarda a la contrarevolució.

A partir de la primavera de 1821, la contrarevolució, present des de l'inici del Trienni, començà a tenir un cert ressò popular connectant amb l'antiliberalisme i apa-

37 Ramon Arnabat, «La contrarevolució y la antirevolució», Rújula i Frascuet (coord.), *El Trienio Liberal...*, p. 285-307.

38 Per a aquest apartat, vegeu Ramon Arnabat, *Visca el rei i la Religió! La primera guerra civil de la Catalunya contemporània (1820-1823)*, Lleida, Pagès, 2006; i Jaume Torras, *Liberalismo y rebeldía campesina*, Barcelona, Ariel, 1976.



reixent les primeres partides. Tres aspectes contribuïren poderosament a aquest fet: la formació del cordó francès a la frontera que serví de rereguarda a l'activitat contrarevolucionària encapçalada per Francisco de Eguía i el marquès de Mataflorida; els plans contrarevolucionaris dissenyats des de la Cort i cada cop més imbricats en la política internacional (Vinuesa, Guàrdia Reial, Álvarez de Toledo), i la decidida aposta de la majoria del clergat vers la contrarevolució, que va permetre de connectar-la amb l'antirevolució mitjançant la seva xarxa organitzativa.

A Catalunya, Caralt, en contacte amb Mataflorida i Eguía, aprofità l'existència del cordó francès per desenvolupar la seva tasca contrarevolucionària i preparar l'aixecament reialista a Catalunya amb la col·laboració de Malavila, Misses, Mossèn Anton i Montaner. A la tardor d'aquest any apareixien les primeres partides reialistes importants a Catalunya: a les comarques del Berguedà, el Solsonès, el Gironès, la Garrotxa, l'Empordà, les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona. Unes partides que també eren presents a Galícia, Castella, Aragó, el País Basc i Navarra. Mentrestant, en algunes ciutats mitjanes de Catalunya, com Manresa, Girona, Cervera i Tortosa, esclataren un seguit d'aldarulls reialistes com a resultat de l'activitat de la xarxa contrarevolucionària a l'interior del país. També es desenvolupà durant aquest any una intensa campanya propagandística contrarevolucionària dins les viles i ciutats catalanes mitjançant andònims, pasquins o impresos.

Quatre aspectes contribuïren poderosament a aquest augment de l'activitat contrarevolucionària: la formació del cordó francès a la frontera, que serví de rereguarda a l'activitat contrarevolucionària encapçalada per Eguía i Mataflorida; els plans contrarevolucionaris dissenyats des de la Cort i cada cop més imbricats en la política internacional; la complicitat d'algunes autoritats locals i sectors benestants amb els reialistes, i la decidida aposta de la majoria del clergat vers la contrarevolució, que va permetre connectar-la amb l'antirevolució aprofitant la seva capil·larització arreu del país i els ressorts de poder moral que encara servava.

Els casos de Montblanc i l'Espluga de Francolí són molt il·lustratius de la complicitat d'una part de les autoritats locals i de sectors de les classes benestants amb el reialisme i el cas del monestir de Poblet de la complicitat de sectors del clergat. A Montblanc, hi trobem diversos dirigents de la contrarevolució: el noble Josep Anton Mestre i Alba; el propietari, advocat i batlle Francesc-Xavier Aguiló; el rector i degà Josep M. Fàbregas, que formà part de la Junta reialista de Catalunya; el notari Casimir Foraster; el coronel Joan Prat, i el jutge de primera instància acusat d'aturar la causa contra els reialistes del partit judicial i que fugí amb els reialistes al desembre de 1822. L'Espluga de Francolí era un dels punts de subscripció del diari oficinós de la Regència d'Urgell, *Diario de Urgel. Dios y el Rey*, durant la tardor de 1822.

Durant la primavera de 1822 esclatà a Catalunya l'aixecament reialista organitzat des de l'exili francès per Mataflorida, que comptà amb la col·laboració de Domènec de Caralt i Salvador Malavila, que tenien bons contactes a l'interior de Catalunya, on hi havia una xarxa contrarevolucionària amb homes disposats a posar-se al capdavant de les partides. El mes de maig apareixen partides armades arreu de Catalunya encapçalades per Misses, mossèn Anton, Plandolit, Bossoms, Tristany, Malavila, Bésieres, Teixidor, Saperes, Badals, Pau Miralles, el *Trapense*, Romagosa, Rambla, Chambó i Josep Miralles, entre d'altres. De forma paral·lela, en algunes comarques catalanes s'hi aixecaren sometents. Partides i sometents comptaven amb la indiferència, si no el suport, de les autoritats municipals i les classes benestants locals. Aquestes partides i sometents aconseguiren estendre's a dinou de les quaranta-una comarques catalanes i organitzar uns 6.000 homes durant la primavera de 1822.

A començaments d'abril, els reialistes enderrocaren les plaques de la Constitució de diversos pobles: la Riba, Rocafort, l'Albà, Salomó, Solivella, Pina, Blancafort, Lilla, Guardiola dels Prats, Sarral, Cabra del Camp, la Selva del Camp, Alcover i Montagut.<sup>39</sup>

El 2 de maig de 1822 s'aixecava a l'Espluga de Francolí el llec trapenc estatjat a Poblet Antonio Marañón, el *Trapense*, amb l'ajuda del rector de Prades *Mantellina* i Josep Cabeza de l'Espluga de Francolí, i aconseguia el suport d'uns 150 homes (mossos del monestir i pagesos de la comarca). Ben aviat s'hi afegí el caporal dels mossos d'esquadra Pere Miró. Des de Montblanc, el batlle descrivia així l'entrada del *Trapense*:

Los serviles vinieron ayer en esta villa en número de 53 capitaneados por un fraile lego de la trapa llamado Fra. Antón. No cometieron ningún exceso, lo que tal vez sucedió por ser tan pocos. Aseguraban que bajaba todo el Urgel, a lo que no dimos ningún crédito. Pasaron la mayor parte del día 5 en el convento de la Sierra y después se marcharon hacia las poblaciones inmediatas a reclutar sediciosos. Hoy que contamos 6 por la mañana están escampados en Prenafeta. Esta gavilla es tan débil que, si viene gente del campo de Tarragona, los haremos saltar como cabritos; ya no tememos que vuelvan otra vez, porque tenemos 400 hombres sobre las armas.<sup>40</sup>

Les previsions del batlle de Montblanc no es compliren; al contrari, els reialistes augmentaren la seva força amb la incorporació de la partida penedesenca que havia aixecat Joan Romagosa. Aquest, el 7 de maig de 1822 a Santes Creus, s'adreçà als seus homes amb aquestes paraules: «Desde que quería mandar la constitución no [ha] habido más que un rubatorio [*sic*] manifiesto, y sin seguir ni un artículo de la expresada

39 Carta de l'intendent al jutge de Montblanc amb data de 23 d'abril de 1822 (AGDB, lligall 168, expedient 1).

40 Carta particular des de Montblanc a Reus datada el 6 de maig i publicada a la *Diana Constitucional, Política y Mercantil*, núm. 16, de 7 de maig de 1822, p. 3.

Constitución, lo que [se ha] seguido [es] el ir contra Dios y contra los vasallos y limpiar los bolsillos de todos ellos». <sup>41</sup>

Al cap de pocs dies, el *Trapense* disposava d'uns 300 homes organitzats a les seves files i, a més, comptava amb el suport de diversos sometents locals de la Conca de Barberà, l'Urgell, la Segarra i l'Alt Camp. Això li permetia agrupar mig miler més d'homes i passejar-se pels pobles d'aquestes comarques trencant les plaques de la Constitució. <sup>42</sup>

Les partides de Romagosa i del *Trapense* agrupaven un miler d'homes i havien convertit la Conca de Barberà, l'Alt Camp i el Baix Penedès en un dels epicentres de la revolta reialista. Per fer-hi front, les autoritats constitucionals hi enviaren 400 soldats procedents de Tarragona i un miler de milicians de Reus, el Vendrell, Vilanova i la Geltrú, Vila-rodona, Barberà de la Conca, Capellades, la Pobla de Claramunt, Santa Coloma de Queralt i Igualada. Per atacar aquestes columnes, el *Trapense* i Romagosa utilitzaren sempre la tàctica de la guerrilla, aprofitant el coneixement del terreny i el suport dels sometents locals. En tenim una mostra el 8 de maig quan les tropes del *Trapense* i els sometents dels pobles de Rocafort i Sarral (uns 700 homes en total) atacaren la milícia d'Igualada, Capellades i Santa Coloma a Barberà; i una altra el dia 10 a Sarral, quan atacaren els 260 milicians de les MNV d'Igualada, la Pobla de Claramunt i Capellades que se'n tornaven a l'Anoia: «resonó el formidable eco de la campana tocando a rebato, y saliendo de él y de varios otros puntos numerosas cuadrillas de gente armada, arremetieron por todas partes con el mayor furor a esta pequeña columna», segons la descripció que en feia el comandant de la milícia igualadina Celoni Ribas, que continuava:

Rodeada por todas partes por un inmenso gentío armado, que les hacían un obstinado cuan continuo fuego [...]. Una horrorosa lluvia de balas caía incesantemente sobre el terreno que pisaban estos valientes [...]. Y no pocas veces se abrieron paso a la bayoneta por entre aquella fanática muchedumbre capitaneada por los infames cabecillas Romagosa y el fraile Trapense. Al paso que el cansancio y la fatiga iba debilitando la fuerza de esta pequeña tropa, la multitud amotinada que les daba caza iba engrosándose instantáneamente con los refuerzos de los somatenes de los pueblos circunvecinos fanatizados por el horrísono eco de las campanas. <sup>43</sup>

Per la zona de la Segarra, l'Alt Camp i la Conca de Barberà, hi tombava també la partida de l'estudiant de Figuerola amb un centenar d'homes. La realitat era que a la

<sup>41</sup> *Diario de Barcelona*, suplement al núm. 144, de 26 de maig de 1822.

<sup>42</sup> *Diario de Barcelona*, núm. 135 i 147, de 15 i 27 de maig de 1822.

<sup>43</sup> Celoni Ribas, «Milicia Nacional Voluntaria de Igualada», Suplement del *Diario de Barcelona*, núm. 147, de 27 de maig de 1822. Vegeu també *Relación de todo lo operado por la Milicia Nacional local voluntaria de Igualada durante la expedición de la Conca de Barberá*, Barcelona, Imprenta del Govern, 1822.

primavera de 1822 hi havia un aixecament reialista generalitzat a la Conca de Barberà, l'Alt Camp i el Baix Penedès, tal com explicava el cap polític de Tarragona:

He tenido el disgusto de encontrar dolorosamente extraviados a los infelices habitantes de la parte montañosa de la Provincia; y aunque la miseria a que se ven reducidos habrá contribuido en gran manera a disponer los ánimos, todavía contemplo como principal causa los manejos hipócritas y ridículas farsas con que algunos eclesiásticos, indignos de pertenecer a la gran Nación Española, han procurado seducir a los incautos y sencillos labradores; y como al mismo tiempo haya observado que los Alcaldes y Ayuntamientos de algunos pueblos en vez de oponerse a las destructoras tentativas de los facciosos, las han protegido, o tolerado con criminal indiferencia.<sup>44</sup>

Per intentar aturar la insurrecció, el cap polític manà als batlles que convences- sin els joves que estaven amb els reialistes per tal «que se retiren a sus hogares en el término que se les señala, seguros de que si así lo hacen no sufrirán castigo ni la menor incomodidad»; que els ajuntaments facilitessin una relació «de todas las personas del pueblo que se encuentran con los facciosos», i que es multaria els regidors si no informaven sobre els moviments dels facciosos i no oferien resistència al seu pas.

Aquests aixecaments eren vistos per les autoritats constitucionals com la resposta dels «resentidos de la pérdida de algún privado interés» amb l'objectiu de «aprovecharse introduciendo el desorden», mitjançant «sugestiones supersticiosas, atribuyendo la falta de agua a la estabilidad de las lápidas».<sup>45</sup> Un milicià del Vendrell que havia lluitat contra els reialistes als voltants de Santes Creus i de Santa Coloma de Queralt deia que, si bé una part dels insurreccionats havien tornat a casa seva a finals de maig, «estos pueblos de la montaña están tan encaprichados en el servilismo que no hay de quien poderse fiar».<sup>46</sup>

Les causes i els motius del suport de sectors de les classes populars a l'aixecament reialistes, però, eren més complexos i expressaven tant una situació de pobresa de sectors de la pagesia i la menestralia com un refús a determinades reformes liberals que els perjudicaven materialment o moralment.

Malgrat tot, el nombre de reialistes enrolats a les files del *Trapense* i de Romagosa continuà augmentant fins arribar als dos mil homes. A més, encara comptaven amb «un considerable número de somatenes, armados los más con sus aperos de labranza».<sup>47</sup> La realitat era que les partides reialistes tenien el suport de la majoria de la població d'aquestes comarques, tal com se'n feien ressò les autoritats constitucionals:

44 Circular de 10 de maig de 1822.

45 Carta al jutge de Montblanc, datada a 23 d'abril de 1822 (AGDB, lligall 168).

46 *Diario de Barcelona*, núm. 136, de 16 de maig de 1822.

47 *Diario de Barcelona*, núm. 144, de 24 de maig de 1822, p. 1369-1370.

Desde luego se penetró que todos sus habitantes y los de los inmediatos, hacían parte de la facción del fraile, sin haberse podido encontrar un paisano siquiera, que ni por ofertas, ni otro interés, accediese a llevar sus avisos y partes a las Autoridades de Montblanch, Tarragona y Reus, ni menos que le facilitasen el menor conocimiento del fraile, ni que le proveyesen de las precisas raciones para su tropa.<sup>48</sup>

L'empenta dels aixecaments reialistes sorprengué les autoritats constitucionals, i les milícies hagueren de fer front a aquests primers aixecaments, ja que quan es mobilitzà el poc exèrcit que hi havia a Catalunya les partides ja s'estenien per un ampli territori que abastava la meitat de les comarques i tenien més o menys organitzats a les seves files uns sis mil homes agrupats en catorze grans partides.

Els constitucionals optaren per assegurar les places fortes, fortificar les viles i ciutats més importants i deixar el camp a mans dels reialistes, ja que no podien assegurar el control de tot el territori català, malgrat els esforços del caps de l'exèrcit com Torrijos, Llobera, Roten, Haro o Milans. Els constitucionals hagueren de recórrer a l'organització de milícies mòbils o miquelets, que lluitaven contra els facciosos a canvi d'un sou, ja que la milícia voluntària i l'exèrcit es mostraven incapaços de posar fi als aixecaments reialistes.

L'èxit d'aquests primers aixecaments no s'explicaria sense tenir en compte set aspectes. Primer, la tasca conspirativa de la direcció contrarevolucionària i el suport econòmic que facilità sota la protecció francesa. Segon, la debilitat militar del poder constitucional a Catalunya pel que fa a dotació de tropes i la incapacitat d'alguns dels seus comandaments militars. Tercer, les repercussions negatives que la praxi liberal començava a tenir sobre determinats sectors de la població i la crisi econòmica, agrícola, comercial i industrial que patia Catalunya i que abocà a la misèria un sector de la població catalana que els feien receptius a les propostes contrarevolucionàries. Quart, el paper agitador i canalitzador que va jugar bona part del clergat català amb centre a Poblet. Cinquè, l'actuació dels caps de partida, que foren una peça clau d'encaix entre la contrarevolució i l'antirevolució, gràcies a l'ajuda que reberen de sectors de la pagesia benestant. Sisè, l'actitud dels ajuntaments, alguns compromesos amb els reialistes i altres indiferents, que permeteren el lliure moviment de les partides i dificultaren l'acció dels constitucionals. Setè, la utilització de la guerra de guerrilles i la mobilització del sometent en accions puntuals que permeté integrar diversos sectors socials a la lluita anticonstitucional.

---

48 «Suplemento», *Semi-Semanario Ilerdense*, núm. 2, de 12 de maig de 1822.

## La guerra civil

A l'estiu de 1822 els aixecaments es convertiren en una guerra civil. Els reialistes conqueriren la plaça i els forts de la Seu d'Urgell, on instal·laren primer una junta provisional de Catalunya (el mes de juny) i més tard, el 15 d'agost, la Regència d'Urgell integrada pel marquès de Mataflorida, el baró d'Eroles i l'arquebisbe de Tarragona, Jaume Creus. Per primer cop, els reialistes disposaven d'una plaça segura i d'una direcció unificada de les partides reialistes que arribaren a comptar entre 10.000 i 12.000 homes l'estiu d'aquest any.

A començaments de juliol, la Conca de Barberà en general, i Montblanc i l'Esplugu de Francolí en particular, van convertir-se en centres de reclutament reialista. Per aquest motiu sortí una expedició de milicians de Reus que «quemaron el convento de los frailes [franciscanos en Montblanch] y alguna casa de facciosos».<sup>49</sup>

La Diputació de Tarragona es queixava que la majoria de les tropes que hi havia a la ciutat havien marxat a altres zones i havien deixat la província indefensa i sense recursos econòmics per les despeses que originava la gran activitat de l'exèrcit i la Milícia en la persecució dels «facciosos», i això possibilitava que:

Los más de los pueblos ocupados por los facciosos; sus continuas correrías alejando de sus casas a los pudientes; los campos desiertos; los talleres abandonados; el infatigable miliciano buscando en todas partes la muerte, eran obstáculos insuperables para la recaudación de los fondos y contribuciones.<sup>50</sup>

Mentrestant, la partida del *Mitja Galta* de Montblanc comptava amb uns cinquants homes i es movia entre la Conca de Barberà, el Baix Camp i el Priorat, tal com es denunciava des de les pàgines de la *Diana Constitucional, Política y Mercantil* de Reus:

Las partidas pequeñas de facciosos que pasan por estos pueblos cercanos exigen contribuciones, reclutan gente, y también se dice que en la Selva se ha levantado un nuevo cabecilla [...] [de Montblanc] es un segundo foco en donde se reúnen los ilusos que van reclutando en varios pueblos que recorren.<sup>51</sup>

El cert era que els reialistes quasi havien aconseguit encerclar Reus ocupant Riudoms, les Borges del Camp, la Selva, Alcover i les muntanyes de Prades. L'Ajuntament de Reus manifestà obertament el seu temor que els reialistes ocupessin la ciutat:

Este Ayuntamiento creería faltar a su deber si dejase de poner en noticia de V.E. el deplorable estado en que se halla esta Provincia y particularmente este Partido de

49 P. Anguera, *Antoni Pons...*, p. 71.

50 *Exposiciones hechas por la Diputación Provincial de Tarragona a su majestad, y Diputación Permanente de Cortes*, 4 de juliol de 1822.

51 *Diana Constitucional, Política y Mercantil*, núm. 41, 42 i 43, de 5, 7 i 9 de juliol de 1822, pàg. 2 i 1.

Falset y el de Montblanch. Hasta ahora la milicia local voluntaria de esta Villa, la de Porrera, y la fuerza de ejército permanente habían sido bastantes para contener la insurrección; pero en el día exhausta la Provincia de tropa del Ejército permanente, cansada la milicia con la fatiga continua, pegado o más bien reencendido el fuego de la insurrección en todos los Pueblos del Partido de Falset y del de Montblanch, y en casi todos los de este; y engrosadas enormemente las diferentes facciones que en ellos se han manifestado ya no es posible contenerlas sin una fuerza respetable.

Esta Villa antemural de Tarragona se halla amenazada por una división de tres a cuatro mil facciosos; que de Falset se han dejado caer sobre esta parte del campo; y no sería extraño que mañana, y tal vez esta misma noche sea embestida. Para su defensa tienen unos 125 hombres del ejército permanente, las milicias de Porrera y Falset, y las de esta Villa que juntas formaran la fuerza de unos 1.200 hombres.<sup>52</sup>

Les partides del *Trapense* i de Joan Romagosa havien conquerit la fortalesa de la Seu i, mentre la primera restà en aquesta vila, la segona tornà cap a les comarques tarragonines, segarrenques i penedesenques a mitjan mes de juliol. Romagosa comptava amb uns 1.200 homes i Miralles, amb uns 800. El seu primer objectiu fou ocupar Cervera, cosa que aconseguiren el 21 de juliol, on restà la partida de Miralles, mentre la de Romagosa marxava cap a Santa Coloma de Queralt, una mena d'oasi liberal en una comarca majoritàriament reialista i on tenia una espina clavada.

Romagosa atacà Santa Coloma de Queralt el 23 i el 26 de juliol, però fracassà en ambdues accions. El dia 27 decidí de posar setge a la vila i rendir-la per fam. La vila, però, pogué resistir els atacs fins a l'arribada d'ajuda. La batussa fou molt forta i Romagosa decidí retirar-se cap al Pont d'Armentera i Santes Creus, fins a fer cap a Montblanc i a l'Espluga de Francolí.

Mentrestant, es produïen diversos enfrontaments pels voltants, com ara a Sarra, amb les tropes liberals comandades per Manuel Sesé, que es feia ressò del suport popular i del de les autoritats municipals als reialistes:

Lejos de proporcionarme la más remota [noticia], se complació en pintarme al gran número de facciosos que sitiaban a Santa Coloma, pues los había visto una Diputación de su seno que el día anterior [había] pasado a visitarlo; y ocultándome hallarse aquellos a poca distancia del Pueblo.

[...] Tres mil somatenes al menos a toque de caracoles y ruido de campana, se presentaron en aquella comarca tomando los puntos más elevados y haciendo fuego en todas direcciones.<sup>53</sup>

52 Ofici de l'Ajuntament de Reus al comandant militar de Catalunya per mitjà del comandant de la província de Tarragona Miguel de Haro, amb data de 15 de juliol de 1822 (ACBC. AHMR. Lligall 2.7.2.2).

53 Carta-informe de Manuel Sesé datada a Valls el 2 d'agost de 1822 i dirigida al general Haro (Archivo Histórico Militar [AHM]. Sección 2.ª. División 4.ª. Guerras Fernando VII. Lligall 2.239 de l'AHMVG).



Laferrissada defensa del sistema constitucional en un territori dominat pels reialistes valgué a Santa Coloma de Queralt, i també a Porrera i Sallent, la concessió per les Corts del títol de viles «eminente constitucional». <sup>54</sup>

La Regència d'Urgell, malgrat les dificultats econòmiques que patí, jugà un paper important tant en l'àmbit ideològic com polític, ja que es constituí en una mena de govern paral·lel al constitucional dins el territori espanyol. Els reialistes consolidaren al voltant de la Seu d'Urgell el seu domini sobre tot el nord-oest de Catalunya, en la zona que s'estén entre la línia imaginària que aniria d'Olot a Mequinensa i els Pirineus, a més de nuclis importants a la Selva i al Vallès, el Priorat i la Ribera d'Ebre i el Baix Ebre. Des d'aquestes zones, les partides reialistes sovint es desplaçaven cap a l'interior de Catalunya i el prelitoral, que foren escenari d'importants enfrontaments al llarg de l'estiu d'aquell any i que s'estengueren per trenta-tres de les quaranta-una comarques catalanes.

Les juntes corregimentals, on trobem principalment hisendats, clergues i advocats, foren les responsables d'aixecar una mena d'administració alternativa que organitzava el territori dominat pels reialistes, però que alhora provocava enfrontaments importants entre les autoritats civils i militars del reialisme, i entre les partides i els habitants de les zones que dominaven, com demostren els casos de Solsona i Puigcerdà.

A l'estiu i a la tardor de 1822, Catalunya vivia una veritable guerra civil en la qual era impossible restar al marge, i de la qual sortí molt mal parada la població civil d'un bàndol i l'altre: represàlies, requis, contribucions de guerra, saquejos... Els enfrontaments armats entre constitucionals i reialistes abastaven trenta-tres de les quaranta-una comarques catalanes. Les diputacions catalanes intentaran respondre a aquesta situació amb diverses mesures seguint els criteris marcats per les Corts, unes de caire militar, altres de caire polític i finalment unes altres de caire social, sempre amb l'objectiu de derrotar militarment la facció, reforçar el bàndol constitucional i recuperar els que estaven a la contrarevolució no pas per raons ideològiques, sinó per la misèria i la ignorància.

El fracàs de cop de mà absolutista realitzat per la Guàrdia Reial a Madrid a finals de juny de 1822 radicalitzà el procés polític amb el nomenament d'un nou govern format per ministres menys moderats, cosa que contribuí a una actuació més rigorosa vers la contrarevolució, a la qual contribuí la creixent divisió entre la direcció contrarevolucionària.

El mes de setembre de 1822, el *Trapense* tornà a la Conca de Barberà, però amb una força militar inferior a la que havia tingut mesos abans, la qual cosa l'obligà a intentar reclutar gent per engrossir les seves files mitjançant pregons pels pobles de la

---

<sup>54</sup> Proposició presentada a la sessió de 27 de maig de 1823, p. 344, i aprovada en la sessió de 4 d'agost de 1823, p. 417.



comarca «para que, desde la edad de diez y seis años a [la de] cincuenta, fuesen todos a Montblanch, con armas de fuego, blancas o de caza».<sup>55</sup>

Tot sembla indicar que Montblanc i l'Espluga de Francolí, amb el control de l'estratègic punt del coll de Lilla, eren les viles destinades a convertir-se en un nou centre de la contrarevolució del Camp de Tarragona i del Penedès, ja que hi anaven arribant altres partides. Romagosa s'hi presentà a mitjan mes de setembre, i s'instal·là entre Vila-rodona i la Bisbal amb uns mil tres-cents homes, als quals després s'ajuntaren els del *Trapense* fins a formar un cos d'uns dos mil homes:

Por noticia que se ha adquirido fidedigna se sabe que en el pueblo de Vila-rodona se han reunido todas las facciones de Montblanc, Sarral y sus cercanías constando esta reunión de más de dos mil hombres, y como es presumible según otras varias noticias que no tienen sus Cabecillas para pagarles sus socorros, ni aun tener de comer, no sería extraño intentasen dar un golpe a una población de estas Marítimas.<sup>56</sup>

El domini reialista de la Conca de Barberà era tan estès que fins i tot cobraven impostos pel transit de mercaderies. Per exemple, a la zona de Montblanc cobraven dues pessetes per càrrega de vi, quatre rals per quartera de blat i un ral per rova de farina i cànem, segons el testimoni d'un carreter:

Ha manifestado el carromatero que le habían hecho pagar 32 pesetas por la libertad de sacarlas, a razón de dos pesetas por carga, según el papelillo adjunto firmado por Romagosa, y su comisario. Ya sabíamos que por cada cuartera de trigo les pedían a los trajineros 4 reales de vellón, y uno por arroba de harina, de cáñamo, y de cuanto pasa por esta villa [de Montblanc], y es de mucha consideración lo que recogen que cuentan basta para la manutención de la partida del mismo Romagosa. Que los facciosos de la Montaña y de la Conca llevan a Valls y a esa Capital sus frutos y licores, como que de continuo pasan sacos de Avellanas, Vinos, Aguardientes, y que nadie cuida de averiguar su primera procedencia ni quienes sean sus verdaderos dueños.<sup>57</sup>

Sembla que, a més, els reialistes aconseguien comercialitzar la producció dels pobles que dominaven a través de Tarragona; almenys això era el que assenyalava l'Ajuntament de Reus, però cal ponderar la informació, tenint en compte la rivalitat entre aquestes dues ciutats:

Los vinos y otros frutos de facciosos se hallan recogidos en sus respectivos pueblos de donde no podrán sacarse sin auxilio de una fuerza competente [...]. Los frutos y licores pertenecientes a facciosos de los Pueblos de la montaña se conducen directamente

<sup>55</sup> Carta del comandant militar de Tarragona a Ferraz, amb data de 18 de setembre de 1822 (AHM. S. 2.ª. D. 4.ª. Guerras Fernando VII).

<sup>56</sup> Carta del batlle del Vendrell al de Vilanova, datada a 20 de setembre de 1822 (Arxiu Comarcal del Garraf [ACG]. Arxiu Històric Municipal de Vilanova i la Geltrú. Lligall 2.237).

<sup>57</sup> Ofici de l'Ajuntament de Reus amb data de 17 de setembre de 1822 (ACBC. AHMR. Lligall 2.7.2.2).

a esa Ciudad [Tarragona] poniéndoles procedentes de la Villa de la selva, de Montroig u otros, de cuyo producto se utilizan los enemigos del sistema por cuanto en esa nos e averigua su verdadera procedencia ni pertenencia como se hace en esta [Reus] cual rigor al paso que perjudica al comercio de esta Villa favorece el de esta Capital, que por lo mismo compran dichos frutos con mayor facilidad y ventajas.<sup>58</sup>

A començaments de setembre de 1822, havia arribat a Catalunya el general Francisco Espoz y Mina al capdavant d'un exèrcit d'operacions. A finals d'aquest mes, s'atorgà a Espoz y Mina el comandament de totes les tropes que hi havia al setè districte militar, que era el de Catalunya, on s'havia declarat l'estat de guerra. Això donà un poder absolut a Espoz y Mina per enfrontar-se a les partides reialistes. La campanya militar es desenvolupà durant la tardor i l'hivern de 1822-1823 i aconseguí foragitar les principals partides reialistes de Catalunya i reconquerir les places fortes que tenien a les seves mans, i expulsar la Regència d'Urgell a França.

A començaments d'octubre, sortí de Tarragona una columna de tropa i milícia de Valls, Reus i Tarragona amb un total de mil cinc-cents homes, comandada pel general Haro, que perseguí i s'enfrontà a les partides de Romagosa i del *Trapense* a la Conca de Barberà. El dia 9 d'octubre, les tropes constitucionals trepitjaven els talons a les partides reialistes del *Trapense* i de Romagosa, que, amb 2.500 homes i 120 cavalls, començaren a retirar-se cap al nord. Aquest mateix dia, el general Josep Manso i Solà fou nomenat per Espoz y Mina comandant general de la segona divisió de l'exèrcit constitucional a Catalunya, que abastava la província de Tarragona, on arribaren tropes de refresc. Manso establí una línia d'operacions que tenia tres punts clau: Tarragona, les Borges del Camp i Montblanc, a partir dels quals esperava «pacificar el devastador Priorato y Rivera».<sup>59</sup>

Un cop «pacificats» el Penedès, la Conca de Barberà i el Camp de Tarragona, Manso instal·là el seu quarter general a Montblanc a mitjan mes de novembre. La posició de Manso, procliu a cercar un pacte amb els reialistes, es veu reflectida en la decisió de deixar tornar a col·locar les campanes als campanars, d'on havien estat retirades per evitar que es toqués a sometent, i en la proclama que publicà el 12 de novembre a Montblanc dirigida als habitants de la província de Tarragona, en la qual assenyalava les causes de la guerra civil que patia el país:

La ambición de algunos, intereses encontrados de otros, y el deseo de medrar a la sombra de los abusos, con muchas causas más, no menos conocidas, han sido el origen de las desgracias que lloráis, y que no acertasteis a prevenir en tiempo. El extravío a

58 Ofici de l'Ajuntament de Reus a la Diputació provincial amb data de 28 de setembre de 1822 (ACBC. AHMR. Lligall 2.7.2.2).

59 Carta de Josep Esteve a Antoni Satorras amb data de 9 de novembre de 1822 (APPTR, "Correspondència 1821-1826").

que la seducción de hombres inmorales y perversos ha conducido gran parte de los incautos y sencillos habitantes de esta provincia, han obligado al gobierno a declararla en estado de guerra.<sup>60</sup>

Manso oferia «perdón y paz» a aquells reialistes que es penedissin i es retiressin a les seves llars:

Catalanes extraviados, aun podéis evitar los males sin cuento que os van a sobrevenir si desoís mi voz, y no abandonáis la carrera del crimen. Por más que me veáis al frente de tantos valientes y rodeado de un aparato destructor, no temáis. Yo no vengo a hacer la guerra a los pueblos, sino a convidarlos con la paz [...]. Concededme la gloria de restablecer la tranquilidad entre vosotros.

Des de Montblanc, Manso marxà, al capdavant de tres mil homes, cap al Priorat, que era, junt amb la Ribera d'Ebre, el principal reducte dels reialistes que restava al sud de Catalunya.

A l'hivern de 1823, els reialistes encara intentaren reprendre l'activitat al nord de Catalunya amb les partides que organitzaren Caralt al Berguedà i Malavila a l'Empordà, però l'una i l'altra foren expulsades de Catalunya el mes de març. Mina basà el seu èxit en una campanya militar perfectament organitzada i planificada que des de la Catalunya Central anà empenyent les partides reialistes fora de Catalunya i consolidant el seu domini sobre el territori conquerit.

Cal atribuir l'expulsió de Catalunya de les principals partides reialistes a cinc factors. Primer, l'exèrcit constitucional, àmpliament reforçat amb regiments d'arreu de l'estat, disposava d'un cap amb prestigi, Mina, i d'un projecte del que calia fer en funció del qual es mobilitzà tot l'exèrcit a Catalunya. Segon, la campanya dissenyada per Mina es mostrà encertada per derrotar els reialistes, ja que des de la Catalunya Central les quatre divisions en què havia dividit l'exèrcit d'operacions anaren empenyent les partides reialistes fora de Catalunya i consolidant el seu domini sobre el territori conquerit, sense deixar-les refer ni reorganitzar-se darrere les files constitucionals com havia passat fins aquell moment, en part per una política repressiva sobre els suports civils de la contrarevolució que, especialment Mina i Roten, aplicaren amb mà de ferro. Tercer, la divisió de la direcció contrarevolucionària, sobretot entre Eguía i Matafforida, que dificultà enormement que arribessin els diners necessaris per mantenir les tropes en condicions i que les partides poguessin armar-se i equipar-se convenientment; en part perquè la majoria de dirigents contrarevolucionaris ja creien que l'única opció amb possibilitats de victòria era l'entrada d'un exèrcit estranger. Quart, la tàctica de la guerra de guerrilles i la independència dels caps de partida en la definició de la seva estratègia militar, que fins aquell moment els havia donat molts èxits, es mostrà com

---

<sup>60</sup> *Habitantes de la provincia de Tarragona*, Montblanc, de 12 de novembre de 1822.

el principal defecte a l'hora de fer front a l'ofensiva d'un exèrcit més ben organitzat i més nombrós, i foren batudes arreu. Cinquè, els reialistes començaren a perdre suport popular des del moment en què pogueren exercir el seu domini sobre zones determinades del territori, els habitants de les quals es veieren sotmesos a les exigències dels caps militars i a contribucions extraordinàries.

La derrota de les partides reialistes a Catalunya comportà la sortida de la Regència d'Urgell cap a França, ocasió que fou aprofitada per Eguía, amb el suport d'altres caps contrarevolucionaris, per desplaçar Mataflorida i aconseguir el suport del govern francès. Mataflorida s'anirà quedant sol, i únicament Creus, Balmaseda i la Junta de Catalunya restaran al seu costat. Mentrestant, el govern francès aprofitant els acords del congrés de Verona, reunit a la tardor de 1822, havia decidit de posar fi a la revolució a Espanya amb una intervenció militar. Al llarg de l'hivern de 1823, es refugiaren al Departament dels Pirineus Orientals uns sis mil soldats reialistes, i unes dues mil persones més, entre clergat, dones i familiars dels reialistes. Eroles, d'acord amb el govern francès, s'encarregà de reorganitzar les partides reialistes de cara a la seva entrada a Espanya junt amb l'exèrcit francès.

## La invasió francesa i la fi del Trienni Liberal

La derrota dels reialistes a Catalunya i la fugida de la Regència d'Urgell foren aprofitades pels enemics de Mataflorida encapçalats per Eguía per prendre-li la direcció de la contrarevolució. El fracàs del 7 de juliol i l'escombrada de les partides reialistes de Catalunya van convèncer les potències absolutistes europees i la direcció contrarevolucionària que l'única forma de fer desaparèixer el règim constitucional era mitjançant una intervenció estrangera, i això és el que s'havia decidit al Congrés de Verona: intervenir si no es modificava el curs de la revolució espanyola. El govern francès aprofità la situació per preparar la invasió amb el vistiplau de les altres potències absolutistes.

El govern francès preparà amb detall la invasió, disposat a no repetir els errors que s'havien comès l'any 1808, i a més comptava amb la col·laboració d'Eguía i els seus amics, que es mostraren disposats a convertir-se en una mena de junta provisional espanyola a les ordres d'Angulema, per tal de justificar la intervenció francesa com una acció d'ajuda sol·licitada pels mateixos espanyols. Mentrestant, el govern espanyol es movia entre la incredulitat de la invasió i l'esperança que, en cas de produir-se, el poble espanyol reaccionaria igual que durant la Guerra del Francès. Quan la invasió ja era irreversible, es reorganitzà l'exèrcit però es posaren al seu capdavant generals que no trigarien gaire a traïr el seu país i a rendir les tropes a l'exèrcit d'ocupació, amb excepcions notables com Mina que mantingué la lluita contra els francesos durant set mesos.

A començaments d'abril de 1823, entrava l'exèrcit francès a Espanya comandat per Angulema. A Catalunya entrava encapçalat per Moncey, amb la col·laboració d'uns sis mil reialistes catalans. L'exèrcit francès optà per conquerir territori deixant aïllades les places fortes on s'havien aquarterat la major part de les tropes constitucionals. Els francesos arribaren aviat a Madrid, on instal·laren una Regència del Regne que tingué freqüents enfrontaments amb Angulema. Mentrestant, a Catalunya l'avanç de les tropes franceses era més lent, ja que trobaven una major resistència dels constitucionals. Fins a finals de setembre, els francesos no aconseguiren fer-se amb el domini de la major part del territori català i aïllar completament els pocs reductes liberals que caigueren a finals d'octubre, set mesos després d'haver passat la ratlla fronterera. A partir d'aquell moment, els absolutistes empraren una dura repressió per tal d'esborrar el llegat constitucional i restaurar un sistema absolutista que, ben aviat, es mostrarà incapaç d'afrontar els problemes del país.

## El llegat del Trienni

El Trienni va representar la primera possibilitat de posar en pràctica, a tot el territori de l'estat i en un període de relativa pau, un conjunt de mesures de caire liberal aprovades a les Corts de Cadis i a les del Trienni que contribuïren decisivament a esfondrar l'Antic Règim i a consolidar la societat liberal i capitalista. Una part important de l'entramat legislatiu del segle XIX té els orígens en l'activitat de les Corts d'aquests anys, igual que les disposicions per posar fi al sistema feudal de propietat i distribució de la renda, i per a la consolidació de la nova propietat i les relacions socials capitalistes (desvinculació, desamortització, eliminació de prestacions senyoriales).

Malgrat això, sovint hom s'ha referit al Trienni amb l'expressió de *revolució fracassada*, fins i tot per classificar tot el procés de la revolució burgesa espanyola en conjunt. Pensem que es fa difícil de parlar d'una revolució fracassada quan el sistema liberal, malgrat conviure amb la contrarevolució interior i exterior, aconsegueix desenvolupar una tasca tan important i que deixarà una petjada tan profunda en el segle XIX espanyol. El Trienni, a més, va fer passar a un primer pla els conflictes produïts arran de la transformació social i econòmica del país entre els sectors beneficiats per aquestes transformacions i els que en sortien perjudicats. Conflictes que van reaparèixer a cada intent d'avançar cap al liberalisme polític i el capitalisme econòmic i social: reialistes, malcontents i carlins.

Un altre aspecte destacat del Trienni fou el caràcter emblemàtic que va tenir a l'Europa de la Restauració, ja que va significar la primera victòria constitucional enfront de l'absolutisme, circumstància que va convertir Espanya i la seva Constitució en un mirall per als revolucionaris europeus, i al mateix temps la situava en el punt de mira militar de les monarquies absolutistes. Això, juntament amb la divisió dels

liberals entre moderats i exaltats, la creixent oposició interna (formada per sectors que pretenien tornar a l'Antic Règim i per sectors populars perjudicats per les mesures liberals) i el cansament de la població per dos anys de guerra, van fer possible la caiguda del règim liberal.

La caiguda del sistema constitucional i la posterior repressió, però, no van permetre la plena restauració de la monarquia absoluta a Espanya. Es mostrava cada cop més ineficaç per afrontar els problemes que patia el país, i la petjada dels tres anys del Trienni havia fet que el nombre de partidaris disminuís força i, en canvi, s'ampliés el de partidaris del constitucionalisme. Després del Trienni Liberal, res no tornaria a ser igual en la política espanyola. Com va deixar escrit Alexandre Dumas a les seves memòries: «Riego ens ha deixat un cant, d'aquest cant naixerà una revolució, i d'aquesta revolució, la república.»

## 2. La Baixa Segarra en temps del Trienni Liberal i les seves conseqüències

*Damià Amorós i Albareda*

Historiador de l'art i museòleg  
Associació Cultural Baixa Segarra

**Resum:** A través del relat sobre la investigació realitzada per a la participació en aquest cicle de conferències i volum, consultant les fonts més clàssiques, canòniques però al mateix temps concretes i necessàries, pretenem arribar a crear una imatge fidedigna i real sobre el Trienni Liberal a la Baixa Segarra i Santa Coloma de Queralt.

Situem els personatges, llocs, conflictes i fets sobre el mapa de la població i territori actual. Les batalles, aventures i heroïcitats de la història de 1820 a 1823 a casa nostra.

**Paraules clau:** Baixa Segarra, Santa Coloma de Queralt, font de les Canelles, passeig de la Muralla, carrer de Sant Roc, Cruz de Cuenca, santuari de Sant Magí de la Brufaganya, santuari de Santa Maria de Bell-lloc.

## Introducció

Des del moment que m'invitaren a participar en el cicle de conferències dedicat al Trienni Liberal i les seves conseqüències a la Conca de Barberà, en el meu cas amb una especial atenció a la Baixa Segarra, em sorprengué la falta d'estudis, referències o, simplement, informació que trobem a la bibliografia, passada i actual, sobre aquest tema i al nostre territori.

Davant d'aquest problema, compartit amb la resta de ponents a les jornades, decidí fer una ponència menys acadèmica, no pas sobre la temàtica i la forma de recerca, sinó més explicativa o vinculada a la narració del relat d'investigació que ens aporta, i aproxima, al coneixement d'aquells tres anys del segle XIX, i les seves conseqüències.

Abans d'iniciar qualsevol relat, és necessari contextualitzar l'espai, les gentes i la naturalesa de la Baixa Segarra amb unes poques dades preliminars. Està formada pels termes municipals, actuals, de Passanant i Belltall, Vallfogona de Riucorb, Llorac, Santa Coloma de Queralt —població que exerceix la capitalitat sobre la resta de territori—, Conesa, Savallà del Comtat, les Piles, Forès i Pontils, a més de comptar-hi els termes actuals de Bellprat i Argençola, ja a la demarcació de Barcelona. Una extensió de terra que sempre ha esdevingut cruïlla de camins entre les terres de Tarragona, Lleida i Barcelona, com bé observarem en aquest document.

La pertinença de Santa Coloma de Queralt a la conca del Gaià pot justificar la seva inclusió a la província de Tarragona el 1822, tot i que fins llavors pertanyia al partit judicial d'Igualada. El 1834, l'adscripció tarragonina en forçà la unió al partit judicial de Montblanc, embrió del qual més endavant esdevindria l'actual comarca de la Conca de Barberà<sup>1</sup>.

Tot i això, històricament, els actuals terrenys de la Baixa Segarra estigueren d'una o altra forma, directament o indirectament, vinculats a la casa Queralt, família que en les primeres dècades del segle XIX ja restava instal·lada a cavall entre Madrid i Sevilla, però que mantenia propietats a Barcelona, Santa Coloma i els seus antics dominis<sup>2</sup>.

El conjunt de les diferents viles, poblats i altres unitats d'habitatge, com masos i masies, restava al voltant dels quatre mil habitants. Amb un pes molt important de l'agricultura, el comerç —on també podem incloure els rambles i traginers— i la presència creixent de diversos col·lectius d'artesans.

---

1 Luis Moreno, «Ethnoterritorial Concurrence and Imperfect Federalism in Spain», Working Paper 93-10, Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC), <<https://web.archive.org/web/20091223002701/>>, <<http://www.ipp.csic.es/doctrab1/dt-9310.pdf>>

2 «Expediente personal del Conde de Santa Coloma, D. Juan María Queralt y Silva, prócer y Senador por la provincia de Barcelona y vitalicio», <<https://videoservlet.senado.es/web/conocersenado/senadohistoria/senado18341923/senadores/fichasenador/index.html?id1=2702>> [consulta: 1/12/2021].



Com a centres religiosos, a banda de les diferents parròquies, capelles i ermites, destaquen el convent de Nostra Senyora de Bell-lloc, vinculat a l'orde de la Mercè a Santa Coloma de Queralt, i el santuari de Sant Magí de la Brufaganya, a l'actual terme de Pontils, on s'establí, al llarg del segle XVII, una comunitat de frares dominics procedents del convent de Santa Caterina de Barcelona.

Amb aquestes bases, podem traçar el camí sobre la investigació a través de les diferents fonts consultades: la magna *Història de Santa Coloma de Queralt*, de Mn. Joan Segura; alguns dels articles publicats a la revista mensual *La Segarra*, i els diversos treballs del Dr. Ramon Arnabat, que són tres de les bases d'aquest treball.

## El Trienni Liberal a la *Història de Santa Coloma de Queralt*, de Mn. Joan Segura

Per iniciar qualsevol recerca sobre el passat de Santa Coloma de Queralt, cal tenir entre les mans la publicació, en alguna de les diverses edicions, de la *Història de Santa Coloma de Queralt*, de Mn. Joan Segura i Valls.

Certament, sobre el Trienni Liberal i les seves conseqüències, la publicació presenta, com moltes altres referències bibliogràfiques, un tractament escàs. En un apartat titulat «Fi de la Guerra de la Independència», l'autor ens introdueix en els regnats de Ferran VIII i Isabel II, i enllaça aquesta informació amb l'inici de les guerres carlines. Gairebé com a peu de nota s'apunta «abans d'aquesta hi ha vestigis als arxius, d'altres guerres com per exemple, del temps de la revolució liberal. Veu's aquí una mostra (1822)»<sup>3</sup> i segueix citant un document que no identifica ni arxiu ni document:

Durant el setge d'aquest any a la vila de Santa Coloma de Queralt, els reialistes intentaren l'assalt per la part de les Fonts. En saber-ho la tropa de reserva que hi havia a la Casa de la Vila, corregué a reforçar aquell punt i els atacants foren rebutjats. La nit de Sant Jaume intentaren penetrar pel portell que obriren a cops de pic (i no amb el canó, que no els serví). Fou tancada la bretxa amb matalassos i no pogueren entrar. El dia de Santa Anna, al migdia, començaren a cedir en l'atac els realistes, probablement en saber que la partida de la columna de socors havia partir d'Igualada. Així, a mitja tarda abandonaren el setge, tal com a mitja tarda del dia de Sant Jaume l'havien iniciat. A més de la mort Guiriguat, la vila tingué un altre ferit, que fou el senyor Ramon Roset, el farmacèutic.<sup>4</sup>

Una transcripció, suposem d'algun document de l'arxiu municipal o parroquial, que no podem identificar i localitzar en l'actualitat. Tot i això, Mn. Joan Segura ens

3 Mn. Joan Segura i Valls, *Història de Santa Coloma de Queralt*, Santa Coloma de Queralt, Ajuntament de Santa Coloma de Queralt, tercera edició, 1984, p. 413.

4 Mn. Joan Segura i Valls, *Història de Santa Coloma...*, op. cit., p. 413.

situa en un primer escenari clau del trienni a Santa Coloma: les jornades del 25 i 26 de juliol de 1822. També ens narra la mort d'un tal Guiriguët i la ferida del farmacèutic Ramon Roset.

Al mateix volum de la *Història de Santa Coloma*, unes pàgines més endavant, trobem una altra succinta referència a les dates que centren aquest escrit, relacionada aquesta vegada amb l'exclaustració o secularització de Bell-lloc i Sant Magí:

Però, ja abans d'aitals destruccions [referint-se a la desamortització de l'any 1831], abans d'incendiar el nostre preat convent, d'assassinar i perseguir els seus frares i els de Sant Magí (fet narrat en la *Història del Santuari*<sup>5</sup>) la tempesta es veia congriar-se de lluny. L'any 1821, per exemple, degut a la secularització, havien d'ésser suprimits a Espanya molts convents. Veig que en dit any el batlle de la nostra vila manifestà al bisbe de Vic el seu desig que dit convent fos dels que subsistissin. El prelat, fra Raymundo, li contestà que, a dependre, d'ells, els respectaria, tots, però, tota vegada que ell no podria fer-hi res, el més convenient havia d'ésser que ell, el batlle reconegués al cap polític per veure de convertir en realitat tan lloable desig<sup>6</sup>.

Una altra referència, la del santuari de Sant Magí, que recuperarem més endavant, que ens ajuda a entendre la complexitat de les primeres dècades del segle XIX a la Baixa Segarra i la Conca de Barberà.

Sembla, doncs, que Mn. Joan Segura només assenyala com a fets destacables el setge que visqué Santa Coloma els dies 25 i 26 de juliol a la zona de la font de les Canelles, davant de l'actual carrer de la Font i final del passeig de la Muralla, i l'exclaustració dels convents de la Baixa Segarra. Una nota que no podem deixar passar, i que ens pot ajudar a entendre el sentiment dels habitants de la zona en aquell moment, és la presència, segons Mn. Joan Segura a la Casa de la Vila, d'una «tropa». Un fet que ens permet demostrar un cert nivell d'escalada violenta al municipi i voltants i que demostra, des d'un primer moment, el posicionament al costat dels liberals per part d'una majoria social colomina.

## El Trienni Liberal a la revista *La Segarra*

Resulta palmari referir-nos i dirigir-nos, dins el marc de qualsevol investigació d'història local colomina, a la revista local de Santa Coloma de Queralt *La Segarra*, quarta època. Una publicació mensual que recull, habitualment, un noticiari d'actualitat i, sovint, algunes aportacions interessants a la història de Santa Coloma de Queralt i la Baixa Segarra.

---

5 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí*, Santa Coloma de Queralt, Associació Cultural Alt Gaià, 1994, edició facsimil de l'edició original de 1887, segona edició, p. 153-169.

6 Mn. Joan Segura i Valls, *Història de Santa Coloma...*, op. cit., p. 420.

Dins la multitud d'articles, notes i escrits sobre història local, brilla per la seva absència la dedicació a qualsevol dels diversos aspectes que envolten i centren el Trienni Liberal. Només un breu article, que reproduïrem als annexos d'aquest escrit, de Salvador Palau Rafecas —*el Galo*— titulat «Espurnes de l'aixecament reialista (1822-1823) a Santa Coloma de Queralt»<sup>7</sup>, ens aproxima més als fets d'aquell moment.

La primera part del text, escrit l'any 1985, ja es lamenta de la poca informació que existeix d'aquell període. Tot i això, ja trobem més notícies que en les escasses referències que ens aporta Mn. Joan Segura. Al llarg dels primers paràgrafs del text, hi apareixen referències als moviments armats que s'anaren desenvolupant entre els mesos de maig i juliol de 1822 entre Sarral i Montblanc. Unes escaramusses que tingueren com protagonistes, entre d'altres, fra Antonio Marañón, més conegut com *el Trapense*<sup>8</sup>, o Joan Romagosa<sup>9</sup>.

El Galo, dins dels fets del mes de maig de 1822, també inclou un altre setge, força menys greu que el del mes de juliol, iniciat el 13 de maig i finalitzat, per desídia de les tropes de Romagosa, a més de l'arribada de reforços des d'Igualada i la resistència de la població colomina, el 16 del mateix mes<sup>10</sup>.

Dins del text hi trobem noves referències al citat setge dels dies de Sant Jaume i Santa Anna. Salvador Palau escriu: «A mitja tarda del dia 25 de juliol [...] els reialistes de Romagosa assetgen la Vila de Sta. Coloma i a la nit és atacada apoderant-se d'un dels Ravals, des d'on se'ls intimidà amb la rendició dels colomins que no acceptaren»<sup>11</sup>.

Un fet, l'entrada per un dels ravals de la població —creiem que podem identificar l'espai com l'actual carrer de Sant Roc, que uneix la font de les Canelles amb la plaça del Portalet—, que era oblidat en la publicació de Mn. Joan Segura. Una notícia a la qual sumem un nou intent d'assalt: «atacada per segona vegada la mateixa nit, del dia 25 al 26 —atac que durà de les 10 a les 2 de la matinada— ja quasi s'acabaven d'obrir pas a cops de pic a un dels portalons (portal) quan hi anaren els de la Vila ocasionant-los de 20 a 30 baixes»<sup>12</sup>. Aquesta informació la recull Palau Rafecas de les

7 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament reialista (1822-1823) a Santa Coloma de Queralt», *La Segarra*, 71 (1985), p. 16-17.

8 Fernando Gómez del Val, «Antonio Marañón», dins *Diccionario biográfico español*, Real Acadèmia de la Historia, <<https://dbe.rah.es/biografias/12913/antonio-maranon>> [consulta: 1/12/2021].

9 M. Bofarull i Terrades, *Don Joan Romagosa i Pros. Un general del Penedès, Vilafranca del Penedès / Sant Sadurní d'Ànoia*, M. Bofarull, 1986.

10 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

11 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

12 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

*Memòries per a la història de l'última guerra civil d'Espanya. Successos de Catalunya 1822-1823*<sup>13</sup>, de José Marqués Roca, el 1926.

La informació subministrada també ens permet mesurar la durada d'aquest setge, intermitent. Així, sabem ja la jornada de matinada del 25, segons el Galo:

el 26 de juliol al migdia, en Romagosa deixa part dels seus homes al setge de Santa Coloma i es dirigeix cap a Sarral, a l'encontre de les forces del constitucional Sesé, que sortí el mateix dia de Valls en auxili als assetjats colomins. Romagosa l'esperà a Sarral, però assabentat que d'Igualada pujava una columna comandada per Cerezo també en ajuda dels de Sta. Coloma i en Sesé avançava amb uns 2.000 homes, decidí retirar-se junt amb els que havia deixat a Santa Coloma, en direcció Vila-rodona, arribant-hi el dia 28 de juliol.<sup>14</sup>

L'atac fou repel·lit pels colomins, que s'afanyaren a taponar el forat amb matalassos i objectes diversos. Una defensa que resistia tot i l'ús d'algun element d'artilleria, o com a mínim l'intent, per part de les tropes atacants. Veurem que aquesta situació, més tard, configurarà part del relat institucional i serà fonament per a la percepció d'heroïcitat de la resistència. També descobrim en aquestes línies el motiu del final del setge, la sortida des de Valls i Igualada de tropes per socórrer i reforçar Santa Coloma. S'hi afegeix la presència dels comandants Lorenzo Cerezo, des d'Igualada, i Manuel Sesé, des de Valls, que protagonitza alguns escarafalls més amb en Romagosa.

A més de tractar el setge, presentar-nos un nou atac, o intent, al maig també ens amplia la informació que teníem fins ara. Destaca del text les notícies d'alguns fets que s'anaren produint al llarg dels anys del Trienni Liberal.

El 15 de setembre de 1822, un conjunt de milicians liberals de Santa Coloma i Igualada —comandats per Mariano Miquel— realitzà el primer assalt i saqueig del santuari de Sant Magí de la Brufaganya. Un assalt i saqueig que s'anà repetint 26 de novembre del mateix any i al gener de 1823<sup>15</sup>. Ampliarem aquest relat més endavant, en un text de Mn. Joan Segura i Valls.

A més dels fets més bèl·lics, en trobem altres de més luctuosos. Així, el Galo ens apunta el passeig d'una dona vestida de blanc i sobre un ruc que fou sotmesa a escarni públic, assassinada per un grup de la tropa i llençada a un pou el seu cos. «Pel sol delicte de tenir un fill realista»<sup>16</sup>. En un altre pou, el del Senyor, «els liberals hi tiraren 7 o 8 persones; causaven terror els crits d'aquells infeliços abans de donar-los mort»<sup>17</sup>. Unes

13 José Marqués Roca, *Memòries per a la història de la última guerra civil d'Espanya. Successos de Catalunya 1822-1823*, vol. I, Barcelona, 1926, p. 30.

14 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

15 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

16 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

17 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

morts que en alguns casos, i en d'altres no, apareixen reconegudes als llibres d'òbits del temple parroquial de Santa Maria de Santa Coloma de Queralt.

Finalment, és remarcable el tancament als calabossos municipals, el 3 de desembre de 1823, de cinc reialistes que posteriorment foren lligats als peus dels cavalls per traslladar-los cap a Igualada. Segons s'apunta, a prop de Sant Martí de Tous foren assassinats<sup>18</sup>. Un d'aquests fou identificat com a Marià Canals i apareix al llibre d'òbits de la parròquia<sup>19</sup>. A més, hi apareixen unes 10 referències de persones amb mort vinculades als «facciosos»<sup>20</sup>.

Un document interessant, el publicat a la revista *La Segarra*, que reproduïrem íntegrament en els annexos d'aquest article. És una forma més de fer difusió sobre la nostra història local i comarcal.

## Obra del Dr. Ramon Arnabat

Sense cap mena de dubte, l'obra de recerca i investigació del Dr. Ramon Arnabat, sobre el Trienni Liberal i totes les seves derivades, especialment al Camp de Tarragona però també a tot Catalunya, és una de les obres de referència necessàries per a qualsevol text vinculat a aquella època. Des d'aquesta premissa, cal cercar en algunes de les seves publicacions per reafirmar, contrastar o eliminar les dades que tenim fins ara vinculades a Santa Coloma de Queralt i la Baixa Segarra.

Una de les obres del Dr. Arnabat on més apareix Santa Coloma i la Baixa Segarra és en un article dedicat al Trienni Liberal a la població de Vila-rodonà i la comarca de l'Alt Camp<sup>21</sup> —que ja hem vist relacionades amb els setges, atacs i accions al voltant de la zona de Santa Coloma de Queralt. La primera referència del text, a Santa Coloma, ens la trobem lligada al setge que els reialistes realitzaren a la població el mes de maig de 1822<sup>22</sup>.

La segona referència, força significativa, ens situa la pertinència de la vila al bàndol liberal: «a Santa Coloma de Queralt estava controlat pels liberals i això va contribuir que aquesta vila fos una de les defensores del liberalisme a la zona. La diferència entre una opció o una altra cal explicar-la en funció de l'opció que prengueren les classes dominants i de la situació econòmica i social de cada poble»<sup>23</sup>.

18 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

19 Llibre d'òbits, núm. 13, 1803-1826, Arxiu Parroquial de Santa Maria de Santa Coloma de Queralt.

20 Salvador Palau Rafecas, «Espurnes de l'aixecament...», *op. cit.*, p. 16-17.

21 Ramon Arnabat i Mata, «El Trienni Liberal a Vila-rodonà i a l'Alt Camp», *La Resclosa*, 2, Vila-rodonà, Centre d'Estudis del Gaià, 1998, p. 61-81.

22 Ramon Arnabat i Mata, «El Trienni Liberal...», *op. cit.*, p. 70.

23 Ramon Arnabat i Mata, «El Trienni Liberal...», *op. cit.*, p. 73.

En un altre treball del Dr. Arnabat, hi trobem una referència encara més clara i interessant sobre el posicionament colomí i la implicació dels seus homes en la causa de les armes:

En la Conca de Barberà sobresale Santa Coloma de Queralt con 200 vecinos alistados a la MNV a principios de 1820. Posteriormente, 50 de ellos fueron excluidos por «pasar de 50 [años] y altres per sa pobresa», según informaba el comerciante Marià Brufau. Brufau aconsejaba formar dos compañías de milicianos, la primera con «els individuos de maigor responsabilitat y més pasifichs que és la que combé armar primeramente per la quietut de esta població y demás que combingia», perquè d'aquesta manera «no se [h]aigen de mesclar los de la 1ª Companyia ap la pulilla de la 2ª». Una visión claramente alineada con el liberalismo moderado y que muestra una total desconfianza hacia las clases populares, «la pulilla». El resultado de esta estrategia moderada fue que, a mediados de julio, tan solo quedaban 40 milicianos alistados, un 13% de los vecinos, cuando medio año antes representaban el 65%<sup>24</sup>.

Una informació valuosa que s'ha d'enllaçar amb les notícies que teníem de tropes situades a la casa de la vila, que participaren en la defensa dels setges i, que ens altres casos, actuaren fora del nucli de Santa Coloma, com les diferents escaramusses entre Sarral i Igualada.

Respecte a l'atac de Rocamora a Santa Coloma el mes de juliol, gràcies a la documentació aportada dins l'article, Arnabat ens indica que s'inicià el dia 23, i no pas el 25 com s'havia indicat anteriorment, i finalitzà el dia 27, amb l'arribada dels reforços i ajuda anteriorment citats.

L'aportació documental que fa el Dr. Arnabat és extraordinària. Així, ens informa de diferents fons d'època on podem trobar més informació sobre el setge i el «citi». La voluntat de resistència de la població colomina s'intentà minvar —«se'n anàrem a posà lo citi a Santa Coloma [...]. Y una nit volguérem ascalà y no puguérem», escrivia el guerriller reialista Xaconín<sup>25</sup>— amb una epístola del mateix Romagosa amb referències, implícites i explícites, al «mal govern» o idees liberals. Reproduïm un fragment que trobem a l'article citat:

voy yo y mi división con hombría de bien, y para defender la ley de Dios, y quitar las picardías que se hacen con el mal gobierno. [...] hasta el presente, en la España, desde que quería mandar la Constitución [ha] habido nada más que un rubatorio manifiesto, y sin seguir ni un artículo de la espresada Constitución, lo que se ha seguido [es] el ir contra Dios ir contra los vasallos y limpiar los bolsillos de todos ellos<sup>26</sup>.

24 Ramon Arnabat i Mata, «Ciudadanos en armas. La milicia nacional y los ayuntamientos en Cataluña (1820-1823)», dins *La ilusión de la libertad. El liberalismo revolucionario en la década de 1820 en España y América*, Acció Cultural Española, 2021, p. 102-103.

25 Ramon Arnabat i Mata, «El Trienni Liberal...», *op. cit.*, p. 74.

26 Ramon Arnabat i Mata, «El Trienni Liberal...», *op. cit.*, p. 74.

La resistència colomina, que s'ha reafirmat en totes les fonts analitzades, esdevingué reconeguda pels seus contemporanis. Tal fou la reacció heroica i la seva repercussió fora de les nostres terres que Santa Coloma de Queralt fou declarada vila «eminente constitucional», i «benemérita de la Patria» (medalla d'argent), per la seva resistència «en los días 19, 20, 21 del mes de julio del año pasado»<sup>27</sup>. Un fet que fins ara ens resultava desconegut, a l'autor d'aquestes ratlles i gran part dels seus contemporanis colomins.

## Els assalts a Santa Coloma i altres conflictes al llarg del Trienni Liberal

Com un resum del relat que hem construït al llarg de les pàgines anteriors, volem lligar els fets que s'esdevingueren entre 1820 i 1823, especialment el 1822 en el cas que ens ocupa, a Santa Coloma de Queralt i els seus rodals. Creuant les dades aportades pels tres estudiosos, a més de les seves referències, informacions i descobertes, hem pogut traçar, de forma encara succincta, la realitat de 1822 a la població i comarca.

No pot iniciar-se un resum sense posicionar de forma clara la població en el bàndol liberal, tot i que sembla que una part de la població no seria estranya a l'opció conservadora o reialista. Malgrat tot, el posicionament fer i col·lectiu s'accentua en els tres setges o atacs que la població sofrí. El mes de maig, entre els dies 13 i 16, Romagosa fa un primer intent de presa de la capital de la Baixa Segarra. L'arribada de tropes de suport, com també passà al juliol, ajuda de forma definitiva a aturar el setge i derrotar, per primer cop, les forces reialistes.

La peça central del relat històric del Trienni Liberal a Santa Coloma de Queralt, i de retruc a la seva zona d'influència, és el segon setge que realitzà Romagosa i les seves tropes. Iniciat, segons ens indica el Dr. Arnabat el dia 23 i no només el dia 25, com apunta la resta de fonts, s'accentuà la nit del dia de Sant Jaume a Santa Anna, una ràtzia que s'acarnissà en un dels punts més febles de la defensa —muralla— colomina. Davant de la font de les Canelles i tocant a l'actual carrer de Sant Roc. Tot i la superioritat, suposada, d'efectius dels reialistes i la presència d'artilleria, els liberals, més la gent de Santa Coloma, defensaren la posició i aconseguiren, també amb l'arribada de reforços, repel·lir l'atac.

Són, precisament, aquestes jornades les que comportaren la declaració de Santa Coloma de Queralt com a vila «eminente constitucional», i «benemérita de la Patria» (medalla d'argent). Una fita que compartiren algunes altres poblacions catalanes i de l'Estat, però se n'ha perdut la memòria.

---

<sup>27</sup> Ramon Arnabat i Mata, «El Trienni Liberal...», *op. cit.*, p. 74.



Finalment, hem d'apuntar un tercer conat de setge a l'agost del mateix 1822, provocat per les tropes de Badals i Miralles, que, podem suposar, intentaren atacar el mateix flanc de la muralla que ja havia patit els altres estralls realistes.

Finalment, i gràcies a Salvador Palau Rafecas, trobem alguns incidents vinculats a les constants disputes de l'època, moguda i convulsa en una zona de transició com són els altiplans de la Baixa Segarra.

Al llarg d'aquestes línies, hem esbossat una realitat de fa 200 anys. Uns fets gairebé desconeguts que, gràcies a les jornades que realitzà l'Àrea de Cultura del Consell de la Conca de Barberà, posen llum a una foscor històrica. En el cas colomí o de la Baixa Segarra, saldrem una llarga llacuna històrica vers els nostres avantpassats. El reconeixement col·lectiu amb què fou guardonada la població de Santa Coloma de Queralt ens situa en una realitat no contemporània, però sí propera i identificable.

## Altres conseqüències del Trienni Liberal a la Baixa Segarra

Ja hem assenyalat en l'apartat dedicat a la informació que ens proporciona Mn. Joan Segura i Valls la voluntat que tenia l'Ajuntament de Santa Coloma de Queralt de mantenir actiu, fos com fos, el convent de Santa Maria de Bell-lloc, un petit establiment mercedari instal·lat a les edificacions annexes al santuari marià. Podem suposar que el cenobi fou abandonat, de forma temporal, per la seva comunitat en algun moment del període del Trienni Liberal i que fou recuperada la vida contemplativa més endavant. Sabem que el 1828 encara hi fou enterrat, a l'església del conjunt, un membre de la família comtal de la casa Queralt<sup>28</sup>, i resultà definitivament desamortitzat el 1835<sup>29</sup>.

L'altre gran centre religiós de la Baixa Segarra, encara ara, és el santuari de Sant Magí de la Brufaganya. Gràcies a una altra obra de Mn. Joan Segura, la *Història del Santuari de Sant Magí*<sup>30</sup> —reeditada per l'Associació Cultural Baixa Segarra l'any 1994—, podem traçar, molt millor que en el cas colomí, davant d'una població «eminentement constitucional», els estralls dels liberals al cenobi, òbviament molt més conservador i proper als realistes.

Com era habitual en les publicacions del prevere colomí, l'obra, a través de les notes de la llibreta del P. Domingo, mostra retalls dels fets, saquejos i incidents entorn del santuari i els seus espais entre 1821 i 1823. La part inicial és una bona narració sobre el context «de la població de la malvada Constitució, feta firmar y jurar á la

28 Cayetano Barraquer i Roviralta, «Capítulo Noveno. Mercedarios. Artículo Noveno, Santa Maria de Bell-lloch, ó sea, La Merced de Santa Coloma de Queralt», dins *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Imprenta Francisco J. Altés y Alabart, p. 143-149.

29 Cayetano Barraquer i Roviralta, «Capítulo Noveno. Mercedarios. Artículo Noveno, Santa Maria de Bell-lloch...», *op. cit.*, p. 148.

30 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, *op. cit.*



violència per lo Rey en Madrid, prevehent ya los trastorns que havien de succeir»<sup>31</sup>. A més, tracta de forma força profunda les preocupacions de la comunitat per la seva supervivència, col·lectiva i individual, i la supressió de les diferents comunitats monàstiques i conventuals del país.

Destaca el cas del P. Albert, membre de la comunitat dominica, que «estava acusat en Igualada de haver proferit proposicions alarmants, y que se prenian declaracions contra de éll en Santa Coloma de Queralt»<sup>32</sup>. Aquesta acció mobilitzà la comunitat —força escassa—, polítics locals, les milícies... i finí amb un desterrament del frare i l'inici de les precaucions monacals per la seva salvaguarda —física i material.

En el següent capítol del llibre, que Mn. Joan Segura ja titulà «Saqueix del Convent, supressió i retorn dels frares», hi podem esbrinar les anades i vingudes al santuari dels protagonistes del Trienni. Les dates dels assalts, el primer al maig<sup>33</sup> i el segon al setembre<sup>34</sup> de 1822, ens serveixen de límits temporals per als setges de Santa Coloma de Queralt. Podem entendre aquestes accions com a resposta a casa altre atac, tot i que la comunitat no hi participà directament, però segurament hi participà de forma indirecta.

Sabem que hi hagué petició de diferents quantitats econòmiques, robatoris, assalts a les cuines i rebosts del santuari i convent. A més, segons Mn. Joan Segura, també s'amagà o s'extragué del monestir material litúrgic i artístic de valor; roba i mobles esdevingueren la major part de patrimoni sostret de les edificacions<sup>35</sup>. En alguns casos, especialment roba, fou recomprada el dilluns següent a l'assalt, al mercat de Santa Coloma de Queralt<sup>36</sup>. Un altre assalt al monestir s'acabà produint el 26 de novembre del mateix any 1822.

Ja entrat el 1823, el convent fou exclaustrat, com la resta dels seus homòlegs a casa nostra. En el cas de Sant Magí, s'hi refugiaven dominics d'altres cenobis com el de Tortosa o de l'estructura orgànica de l'orde<sup>37</sup>. Sortosament per a la comunitat, el retorn a la vida contemplativa a Sant Magí es produí el 29 d'abril de 1823: «En fi, volgué Deu que se verificás en lo dia vint y nou de Abril de 1823; y esta noticia umplí de jubilo á tota la Provincia, á exepció dels Constitucionals, per los quals fou un cop mortal»<sup>38</sup>. Una nota que també ens remet a la presència de tropes franceses per la zona, a més de milícies realistes.

31 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, op. cit., p. 153.

32 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, op. cit., p. 160.

33 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, op. cit., p. 161.

34 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, op. cit., p. 162.

35 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, op. cit., p. 164.

36 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, op. cit., p. 165.

37 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, op. cit., p. 167.

38 Mn. Joan Segura i Valls, *Història del Santuari de Sant Magí...*, op. cit., p. 169.

Com Bell-lloc, poc temps després fou exclaustrat, assassinats els frares i abandonat el cenobi de la Brufaganya.

Situant en paral·lel els dos treballs de Mn. Joan Segura, sobre la història de Santa Coloma de Queralt i sobre la història del Santuari de Sant Magí, no ens ha d'estranyar quin fou l'inici de la volguda o intencionada desaparició de la memòria sobre els fets a la contrada. La pressa d'una determinada posició política i ideològica del clergue colomí ha beneficiat, de forma deliberada, una nuvolosa vers el Trienni Liberal a la Baixa Segarra. Els treballs posteriors, com aquí demostrem, de Salvador Palau Rafecas i del Dr. Arnabat, ens ajuden a contextualitzar molt millor uns fets, comprovats, demostrats i contrastats, que encara mereixen més atenció per part de la historiografia.

Aquest escrit només vol ser un estat de la qüestió. Una porta d'entrada per a altres futurs estudis que ens ajudin a conèixer, entendre i, segurament, descobrir el passat de Santa Coloma de Queralt i la seva zona d'influència al llarg dels primers anys de la segona dècada del segle XIX. Un moment, com demostra la llinda de la porta d'accés als rentadors públics de Santa Coloma de Queralt, d'activitat i creixement que s'acabà estroncant i complicant al llarg dels anys.

### 3. Aspectes demogràfics del Trienni Liberal a la Conca de Barberà

Valentí Gual Vilà

Universitat de Barcelona

**Resum:** Anàlisi de l'impacte en la demografia comarcal del Trienni Liberal amb especial atenció a les morts violentes i a anotacions complementàries.

**Paraules clau:** Trienni liberal. Demografia. Llibres sacramentals. Morts violentes

L'anàlisi de l'impacte del Trienni Liberal (1820-1823) serà duta a terme a partir dels llibres sacramentals. Són de redacció obligatòria a partir d'una sessió de darrers de novembre de 1563 del Concili de Trento. La normativa fou admesa per Felip II de Castella un parell d'anys després. Si bé hi ha llibres sacramentals anteriors al conclave que havia de servir l'anomenada *contrareforma*, resta fora de dubte que es generalitzen a partir del darrer terç del segle XVI. I també és exclòs de debat el fet que molts dels llibres de baptisme, defunció, matrimoni, confirmació i compliment pasqual no són avui consultables a causa de la seva desaparició física definitiva (crema, destrucció, saqueig) o momentània (privatització, mala catalogació). Apuntem que el registre civil comença l'any 1871, llevat d'algunes capitals on ho fa a mitjan dècada dels trenta del segle XIX.

Atesa l'existència d'un cicle curt de 4 anys (1820-1823), resulta balder intentar avaluar l'evolució del poblament. Per als lectors interessats, recomanem la consulta de la munió de llibres i articles que hem dedicat a la demografia històrica de la comarca. Tot i així, detallarem les principals agulles de mortalitat en establir una anàlisi de les dades anuals en el marc del quadrienni.

La demografia històrica emprà dos grans mètodes d'estudi del passat: el recompte numèric i la reconstrucció de famílies. El primer, o mètode anglès, és centrat en el recompte de les diferents actes amb vista a establir el moviment anual i estacional. A més, amb mitjanes mòbils de set i de dotze anys, podem estalviar les clàssiques «dents de serra» de les fluctuacions anuals i observar els períodes i els cicles de baptismes i defuncions. La segona passa per un buidat nominal de la informació continguda en les diverses partides amb l'objectiu de bastir una genealogia universal i obtenir informació de relleu sobre nupcialitat, fecunditat i mortalitat.

Ressegurem l'impacte del Trienni Liberal a partir de les actes de defunció des de l'1 de gener de 1820 fins al 31 de desembre de 1823. Els rectors anoten de manera constant, en aquell període, si han estat administrats als finats penitència, extremunció i viàtic. Quan no poden, fan constar el motiu particular (viàtic impossibilitat pels vòmits, per exemple) o general. Aquí podem detallar les morts accidentals i violentes, encara que no esgoten pas la casuística, car morts de sobte o causades per determinades malalties poden tenir la mateixa traducció escrita. Són les consignades a un «de repente».

Un altre sistema passa per documentar l'existència de refugiats de guerra, localitzables a través de les actes de baptisme, de matrimoni i àdhuc de defunció. Això ha estat constatat en els conflictes bèl·lics anteriors, significadament la Guerra dels Segadors (1640-1659).

Les morts violentes no tindran sempre una causa detallada. En període de conflicte armat, els mossens miraran de passar-hi de puntetes per estalviar-se problemes amb els bàndols en lluita i amb la mateixa autoritat de l'arquebisbe quan passi visita a la parròquia. Per tant, cal tenir present que algunes defuncions esdevingudes «de desgràcia» o que són de gent «trobada morta» poden correspondre a la tipologia de violència per acció de guerra o paramilitar. L'acta de defunció del 18 de febrer de 1823, a Barberà, ho evidència. I a Vimbodí les morts violentes es fan constar un any després.

Advertim que els albats eren els nens i nenes que morien entre el naixement i la celebració de la primera comunió. L'Església considerava que la seva ment era virginal, blanca, alba. Amb toc de campanes característic, caixa blanca (les famílies que les podien pagar), drets de sepultura inferior als cossos o adults, el més significatiu i transcendent és que representen a llarg termini la meitat del total de defuncions al llarg de tota l'època moderna i el segle XIX. Per tant, les nissagues eren prolífiques, però no pas nombroses. La mort segava massa vides entre la canalla de menys d'un any i els temps eren perillosos fins al cinquè aniversari. Estacionalment, l'estiu suposava un gran risc a causa de les malalties gastrointestinals.

Han estat usats els llibres de defuncions digitalitzats i consultables al web de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT). No totes les parròquies conser-

ven el fons sacramental. A la sufragània montblanquina de Lilla acaben al setembre de 1822; a Sarral, el 1820, i, a Vilaverd, el 1819. Indiquem entre parèntesis el número del PDF on són llegibles i servem l'ordre alfabètic del topònim en el conjunt de parròquies de la Conca de Barberà i la Baixa Segarra.

Transcrivim el text original considerat significatiu entre cometes i només hi hem afegit puntuació i accents per agilitzar-ne la lectura i la comprensió.

Acompanyarem de comentaris les dades locals per oferir una lectura atenta de les inscripcions i no deixar que passin desapercebuts punts de relleu.

## Aguiló

1821, desembre, 30 (74). Maria Pla, muller de Magí Querol, pagès de Santa Fe de Montfred, sense sacraments «per haver estat trobada morta en la bassa del hort de casa de dit Querol».

1823, abril, 21 (75). Sepultat el cos d'Anton Ferrer, pagès, habitant a Aguiló «lo qual morí fora de sa parròquia y fou portat per ser enterrat en ella».

El 1823 moren 10 albat (6 al juliol-agost) i el trienni anterior, 4 en total. Per tant, hi ha una punta de mortalitat infantil el darrer any de conflicte.

## Barberà de la Conca

1820, octubre, 14 (110). Sepulten al fossar el cos de Josep París, de Vilanova de Meià, fill de Magí i de Margarida, de Montargull (Baixa Segarra), de 62 anys, mort «repentinament, sens rebre sacrament algun».

1822, febrer, 24 (119). Josep Miró Cabestany, pagès, fill de Ramon i de Rosa. Va morir el dia 23 «de desgràcia» i només va rebre l'extremunció. Tenia 23 anys. No va testar.

1822, abril, 11 (119) —a continuació de l'anterior. Manel Calbet Prats, pagès, fill de Victorià i Maria, mort el dia 9, de «desgràcia». Tenia 75 anys. No va rebre cap sacrament. Havia testat el 8 de maig de 1801. Sepultat al Roser.

1822, maig, 30 (120). Josep Sivit Llauredó, fill de Josep i Antònia, de «mort repentina al defora», als 53 anys, sense sacramentar i sense testar.

1822, juny, 16 (121). Sepultat al cementiri «un home de Cabra dit lo Garrut», de 60 anys aproximadament. Rebé penitència, i «després lo fusillaren una partida de sometent».

1823, febrer, 18 (126). Joan Terès Vilà, pagès, de Sarral, fill de Joan i de Cecília, de 28 anys. «Morí de desgràcia», i, en nota al marge «de un tiro dels Milicianos». Va fer testament a Barberà dos dies abans. La inscripció marginal denota una tasca de complement informatiu posterior a la guerra i qui sap si a la visita arquebisbal.

1823, novembre, 18 (140). Al Roser és sepultat Francesc Ferrer, sabater, de Sarral, de 50 anys, fill de Josep i de Rosa, sense haver rebut cap sagrament, mort el dia 17 «de un tiro».

Les morts violentes de sarralencs al veí terme de Barberà denoten la importància que hauria tingut abastar els sacramentals de la quarta localitat de la Conca.

## Belltall

Punta de mortalitat el 1823, amb 13 òbits, dels quals 8 són albats i 5 moren al juliol-agost. No passa de 4 els anteriors 1820-1822. Com a Aguiló, l'estiu de 1823 fou catastròfic per als menuts. Cal considerar l'escàs pes demogràfic de les dues localitats.

Una mort «repentina» entre els cossos, el 31 de març de 1823 (447).

## Blancafort

La sèrie d'òbits comença l'11 de maig de 1822. Perdem de vista gairebé dues terceres parts de la documentació que ens interessa. A més, hi ha poca informació i no consten dades sobre la rebuda de sacraments. Tampoc els albats. Sí que resta indicat si «han fet lo bé» (per a la salvació de l'ànima i per a la parròquia) i qui ha d'encarregar-se de les cerimònies *post mortem*.

El 1823 hi ha 19 defuncions i en mig 1822, 10. El 1827, 14.

## Conesa

1822, juliol, 28 (190). Magí Rossell Genovès, ferrer, casat amb Raimunda Sardà, fill de Josep, pagès, i Càndia, difunts, de Conesa. Tenia 65 anys. Va ser sepultat l'endemà al fossar. Morí a les 2 de la tarda «sens rebre ningun sagrament per haver estat assassinat per las tropas constitucionals».

1822, juliol, 28 (190). A la mateixa hora, morí Francesc Rossell Ferrer, pagès, de 31 anys, casat amb Magina Ninot, de Savallà del Comtat, fill de Gabriel i Francesca, difunts, de Conesa. No va testar ni va poder rebre sacraments, car «morí assassinat per las tropas constitucionals». Sepultat el dia 29.

El final de juliol de 1822 va segar la vida de dos conesins que conegueren idèntica fi.

## L'Espluga de Francolí

1822, juliol, 30 (249). «De mort violenta» al terme de la vila, Anton Bou Calbet, de 40 anys aproximadament, fill de Bernat i Maria Antònia, difunts, casat amb Maria Antònia Vendrell. Fou «visurat y presentat per la Justícia», com els tres que segueixen. Enterrat l'endemà.

1822, agost, 3 (249). Josep Arbós Corbell, fill de Pere, fuster, i Victòria, difunts, vidu de Maria Pàmies. De «mort violenta». Tenia 35 anys. Funerals de quarta classe el 22 d'agost.

1822, agost, 3 (249). «De mort violenta» al terme de la vila, als 45 anys, Salvador Bernat Anguera, fill de Francesc i de Paula, difunts, casat en segones núpcies amb Maria Guasc. Funerals el 18 de setembre.

1822, agost, 3 (250). «De mort violenta», als 40 anys, Ramon Giné Ribas, fill de Joan i de Paula, casat amb Maria Font. Funerals el 13 d'agost.

1823, maig, 8 (262). «De unes feridas graves», Juan de los Santos, soldat del segon batalló de Màlaga, de 35 anys, fill de N. (=?) i Escolástica, de San Martín de Ozón, bisbat de Santiago, Galícia. Rebé penitència i extremunció.

1823, juliol, 6 (264). Sepultat el cadàver d'un capellà «lo qual se encontrà difunt en lo terme» a la peça de terra dita del Senyor, a mitja hora de distància de l'Espluga. «Al parèixer era d'[uns 50 anys i escaig], y segons algunes veus y per algun document se li encontrà son nom era Rnt. Josep Solano, cura parroco de Artesa de Segra, “fou asesinat per una partida de miquelets segons veu comuna”».

1823, agost, 31 (269). Morí a l'Hospital de la Santa Creu de Tortosa Josep Vidal, cap primer del batalló del Priorat, marit de Maria Miquel. Va dotar l'ànima amb 25 duros de plata. Testament en poder de Tomàs Marí, prior de l'Hospital.

«Desgracias hagudes de alguns fills de la Espluga en lo any 1821, 1822 y 1823» (271)

1823, gener, 1. «Asesinat entre lo poble de Vallvé (Bellver) i Pont de Ba[r] per una partida de milicianos» Gabriel Ferrater Fons, fill de Gabriel i de Maria. No sepultat. Consta per relació de diversos individus.

1823, gener, 1. Al mateix lloc, per milicians i sense sepultar, Joan Civit Inglès, fill de Rafael i de Rosa, de 42 anys.

1822, novembre, 26, «morí en camp de batalla de una bala de fusell», Agustí Boquer, soldat realista de la segona companyia de Remonillo. El cadàver va ser sepultat en una pallissa del terme de Camarasa. Consta per declaració de Nicolau Vernet, soldat de la mateixa companyia.

1823, abril, 30. Trobat al terme de Poblet el cadàver de Jaume Llord, de Vimbodí, casat a l'Espluga, fill de Maria Llord Font [sic], «dit cadàver estava rosegat y allí mateix fou colgat». Consta per un tal Nany i declaració d'un fill del mort.

(273) (ampliació sobre la mort d'Agustí Boquer).

1822, juliol, 10. Als 18 anys, «morí noble y gloriosament en defensa del Altar y del Trono», en camp de batalla, Agustí Boquer Bonet, fill de Josep, pagès, i de Caterina, difunts. Va ser enterrat en una era de Mariano Morlans, de Camarasa, al camí de Cubells. Així ho certifica el coadjutor de la parròquia de Camarasa. No en sabien el nom. Ho certifiquen Nicolau Vernet, Miquel Cases i Pau Inglès, soldats de la mateixa companyia. Cases va declarar que Agustí portava una camisa de dona i Inglès que li havia venuda ell i que certament la duïa en morir.

Al volum cinquè de la *Història de l'Espluga de Francolí*, pàgina 246, trobem detall de les morts de Francesc Lafita (en l'atac de Biosca, el 1822), i «durant aquests anys» dels reialistes Jaume Virgili Cunillera (divisió de Besièrres), Josep Guasch i Bosch (amb dades d'ampliació a la pàgina 247, atès que va arribar a tinent coronel), Francesc Font i Boquer (sergent de la divisió de Romagosa) i Maurici Touxini (sense cap més dada).

## Lilla

1821, agost, 16 (516). Troben mort a la carretera, partida la Planella, Manuel Blavi, àlies *Bonic*, pagès, marit de Maria Avià, de Montblanc. Ho declaren dos testimonis. Actua l'alcalde.

1822, juliol, 11 (519). «Morí de mort violenta de un tiro dels Melicianos [sic]» Joan Porta Blasi, de 40 anys, casat amb Antònia Cortès, fill de Jaume i de Teresa, de Lilla. Feu testament a Lilla però les darreres voluntats es van perdre «ab lo sequeixch y crema».

1822, setembre, 5 (520), Sebastià Solanes Solé, d'alguns 19 anys, fill de Josep i de Maria, de la Canonja, «morí de mort violenta lo dia antes». Cap cerimònia i cap cobrament.

D'interès i relleu la dada sobre la presumible acció de càstig sobre Lilla aquell turmentós juliol de 1822.

## Pira

1823, febrer, 26 (28). Sufragis d'enterrament, novena i cap d'any per Francesc Mateu Foguet, fadri, pagès, fill de Francesc, pagès, viu, i Maria Rosa, difunta —«se diu morí en la Seu»—, als 23 anys. A instància del pare.

## Rocafort de Queralt

1821, octubre, 22 (468), Teresa Cabanes Cortès, donzella, 36 anys, de Manresa, filla de Joan i de Teresa, difunts.



1823, octubre, 28. Trobada morta Maria, muller de Simó Inglès. No hi consten els pares. Sense sufragis.

Fins a 23 defuncions el 1822 i 15 i 16 els altres anys.

Les diferents guerres van deixar un rastre de sang notable al poble. Tant la dels Segadors com la de Successió i la del Francès. I ho farien les que havien de venir. Resulta sorprenent la manca d'impacte de la violència militaritzada, atès que sabem del pas del conflicte bèl·lic gràcies a una nota de l'Ajuntament, conservada a l'ACA, «dicho pueblo fue adicto al Altar y Trono, y que por lomismo se ha atraido la enemistad de los anarquistas que anidaban en Santa Coloma de Queralt». I, així, el 18 de juny de 1822 els colomins van adreçar a Rocafort «un oficio lleno de expresiones incendiarias» —amb detall dels signants, alcalde i comandant— «a fin de perseguir a los realistas». Però es mantingueren fermes i «se asestó contra el (poble) toda especie de tiros, vejaciones y exacción de cantidades» (Gual, 1991: 36).

## Santa Coloma de Queralt

1821, agost, 7 (581). Aleix i Magdalena Borràs han fet celebrar un funeral d'enterrament, novena i Cap d'Any per l'ànima de Vicenç Borràs, militar.

1822, setembre, 26 (584). Josepa Fortich, a l'hospital, 33 anys, dona d'Eudald Dacs, tinent coronel graduat i capità de la tercera companyia del segon batalló d'infanteria de línia de la Princesa. Era filla d'un escrivà de Berga.

1822, juliol, 27 (609). El rector de Bellprat certifica que han enterrat aquell dia Esteve Pons Buixó, mestre de cases de Santa Coloma, casat, mort el dia abans a Bellprat sense haver pogut rebre els sagraments, ni testar.

1822, desembre, 29 (610). Ramon Domenjó, prevere i ecònom de Santa Coloma, certifica que, a més dels inscrits al llibre d'òbits, «se creu fundadament que a causa de las turbulencias de la actual guerra civil» falten també els que relaciona «constant la mort de alguns de ells per testimonis oculars».

Són 10 homes, tots pagesos, excepte un sabater; tots casats, menys un. Hi ha filiacions completes. Anotem les que fan al cas: Jaume Guiriguet Cases, fadrí *miliciano*, fill de Jaume, pagès difunt, i de Rosa, viva, «consta haberse dipositat lo cadàver del sobredit *miliciano*» a la sepultura de l'església de l'hospital de Santa Coloma.

Mossèn Joan Segura (p. 413) explica que els reialistes posaren setge a Santa Coloma l'any 1822. Reiterats intents d'expugnació, per Sant Jaume i Santa Anna, foren fallits. De la nota d'arxiu «del temps de la revolució liberal», en resta inferida la mort de Guiriguet i que «la vila tingué un altre ferit, que fou el senyor Ramon Roset, el farmacèutic».

I encara la defunció de Ramon Segalà Bofarull, pagès, *miliciano*, fill d'Anton, pagès, i Maria, vius, casat amb Maria Miquel.

Des de l'abril de 1822 fins al novembre de 1823, fou temps que els colomins hagueren de passar «sens tocar la campana a causa de las circunstancias del temps». Al gener de 1824, «tocant antes la campana».

## Sarral

Les defuncions inscrites clouen el dia de Nadal de 1820. Aquell any moriren 47 albats i 23 cossos.

## Senan

1823, gener, 12 (176). Mort el reverent Josep Pallissó Vives, prevere i beneficiat de Montblanc.

La monògrafa senantina Ernestina Vallverdú manifestà que l'acta anterior pot tenir a veure amb un exili provocat per la guerra. En el seu llibre, hi aborda amb detall i precisió els estralls de les carlinades (p. 152-167).

## Solivella

1822, desembre, 29 (221). Explica el rector que «la Justícia del present Poble a les set del vespre me entregà un difunt [de] que lo havian mort en lo present terme serca un quart de distància de est poble». Era Anton Llaurador Capdevila, solter, fill de Josep, pagès, del carrer del Mig, i Magdalena, viva, de Blancafort. El funeral fou celebrat per caritat.

1820: 24 òbits. 1821: 28. 1822: 44 (23 albats i 21 cossos). 1823: 28. Una vegada més, la xifra d'òbits de 1822 trenca la curta mitjana abastable.

## Vallclara

1820, maig, 7 (682). Mor de desgràcia al terme de Mont-ral Joan Fleix Juncosa, fadrí, fill d'Andreu i de Maria.

Silenci documental al peu de les Muntanyes de Prades, només trencat per una acta que bé podria no estar referida a acció armada.

## Vilanova de Prades

Fins a 23 morts tant el 1821 com el 1822, 16 el 1823 i 9 el 1820.

1822, juliol, 29. «Al camí que va [a] Albarca y cerca la divisió del terme se encontrà un home mort que han dit era» Francesc Pedreny Seró, de la Figuera, casat

amb Raimunda [...], fill de Baptista i de Maria, difunts, de la Figuera. Conduït per la Justícia a Vilanova, soterraren el cadàver.

## Vimbodí

1820, gener, 27 (165). Funerals de Francesc Valls Fort, soldat, mort a Cadis al setembre del 1819.

1820, octubre, 2 (170). Josep Carré Padró, fill de Joan i de Caterina, «morí soldat».

1821, març, 27 (175). Josep Amorós Guasch, de 25 anys, fill d'Isidre i Gertrudis, «morí soldat en Vich de resultas de un batalla ab los enemichs alguns anys ha».

1823, febrer, 1 (194). Josep Casal Dies [*sic*], de 32 anys, aprox., de San Pedro de Cardeiro, bisbat de Sant Jaume (Galícia), fill d'Andreu i Tomasa, caporal primer.

1823, juny, 27 (198). «De un tret de escopeta», Josep Debat Balsells, fill d'Anton, pagès, i Antònia.

1823, agost, 4 (199). Joan Josa Hoguet / Foguet, soldat, de 35 anys, fill de Pere i Maria, difunts «morí en lo Reyne de València», segons certificació del seu capità.

1823, novembre, 24 (205). Anton Borgueres, de 30 anys, casat amb Magdalena Guasc, fill de Josep i Maria, morí sense sagraments el dia de de maig de 1822 [!] al terme de Vimbodí.

1823, novembre, 25 (205). Josep Pàmies Franquet, d'uns 22 anys, fadrí, fill d'Esteve, difunt, i Maria, mort a Morvedre (València) a primers de maig de 1822.

47 òbits el 1820, 51 el 1821, 70 el 1822 i 71 el 1823. Així, el darrer bienni presenta unes puntes de mortalitat notables i el 1822 reincideix.

Reblem: «les morts de vimbodinenecs d'aquest període es deuen a les lluites davant la invasió de la Santa Aliança. El 27 de gener de 1824, es van fer els funerals del mossèn originari de Vimbodí Joan Gili, que fou rector de Vallespinosa i mor als 50 anys a mans dels liberals». I, encara, «el soldat Miguel Guillem Roca, de l'Escorial (Pasència) mor a Vimbodí el 26 de gener de 1823, i —informacions reiterades— els soldats Joan Josa, de 35 anys, i Josep Pàmies, de 23 anys, moren al regne de València, el 4 d'agost i el 25 de novembre de 1823» (p. 419).

## Recapitulació

Hem documentat morts violentes explicitades a resultes de la guerra a Barberà, Conesa, l'Espluga, Lilla, Santa Coloma i Vimbodí. La majoria pertocuen a persones afusellades pels milicians liberals, mentre que a Santa Coloma són ells els morts. El juliol de 1822 concentra un gran nombre d'informacions i també és l'any amb destacables puntes de mortalitat.

Cal tenir present el saqueig i crema de Lilla, del qual ignorem abast, intensitat i cronologia exacta. I l'emmudiment de les campanes colomines durant un any i mig.

## Epíleg

Procedim al buidat nominal de tots els llibres sacramentals de les parròquies del Principat d'Andorra des de l'inici del registre fins a l'any 1830. Es tracta d'un projecte estatal que s'inscriu, actualment, en un Ajut de Temàtica Andorrana.<sup>1</sup>

Els mesos de febrer i de març de 1823 estan assenyalats per la profusió de partides de defunció de soldats morts arran del setge i expugnació de la Seu d'Urgell, seu de la Regència reialista, per part del capità general Espoz y Mina l'11 de novembre de 1822. Es tracta, en conjunt, d'una seixantena d'actes, la meitat de les quals pertoquen Canillo.

Donem notícia de les que corresponen a cinc soldats de la Conca, un sergent i una dona. Hem procurat aconseguir dades complementàries amb un resultat molt magre a causa de les indefinicions, segurament causades per la llunyania i les tràgiques circumstàncies inherents a accions de guerra de refugiats que eren molt lluny de les seves llars.

Joan Romagosa Pros era un militar absolutista nomenat mariscal de camp en acabar el Trienni Liberal amb la restitució de Ferran VII arran de la intervenció dels Cent Mil Fills de Sant Lluís. Va ser afusellat el 1834, a Igualada, després d'haver estat capturat a Selma en el marc de la Guerra dels Set Anys, quan procurava l'aixecament carlí de la demarcació tarragonina.

## L'Espluga de Francolí

Francesc Font, no consta l'edat. Mort a Canillo el 13 de febrer de 1823, a la 1 del migdia.

Va ser enterrat al cementiri de Sant Serni a la mateixa hora de l'endemà.

Havia rebut els sacraments de penitència, eucaristia i extremunció i dictat testament en poder del rector Antoni Soler. Instituí hereu el seu fill Miquel i marmessors els cosins Francesc Font i Miquel Vives.

Era sergent de la quarta companyia del segon batalló de Joan Romagosa.

No consta filiació.

El cognom Font(s) / Font / Fons era freqüent a l'Espluga. A finals del segle XVIII i inicis del segle XIX hi ha un nombre de pares que el duen suficient per impedir la localització del sergent, més encara quan ignorem el segon cognom i l'edat, ni que

---

<sup>1</sup> Aquest apartat ha estat possible mercès a un Ajut de Temàtica Andorrana del Govern d'Andorra (Ministeri de Cultura i Esports). «Estudi demogràfic de l'Andorra moderna (s. XVI-1830)». BOPA núm. 110, de 27 de desembre de 2019.

fos aproximada. La recerca està abocada al fracàs, apuntalat en la freqüència del nom del sergent.

Font: llibre 3 de defuncions de Canillo, foli 78 revers.

## Montblanc

Una dona, Maria Solé Martí, enterrada a Encamp el 3 de març de 1823. Morta intes-tada el dia abans a les 6 del matí, de mort natural.

Era de Montblanc, filla del també montblanquí Francesc Solé i de Francesca Martí, d'Arbeca. Estava casada amb Jeroni Boldú, d'Arbeca.

Enterrada per Agustí Paradís, vicari conductiu, amb llicència del vicari perpetu Francesc Soldevila.

Havia rebut els sagrament de penitència, eucaristia i extremunció.

Ignorem si acompanyava la tropa o era refugiada de guerra. Consten dues de-funcions de soldats d'Arbeca del regiment del baró d'Eroles.

En la nòmina obtinguda, hi apareixen altres poques dones, una de les quals era monja refugiada.

Font: llibre 2 de defuncions d'Encamp, pàgina 214.

## Pira

Ignasi Cendra, de 20 anys d'edat «poco más o menos». Enterrat al cementiri d'Andorra la Vella el 17 de febrer de 1823. Havia traspassat de mort «natural» el dia abans a les 8 del matí.

Va rebre els sagraments de penitència, viàtic i extremunció del rector Francesc Carbassa.

No hi consta filiació ni destacament militar.

Tres famílies Cendra amb període fètil.

Josep Cendra i Marina Amorós van tenir vuit fills entre 1792 i 1805, sis dels quals van morir albat i un fadrí. El 1823 només vivia Paula.

Ramon Cendra i Magina Bonastre van tenir dos fills entre 1797 i 1810, ambdós morts albat. La parella de progenitors va desaparèixer arran de la crisi de mortalitat duríssima de 1809, en temps de la Guerra del Francès.

Anton Cendra i Francesca Dalmau feren batejar cinc fills entre 1799 i 1809. Una va morir albat. Hi ha un interval intergenèsic aberrant entre 1801 i 1805, que podria correspondre al temps de naixement del soldat.

Font: llibre 4 de defuncions d'Andorra la Vella, foli 22 revers.

## Rocafort de Queralt

A Sant Julià de Lòria, a tocar de la ratlla, doncs, va ser enterrat, el 10 de març de 1823, Josep Miró, enquadrat a la divisió Romagosa. Així doncs, seguia el mateix líder que l'espluguí i un sarralenc.

Havia mort el dia 9, a les 10 del matí, després de rebre penitència, eucaristia i viàtic del rector Ramon Doria.

No hi consta l'edat, però sí la filiació: fill de Josep i de Maria.

El topònim figura com a «RocaFort [sic] de Sarral [sic]».

Font: llibre 3 de defuncions de Sant Julià de Lòria, s/n

La profusió del cognom Miró a Rocafort en dificulta la localització. A l'acta de defunció a la mare li és atribuït el cognom del pare. De tota manera, podem apuntar una possibilitat. Josep Miró i Maria Cabestany van tenir sis fills entre 1797 i 1810. Un es deia Josep Ramon, nascut l'octubre de 1800. La seva mare va morir el 1812.

## Sarral

Josep Carbonell, de 20 anys, soldat de la companyia i batalló del qual era sergent l'espluguí. Va morir de mort «natural» a Canillo, com el sergent Font i dos dies després que ell, el 15 de febrer de 1823, a les 11 del matí. Fou enterrat al cementiri de Sant Serni a les 2 de la tarda de l'endemà. Va rebre tots els sagraments.

Font: llibre 3 de defuncions de Canillo, foli 79 recte.

El 8 d'abril de 1823 va ser enterrat pel rector Francesc Carbassa al cementiri d'Andorra la Vella el sarralenc Josep Farré. Havia mort el dia abans a les 7 de matí, després de rebre tots els sagraments. Tenia 20 anys, en guarisme arrodonit. No hi consten filiacions.

La inexistència de llibres sacramentals de baptismes no permet aportar cap més dada.

Font: llibre 4 de defuncions d'Andorra la Vella, foli 24 revers.

## Solivella

Bonaventura Pròsper, soldat reialista, morí a Canillo el 2 d'abril de 1823, a les 5 de la tarda.

Va ser enterrat l'endemà al cementiri de Sant Serni, oficiava el prevere i beneficiat Joan Torres, amb llicència del rector Antoni Soler.

La mort «repentina» impedí l'administració de sagraments.

Podem garantir que fins a 1815 aquest cognom és inexistent al registre sagra-  
mental solivellenc. Notem que la naturalitat consta al marge de la partida i que al cos  
central hi és ratllada la paraula «Bisbat», bisbat de Tarragona.

Font: llibre 3 de defuncions de Canillo, foli 91 anvers.

## Bibliografia

- GUAL VILÀ, Valentí. *La família moderna a la Conca de Barberà*. Diputació de Tarrago-  
na, 1991.
- GUAL VILÀ, Valentí. *Guia de Rocafort de Queralt*. Diputació de Tarragona, 1992.
- MANTÉ COT, Roser, i Antoni HERNÁNDEZ TRAVÉ. «El segle XIX», dins Valentí Gual  
(dir.), *Història de Vimbodí i Poblet*. Arola Editors, 2015, p. 417-419.
- MASDÉU TÉRMENS, Raimon. *La demografia catalana (segle XVI-1936)*. Rafael Dalmau  
Editor, 2021.
- ROCA ARMENGOL, Jordi. *Història de l'Espluga de Francolí, segle XIX*, vol. V. Pagès Edi-  
tors, 2000.
- VALLVERDÚ BRIANSÓ, Ernestina. *Senan, Ajuntament i Parròquia de Senan*, 1995.





## 4. El Trienni Liberal a la Conca de Barberà (1820-1823): notes per al seu estudi polític i econòmic

*Gabriel Serra Cendrós*

Historiador. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

**Resum:** El treball analitza, a partir de documentació inèdita, aspectes econòmics i polítics del Trienni Liberal a Montblanc i a la Conca de Barberà «estricta» relacionats especialment amb els ajuntaments. L'anàlisi dels perfils biogràfics dels membres dels consistoris montblanquins del Trienni Liberal fa evident com fins a 1822, quan a la comarca es vivia una situació plenament bèl·lica, l'Ajuntament va estar dirigit per persones de tarannà antiliberal. Pel que fa als aspectes econòmics, es descriu la crisi econòmica persistent que patia la comarca i com la van intentar entomar els consistoris de l'època. Es destaca també el fet que és precisament en aquest moment quan es va encetar el procés de desforestació del bosc de Poblet, que es va allargar durant la resta del segle XIX i bona part del segle XX.

**Paraules clau:** Montblanc, Conca de Barberà, política, economia, ajuntaments, desamortització, bosc de Poblet

## Introducció

L'aixecament militar que va tenir lloc el primer dia de l'any 1820 a Cabezas de San Juan (Sevilla) va encetar un període clau en la història contemporània de l'Estat espanyol que es coneix com el *Trienni Liberal* o *Trienni Constitucional*<sup>1</sup>.

El triomf de l'alçament va suposar que durant quatre anys les regnes de l'Estat van estar en mans de governs disposats a aplicar mesures polítiques, econòmiques i socials de tarannà liberal. Amb tot el que havia de suposar fer-ho en l'entorn d'un estat monàrquic absolutista, en estat de fallida econòmica i amb unes colònies americanes revoltades en pro de la seva independència.

Les polítiques d'aquests governs van trobar-se amb l'oposició frontal de la mateixa Corona i de grans capes de la població (el clergat, bona part de la pagesia i de la burgesia rural i també de gran part de la noblesa).

Aquesta etapa es va tancar traumàticament l'any 1823 amb la invasió d'un exèrcit francès que, a diferència del que havia passat el 1808, va trobar una feble oposició armada i molta col·laboració interior.

Tot i tenir aquesta rellevant significació històrica, la bibliografia sobre aquest període, pel que fa al marc geogràfic de la Conca de Barberà és molt escassa<sup>2</sup>. Les causes d'aquest gairebé desert bibliogràfic són moltes. Però, sens dubte, una de les més determinants és la poca documentació d'aquesta època que ha aconseguit perdurar fins als nostres dies.

---

1 La gènesi d'aquest article neix de la conferència que, amb el títol «Aspectes del Trienni Liberal a la Conca de Barberà», vaig pronunciar el dia 9 de juliol de 2021 en el marc del cicle de xerrades organitzades pel Consell Comarcal de la Conca de Barberà amb motiu del bicentenari del Trienni Liberal. La informació que es presenta és bàsicament inèdita i focalitzada en l'espai geogràfic que es coneix com la Conca de Barberà «estricta». No s'ha entrat, volgutament, a tractar aspectes de caire general ni de la zona de la comarca coneguda com la *Baixa Segarra* perquè totes dues temàtiques són objecte d'altres treballs del present volum.

2 La bibliografia existent per ordre cronològic és la següent: CANTÓ ESPINACH, R. «Història de la Il·lustre y Real Vila Ducal de Montblanch», 1894 [inèdit. Dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà]; PALAU DULCET, A. *Conca de Barberà. I. Guia de Montblanch*. Barcelona: Impremta Romana, 1931, p. 53; ALTISENT, A. *Història de Poblet*. Abadia de Poblet, 1974, p. 619-624; GUAL VILÀ, V. *Guia de Rocafort de Queralt (Conca de Barberà)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV (Els Llibres de la Medusa, 31), 1992, p. 36-37; ROCA ARMENGOL, J. *Història de l'Espluga de Francolí. Segle XIX*. L'Espluga de Francolí: Pagès Editors, SL, 2000, p. 245-247; GONZALVO BOU, G. «Conflictes al Bosc de Poblet a la primeria del segle XIX», dins *Actes de les Primeres Jornades sobre el Bosc de Poblet*. Poblet, 2004, p. 415-422; GUAL VILÀ, V. «Boscos esqueixats de disputes. Vimbodí i Poblet, 1820-1835». *Aplec de Treballs [Montblanc]*, 23 (2005): 123-134; GRAU PUJOL, Josep M., i R. PUIG TÀRRECH. «Aspectes econòmics de Montblanc durant el Trienni Constitucional (1820-1823)». *Aplec de Treballs [Montblanc]*, 24 (2007): 133-62; GRAU PUJOL, Josep M. «Emigració de la Conca de Barberà i les Garrigues a Valls durant el Trienni Liberal (1820-1823)». *El Foradot [Montblanc]*, 58 (gener-febrer 2010), p. 29; GRAU PUJOL, Josep M., i F. LLOBET. «Immigració de la Conca de Barberà a la capital de l'Urgell (segons el padró d'habitants de 1825)». *El Foradot [Montblanc]*, 66 (maig-juny 2011), p. 33-34; MANTÉ COT, R., i A. HERNÁNDEZ TRAVÉ. «El segle XIX», dins *Història de Vimbodí i Poblet*. Tarragona: Ajuntament de Vimbodí i Poblet, 2015, p. 417-419.

En primer lloc, per la destrucció o la sostracció de bona part de la documentació pública de l'època, ja fos en aquell mateix moment o en èpoques turbulentes posteriors<sup>3</sup>. Serveixi com a mostra el fet que el consistori de Blancafort va voler deixar constància escrita de la destrucció del llibre d'actes d'aquest període posant una nota en el de l'any 1829 on s'assenyala que «en los años que habían transcurrido de guerras y revolución había desaparecido el libro de actas de este Común»<sup>4</sup>.

Un segon factor que contribueix a explicar l'escassetat documental podria ser la prevenció dels ens públics a generar documentació que en un futur (i vistes les anteriors experiències) pogués comprometre la seguretat dels seus membres. Per adonar-se'n n'hi ha prou de repassar les escarides actes municipals, per exemple, de l'Ajuntament de Vimbodí. A Montblanc aquesta prevenció va arribar al nivell d'haver de posar una nota lateral al llibre d'actes de 1820 per informar que «las diligencias de la formación del Ayuntamiento Constitucional y de publicación de la Constitución Política de la Monarquía se hallan en un cuaderno separado en uno de los armarios de la Casa de la Villa»<sup>5</sup>. Malauradament, aquest quadern ara mateix està perdut i no sabem ni si s'ha arribat a conservar<sup>6</sup>.

## La Conca de Barberà abans del Trienni

L'actual comarca administrativa de la Conca de Barberà estava formada, a començaments del segle XIX<sup>7</sup>, per una cinquantena de poblacions distribuïdes administrativament entre quatre corregiments diferents i senyorejades per prop d'una vintena de titulars jurisdiccionals<sup>8</sup>.

---

3 Setmanes abans de pronunciar la conferència que va donar lloc a aquest article, el personal de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà va localitzar les actes municipals de Montblanc dels anys 1821 a 1823 en un fons particular que tenien en dipòsit. La pregunta que potser caldrà fer-se algun dia és per què, com i quan va anar a parar a mans privades aquesta documentació.

4 Josep M. Prats Batet, *Blancafort*, Valls, Cossetània Edicions, 1998, p. 20.

5 Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (en endavant, ACCB). Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 1820, f. 4v.

6 La documentació que ha arribat als nostres dies té dues característiques que han condicionat el desenvolupament d'aquest article. En primer lloc, es tracta de documentació bàsicament referida al municipi de Montblanc. De la resta de municipis de la Conca se'n conserven només notes esparses i dades aïllades. En segon lloc, ens trobem que, a mesura que avancen els anys, menys documentació s'ha conservat. De 1820 s'ha conservat molta documentació i, per contra, de 1823, molt poca.

7 Per al coneixement del període continuen essent imprescindibles els treballs de Josep Fontana, *La quiebra de la monarquía absoluta 1814-1820*, Barcelona, Ariel, 1983, i *La crisis del Antiguo régimen 1808-1833*, Barcelona, Crítica, 1988.

8 Sobre l'estructura jurisdiccional de la comarca, podeu veure G. Serra Cendrós, *Els homes de Felip V. Els ajuntaments borbònics de la Conca de Barberà (1714-1738)*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà / Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2014.

Des del punt de vista socioeconòmic, a començaments de la dècada de 1820 la comarca arrossegava encara, en bona part, els efectes econòmics, demogràfics i socials que va comportar el desenvolupament de la Guerra del Francès, finida poc més d'un lustre abans.

Els ajuntaments estaven amb els calaixos buits i carregats de deutes. Idèntica situació patien les grans institucions religioses de la comarca, com per exemple les comunitats de preveres o els monestirs<sup>9</sup>. Això afectava molt negativament la tasca benèfica i assistencial que portaven a terme aquests ens en favor de les capes populars<sup>10</sup>.

Aquestes classes populars patien de ple els efectes d'una devastadora i perllongada crisi econòmica que, en una comarca essencialment agrària, no s'aconseguia superar a causa, entre altres motius, de la persistència de males collites degudes a l'adversa meteorologia<sup>11</sup>.

I, si l'agricultura no funcionava, s'aturava tota l'estructura econòmica de la comarca: no es podien pagar delmes, censos, ni impostos; la menestralia es quedava sense feina<sup>12</sup>; la burgesia local, sense negocis, i la baixa noblesa rural, sense possibilitats econòmiques. I això ocasionava, de retruc, una intensa remor d'inquietud social.

Una via per encarar les crisis i frenar les protestes socials, molt emprada tradicionalment, era impulsar l'obra pública<sup>13</sup>. Però en aquells moments aquesta solució va representar només un petit bri verd en un immens mar de grisor.

---

9 L'any 1818 van ingressar al monestir de la Mare de Déu de la Serra de Montblanc, de cop, tres noves germanes. Això va suposar per al cenobi uns importantíssims ingressos econòmics, comptabilitzats en 2.500 lliures, que van fer millorar substancialment la seva delicada situació financera. ACCB. Fons notarial de Montblanc. Josep Ramon Alba. *Manual notarial*. Reg. III.6, 16.01.1818, f. 1-2v, 4-5v i 6-8v.

10 Els efectes de la crisi econòmica van impactar de forma extraordinària en tots els àmbits de la vida local. Va suposar, per exemple, l'acomiadament dels mestres de primària de Montblanc per falta de diners amb què remunerar la seva feina. ACCB. Fons municipal de Montblanc. Llibre d'actes, 1818, 16 de gener, f. 2v-3.

11 I de retruc per les epidèmies. Com la patida a l'estiu de 1818 a Montblanc, que va comportar la celebració de «rogatives». ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 1818, 14 i 23 de juny i 2 de juliol, f. 7 i següents.

12 Fins i tot els notaris, generalment gent amb un nivell econòmic molt alt, van deixar la Vila Ducal amb intenció, segons sembla, de no tornar. Ho corrobora el fet que el 1816 l'«Acuerdo» «vino en conocimiento que dos de los escribanos de su dotación, José Aviá i Roig i Juan Grifoll estaban ausentes de dicha villa y en consecuencia mandó que inmediatamente pasasen a residir en ella». Més tard es diu que són tres els notaris que no resideixen a la vila, «al parecer sin ánimo de volver». Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant, ACA). Reial Audiència. Registres, 1414. *Expedientes remitidos a la Real Audiencia*, 2 d'abril de 1816, f. 134v.

Un d'aquests notaris, Joan Grifoll, va presentar recurs a l'anterior decisió i, en aquesta, va manifestar que estava resident a Barcelona perquè, havent retornat a Montblanc en acabar la guerra, «se vio con su familia reducido a la indigencia sin esperanza de poderse mantener en Montblanc». ACA. Ídem, 22 de maig de 1816, fol. 223-224.

13 El 1817 es van reiniciar les obres de construcció de la carretera de Montblanc a Valls al pas pel coll de Lilla. Un projecte de 1806 que es va allargar fins a 1819. Vegeu Josep M. Grau Pujol, *La indústria tradicional de Montblanc i la Conca en el segle XVIII*, Montblanc, J. M. Grau Pujol, 1989, p. 190. Un any després començaven unes importants obres de millora a la carretera de Reus a Montblanc. *Diario de Barcelona* [Barcelona], 301 (28.10.1818), p. 7. Amb tot, la construcció d'aquesta carretera va ser feta amb aportacions econòmiques i laborals dels propietaris dels pobles per on passava. Les dels residents a Montblanc es poden consultar a ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 1820, 3 de març, f. 3v-4.

Fruit d'aquest panorama, i com ja havia passat ja a l'edat mitjana i al primer terç del segle XVIII, van tornar a aparèixer a la comarca els pobles «rònecs»<sup>14</sup>. La gent, un cop acabada la Guerra del Francès, amb males collites, morta de fam i impossibilitada de pagar impostos o censos, va optar per emigrar. Ho confirma el fet que, un cop acabada la guerra, la comarca no aconseguí remuntar la demografia. Entre 1804 i 1819<sup>15</sup>, Montblanc passà dels 4.000 habitants de 1804 als poc més de 3.300 de 1819; l'Espuga de Francolí es mantingué al llindar dels 3.000 habitants; Sarral passà de 3.000 a 2.550, i Solivella, dels 1.050 a poc més de 900<sup>16</sup>.

La crisi econòmica (i la caiguda demogràfica) va forçar els propietaris agraris, fossin particulars o institucionals, a cercar nous concessionaris que explotessin les seves finques i a posar nous recursos en explotació (bàsicament eixarmant terres ermes o abandonades i talant boscos)<sup>17</sup>. I això només ho aconseguiren, d'altra banda, oferint millors condicions econòmiques als seus nous explotadors<sup>18</sup>.

## Aspectes polítics

El 9 de març de 1820 el rei Ferran VII, forçat pels revolucionaris, va jurar formalment la Constitució de 1812. Aquell mateix dia, a Tarragona, les autoritats civils, religioses i militars, de bon grat o forçades per les circumstàncies, s'adheriren també a la Constitució.

14 El 1815 l'alcalde major de Montblanc, Maties Mestre, va presentar a l'Audiència un memorial en què informava de l'existència de tres pobles rònecs: «se hallan los términos rónegos llamados del Pinatell, que nombraba baile el Gran Prior; la Quadra de Santes Creus, que lo elegia el monasterio de este nombre; el de Sabella del Abadiato, que solo tiene una casa y era de la jurisdicción también de Santas Creus; y la Quadra de Masdeu, enteramente despoblada y que pertenecía al monasterio de Vallbona».

15 Tinguem en compte que Montblanc, com a centre comarcal, ha acostumat a ser, tradicionalment, la primera opció migratòria dels habitants de les poblacions veïnes.

16 Les dades demogràfiques de 1804 estan extretes de J. M. Grau, V. Gual i R. Puig, *Noms i gent de la Conca de Barberà*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1990, p. 35, emprant un factor de conversió de veïns a habitants de 5,1 (arrodonits) tal com proposen els mateixos autors a la pàgina 14. Les dades de 1819 estan extretes de V. Frigola, *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña*, 1824, s. p.

17 Per exemple, el 1817 l'Ajuntament de Montblanc es va veure obligat a establir emfiteùticament el tram dels valls de la muralla de la vila a tocar del convent de Sant Francesc, una torre i un pati de la zona dels corrals de la vila per tal de disposar de liquiditat econòmica. Veieu J. Guarro, «Notícies històriques del clos amurallat de Montblanch», *La Conca de Barberà* [Montblanc], 253 (15/02/1908), p. 1. El 1819 l'Ajuntament torna a fer més establiments. En aquest cas, de finques dels avagants municipals de la partida Campmagre, que lliura als regidors de l'any 1815 per compensar-los dels diners que aquests havien deixat a l'Ajuntament. ACCB. Fons notarial de Montblanc. *Manual notarial*. Reg. 73, 06.01.1819, f. 17-18. Aquest mateix any, l'Ajuntament de Barberà de la Conca es va haver de vendre finques per pagar «varios crèdits que contra si té lo Comú de l'expressat poble per raó de les pensions de censals a què està afecte, per los gastos de impresos, cartes d'oficis i gastos de secretaria del Excm Sr Governador de Tarragona i del Sr Alcalde Major de Montblanc, obres i reparos de l'hostal anomenat de l'Ali i Oli propi del mateix Comú, dels ponts i font pública, salaris dels regidors síndics i demés empleats i dependents del mateix Comú». ACCB. Ídem, 24.12.1819, f. 107v-108.

18 Això explica, per exemple, les grans facilitats que va donar l'Ajuntament de Montblanc als «paradistes» del mercat per instal·lar-se allà on volguessin, amb les úniques condicions que «la calle quatre cantons quede libre el paso para un carro y en el callejón de Masalles pase una caballería, y en la calle de la Iglesia no se permita colocarse ninguno». ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 1818, 2 d'agost, f. 7v.

Perquè la nit anterior la guarnició militar tarragonina s'havia revoltat i havia empresonat les màximes autoritats polítiques del corregiment: el governador, el tinent de rei i el coronel de la guarnició<sup>19</sup>. L'endemà va ser Reus qui es va afegir a la revolta<sup>20</sup> i, darrere seu, la resta de poblacions de la demarcació. Era, en definitiva, la consolidació de la revolució liberal encetada i impulsada bàsicament per l'estament militar.

Aquest període acabaria formalment a finals de 1823 amb el retorn de Ferran VII. A la Conca de Barberà aquesta etapa de liberalisme encetada a la primavera de 1820 va durar fins a finals d'agost de 1823. El dia 22 d'aquell mes, el baró d'Eroles entrava a Montblanc i reposava en els seus llocs els regidors que hi havia el 19 de març de 1820 que s'haguessin mantingut fidels a la Corona<sup>21</sup>.

## La renovació dels ajuntaments

Una de les primeres mesures del nou govern liberal fou convocar eleccions municipals a fi de substituir les corporacions locals de l'antic règim per consistoris de tarannà més proper al nou govern liberal<sup>22</sup>. Les eleccions van tenir lloc el 19 de març de 1820 i els nous ajuntaments van prendre possessió al voltant del dia 25 del mateix mes.

Si la finalitat, tal com s'ha dit, era canviar el perfil polític dels consistoris, el resultat final, a la Conca de Barberà, no va ser el d'un canvi significatiu. Tot al contrari. A Montblanc, per exemple, l'Ajuntament entrant va ser l'hereu natural de l'anterior.

El nou consistori montblanquí estava format sobretot pels més importants hisendats o destacats professionals, de les nissagues més acabalades de la vila i amb llarga presència a la corporació municipal. I molts havien estat ja regidors en temps de la Guerra del Francès o després d'aquesta.

La suposada renovació que havia de tenir lloc va comportar també un intercanvi de càrrecs: l'alcalde major, Jacinto Marzo<sup>23</sup>, va passar a fer les funcions de jutge de primera instància; i el regidor degà, Salvador Alba, va passar a ser el regidor primer. Completaven el consistori un conjunt d'edils majoritàriament de tarannà no precisament liberal, alguns dels quals trobarem novament a l'Ajuntament en moments clau

19 *Gaceta Extraordinaria de Madrid* [Madrid], 45 (19.03.1820), p. 300, <<https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE//1820/045/A00300-00300.pdf>> [consulta: 19.08.2021]

20 *Diario Constitucional de Barcelona* [Barcelona], 1 (13.03.1820), p. 4.

21 ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*. ACCB310-23-T2-19161, f. 14v.

22 Sobre els alcaldes de la vila, es pot consultar Josep M. PORTA BALANYÀ, «Els alcaldes de Montblanc (1818-1987). Avanç d'una investigació en curs», *L'Espitllera* [Montblanc], 65 (maig 1987): 39-44.

23 Jacinto Marzo Torres va ser nomenat alcalde major de Montblanc el 1815. Va prendre possessió del seu càrrec l'1 de gener de 1816. ACA. *Relación alfabética y cronológica de los alcaldes*. Registros, 1685, f. 26v. Nascut a Alhaurín el Grande (Màlaga) l'any 1760. Va estudiar a Granada. El 1785 havia estat nomenat advocat. Durant la Guerra del Francès fou secretari de l'Ajuntament de Mataró. El 1806 havia estat alcalde major de Segura de León, després de Cebolla (Toledo) i en el govern d'Arnedo. El 1813 obtingué la judicatura en primera instància de Medina Sidonia, després la de Montblanc, la de Càceres i la d'Úbeda. Aquí va morir. Per a la seva biografia detallada, vegeu: <<http://investigacionesprovincialesmalagenas.blogspot.com/2021/01/abogado-jacinto-marzo-torres-1760.html>> [consulta: setembre de 2022].

de la Dècada Ominosa. En serien clars exemples els regidors Josep Montserrat<sup>24</sup> i Josep Pedrol.

Pedrol, per exemple, fou un dels principals impulsors del moviment reialista a la vila. La seva casa familiar va ser cremada l'any 1822 per tropes irregulars liberals a causa de la seva significació ideològica marcadament reialista i també pel ressò popular que tenia el fet que dos dels seus fills «y el mozo tomaron las armas por el Altar y el Trono»<sup>25</sup>.

La renovació municipal fou molt més complicada a l'Espluga de Francolí. El 3 d'abril de 1820 s'havia de portar a terme l'elecció del nou consistori i el jurament de la Constitució. Però un important hisendat de la vila, Josep Bonet<sup>26</sup>, disconforme amb la situació, va presentar un requeriment notarial<sup>27</sup> a Salvador Bernat, batlle de la vila, al mateix moment de la celebració de l'acte. Bernat denunciava irregularitats en el procés d'elecció dels compromissaris. Denunciava també que hi havien participat il·legalment «diferentes mozos solteros y bajo la Patria Potestad, otros menores de edad y algún forastero pobre, todos al efecto de dar su voto». I demanava que s'anul·lés «todo cuanto en dicha junta se hizo e hiciese y de todo lo que de ella resultase por ser nula la tal Junta por no haberse aún jurado la Constitución, no haberse avisado a los vecinos con anticipación suficiente. Al de la elección si solo por medio de un pregón insignificante a las 8 horas de la noche del día inmediato anterior de que se compareciese a la Plaza a las 6 horas de la mañana».

El Ple va derivar cap a amenaces personals envers el notari i els que s'oposaven a la renovació. Per la qual cosa

y viendo que por esto continuaban en votar y de que sí dicho señor baile como su secretario acriminado [?] el dr Dn José Cabeza de Batlle no cesaban de decir al escribano requerido que se marchase, como que no pasaron hasta que el escribano no verificó su marcha, el mismo Bonet dio su voto bajo la misma protesta, así como lo dieron muchísimos otros en su seguida, de todo lo que levanté el presente auto público.

24 Hisendat. Regidor quart el 1824 i segon el 1829. El 1832 va ostentar el càrrec de regidor degà.

25 ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 1830, 29 d'abril, f. 43v-44.

Josep Pedrol Miro. Hisendat. El 1819 avalà l'arrendatari dels drets que el consistori tenia sobre els *avagants* de la vila. Regidor degà el 1826 i encarregat, com a obrer de la Serra, de la gestió municipal d'aquell immoble. El 1827 actuà com a prohom a sou del consistori. En un informe de 1830 sobre la seva actuació durant el Trienni, diu que havia estat elector del Partit en el moment de la «llamada Constitució», i que va ser escollit pel partit reialista. Regidor degà el 1826 «propuesto por unos concejales que la mayor parte emigraron de esta Villa cuando la revolución constitucional, siendo uno de ellos, y el regidor decano D. Francisco Antonio de Aguiló».

26 Molt probablement es tracta de Josep Bonet i Torres, regidor de la vila l'any 1802 i alcalde l'any 1840. Tot i que també es documenten en aquest període Josep Bonet Amigó (voluntari en la Guerra del Francès), Josep Bonet Miquel (carlí mort pels mossos d'esquadra el 1846) i Josep Bonet Montserrat (carlí, mort violentament el 1835 al pont de la Fusta de Montblanc). Jordi Roca Armengol, *op. cit.*, 2000, p. 159, 160, 161, 242 i 248.

27 ACCB, Fons notarial de Montblanc, Joan Sala Casanovas, *Protocol notarial*, 3 d'abril de 1820, f. 40v-41.



Segurament Bonet el que intentava era evitar la proclamació de la Constitució a l'Espluga. Acte que havia de tenir lloc aquell mateix dia, un cop constituït el nou consistori. Ramon Arnabat va publicar en la seva tesi doctoral<sup>28</sup> una carta aclaridora d'un testimoni del moment:

Que en un día festivo por la tarde, que sería el 3 de abril último vi publicar el sagrado Código de la Constitución Nacional en la puerta de las Casas Consistoriales de esta con presencia del nuevo Ayuntamiento Constitucional que su secretario el Dr. Josep Cabeza con aclamaciones del pueblo, según se me dijo, aquella mañana misma fue elegido o nombrado dicho Ayuntamiento a pluralidad de votos de estos ciudadanos.

L'anterior carta palesa també que a l'Espluga de Francolí, com a Montblanc, la volguda renovació municipal tampoc no va tenir lloc<sup>29</sup>: «los individuos que componen este nuevo Ayuntamiento Constitucional son comúnmente reputados por gente de bien, amantes del buen orden, que varias veces han ejercido el mismo empleo a satisfacción del público, siendo Alcalde el mismo que era el Bayle el año pasado».

El perfil polític del consistori montblanquí de l'any 1821 és encara més antiliberal. Els membres de l'anterior consistori van elegir com a nou alcalde constitucional Josep Antoni de Castellví<sup>30</sup>, amb el notari Salvador Alba<sup>31</sup> com la seva mà dreta. Els grans terratinents es van posar al capdavant de l'Ajuntament, entre els quals destacà Francesc Xavier d'Aguiló. Aguiló<sup>32</sup> era, amb Castellví, un dels homes més poderosos de la vila des del punt de vista polític, econòmic i social. Res no es movia al Montblanc

---

28 R. Arnabat Mata, *Revolució i contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*, tesi doctoral [en línia], 1999, consultable a <<http://www.tdx.cat/TDX-0722109-132407>>, p. 718.

29 ACCB, Fons notarial de Montblanc. Joan Oromir Sabater. *Manual notarial*. 18 de juliol de 1820, f. 134v-135v. La situació a l'Espluga es va acabar judicialitzant fins que el 18 de juliol d'aquell mateix any es va elegir de nou l'alcalde i l'ajuntament constitucional.

30 L'alcalde Castellví (Montblanc, 1787-1860) era l'hereu de Josep Ignasi de Castellví Pontarró (Tarragona, 1740 – Montblanc, 1802) i de Maria Gabriela de Bellet i de Mercader (Tamarit de Llitera, 1761 – monestir de Vallbona de les Monges, 1823). Es casà amb Vicenta de Vilallonga i de Marimon, filla del baró de Segur. Sotstinent de les milícies urbanes de Tarragona durant la Guerra del Francès, fou capturat en l'assalt a la ciutat i empresonat a França fins al 1814. Voluntari de la Milícia Nacional de Montblanc el 1820, en fou nomenat capità el 1821. El 1824 consta, per contra, com a voluntari reialista. Regidor de Tarragona (1828-1831) i tinent del cos de Voluntaris Reialistes.

31 Salvador Alba i Milà. Hisendat, advocat i polític. D'una nissaga de notaris i militars que havien estat també els notaris oficials de Poblet (1732). Regidor degà, entre d'altres, el 1819. Membre de la Milícia Nacional de la vila. El 1822 va formar part de la Diputació de Tarragona.

32 Francesc Xavier d'Aguiló i de Marañoso (Montblanc, 1754-1841). Advocat de la Reial Audiència i hisendat. Hereu de la família més important de la vila. Benefactor del convent de Sant Francesc de Montblanc i advocat del monestir de Poblet. Durant la Guerra del Francès, va formar part de la Junta del Corregiment. El 1811 va portar la bandera de Montblanc durant el setge napoleònic de Tarragona. Durant el Trienni, la família es va significar pel seu posicionament en pro de la causa reialista. El 7 de juliol de 1822 els constitucionals van saquejar i cremar la seva casa pairal familiar, avui seu del Consell Comarcal. Al juliol de 1823, el baró d'Eroles el nomenà membre de l'Audiència reialista constituïda en aquell moment a Manresa. El 1826 el trobem finançant la Milícia Reialista de Montblanc, que dirigia el seu fill Francesc Antoni i de la qual era segon tinent. El 1827 formà part de la comitiva municipal que va ser rebuda pel rei Ferran VII durant una visita a Tarragona. El 1830, com a membre del «Consejo de su Majestad, oidor honorario de la Real Audiencia de este Principado», la Corona li ordena que formés novament ajuntament



de primers del segle XIX sense tenir el seu beneplàcit. L'acompanyaren al consistori Marià Roca<sup>33</sup>, Josep Pedrol Miró, Bonaventura Oller i Macià Malet Sans, com a regidors; i Maties Mestre<sup>34</sup>, com a síndic procurador.

Al gener de 1822 la composició municipal va canviar radicalment. Els càrrecs principals van passar a ser ostentats per persones amb un perfil polític i social molt més baix. El nou alcalde constitucional fou l'administrador de Correus Josep Voltes<sup>35</sup>, com a regidors, Agustí Pomés<sup>36</sup>, Francesc Xavier Aguiló, Bonaventura Ollé, Maties Malet, Josep Sabaté Òdena i Josep Segarra. La gran majoria eren petits hisendats o professionals reconeguts.

L'explicació del canvi està en el fet que la comarca vivia uns dies de gran trasbals social a causa dels aixecaments reialistes que culminarien aquell estiu a Poblet, les desamortitzacions que s'estaven portant a terme i el temor encara de l'arribada de l'epidèmia de febre groga que s'havia patit en diferents parts del país. Tot això agreujat encara més per una situació econòmica desastrosa, fruit de la gran sequera que es patia<sup>37</sup>. La majoria de famílies benestants van abandonar la vila, especialment a partir de l'estiu, i van cercar poblacions que els oferissin major seguretat personal i familiar.

## L'oposició del clergat i l'exclaustració dels monestirs

El clergat, amb un enorme pes econòmic i social en una comarca rural i agrària com la Conca de Barberà, es va posicionar ràpidament i de forma gairebé unànime contra el règim liberal. I no només això, sinó que, a més, va participar activament en la lluita econòmica i armada contra aquest règim<sup>38</sup>.

33 Metge. Regidor el 1808 i el 1814. El 1818 fou designat procurador síndic de l'Ajuntament. El 1819 arrendà la dècima i la primícia que corresponien al plebà de Montblanc.

34 Advocat, hisendat i comerciant. Membre d'una de les grans famílies de la vila tradicionalment lligada a la Corona i emparentada amb els Alba i els Aguiló. Un avantpassat seu fou un fervent filipista durant la Guerra de Successió. Va ser alcalde major provisional de la vila durant la Guerra del Francès (1808-1815) i assessor del correigiment de Tarragona. El 1821 fou designat subintendant de la Milícia Nacional. El 1824 fou designat corregidor de Fraga (Osca). El 1821 actuà també com a advocat de la vila.

35 El 1819 apareix com a testimoni d'un document notarial amb l'ofici de «practicante de notaria»; el 1820 i 1823 se'l documenta com a administrador del Correu de Montblanc.

36 Serraller, armer i rellotger. El 1790 era l'encarregat del manteniment del rellotge públic. El 1808 va entrar com a regidor. El 1821 fou designat sergent segon de la primera companyia de la Milícia Nacional. A finals de 1822 va passar a residir a Cornudella, probablement a causa de la situació d'inseguretat que es vivia a Montblanc. Entre 1827 i 1830 va tornar a ser regidor.

37 I de la qual escrivien a Barberà de la Conca que «En aquest any fou tanta y tan universal la sequedat, que arribaren a estroncar-se quasi del tot les fonts, y font Gitarda cosa mai vista per ningú dels vivents, ni solament oïda». Josep Porta Blanch, *Arreplec de dades per a la història de Barberà*, Ajuntament de Barberà de la Conca, 1984, p. 414.

38 Al mateix temps que havia de mantenir les formes de cara al nou règim. Això explicaria, a més de l'evident pressió «presencial» que hi devia haver, el fet que, per exemple, a l'abril de 1820 el monestir de Poblet aportés 5.000 rals a la campanya de recaptació de fons que es va portar a terme entre els cenobis catalans. [*Diario de Barcelona*, 169 (17.06.1820), p. 4-5] o que al setembre de 1822 la Comunitat de Preveres de Montblanc fes una aportació «voluntària» de 108 duros al comandant militar de la vila «en calidad de reintegro». Arxiu Parroquial de Montblanc. Rebut, 1 de setembre de 1822.

Trobem així, per exemple, que a l'estiu de 1822 la totalitat de monjos de la Tra-pa que eren refugiats al monestir de Poblet fruit de les normes desamortitzadores, amb Antonio Marañón *el Trapense* al capdavant, s'havien afegit a les partides guerrillers. Sis havien estat capturats i la resta estaven fugits<sup>39</sup>. Miguel de Haro, comandant militar de la demarcació, denunciava el 1822 la presència de monjos en els combats que man-tenien les seves tropes amb els guerrillers: «en la acción de hoy había no pocos vestidos de negro, que sin duda eran clérigos»<sup>40</sup>.

Destaca especialment el cas de Josep M. Fàbregues, plebà de Montblanc, i, per tant, una de les figures de pes de l'estructura religiosa de la comarca<sup>41</sup>. Al juny de 1822 el plebà, fugit de la vila, va ser nomenat membre de la Junta Superior Provisional de Catalunya, creada a la Seu d'Urgell per dirigir els territoris «alliberats» pels guerrillers realistes<sup>42</sup>.

Les necessitats econòmiques de l'Estat van forçar-lo a adoptar una mesura sin-gular: la desamortització de béns civils i religiosos. Per poder, però, portar-la a terme, prèviament havia de resoldre què fer amb els monjos i sacerdots que vivien de les ren-des d'aquests béns. La solució fou directa: el tancament dels monestirs i convents i l'exclaustració dels monjos que hi vivien, tot promovent la seva secularització.

El 30 d'octubre de 1820 es publicà la Llei de supressió i reducció de monestirs<sup>43</sup>. En aquesta, entre altres coses, s'hi declaren suprimits tots els ordes monacals i només s'autoritzava la supervivència de vuit cenobis a tot l'Estat, tot prohibint-los, però, l'or-denació de nous monjos.

El monestir de Poblet fou un dels vuit seleccionats<sup>44</sup>. Però l'aprovació de la nor-ma exclaustratòria era coneguda popularment molts dies abans de ser publicada. Tot i no ser una novetat<sup>45</sup>, els assalts als béns i recursos del monestir de Poblet es van inten-sificar dies abans de l'aprovació de la norma:

---

39 *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, Barcelona, 23 de juny de 1822, p. 2-3.

40 *Diario de Barcelona*, Barcelona, 9 de maig de 1822, p. 3-4.

41 Josep M. Fàbregues (o Fàbregas) (?-Montblanc, 1834). Rector de la Guàrdia dels Prats (1810-1816) i plebà de Montblanc (1816-1834).

42 R. Arnabat Mata, «La Regència d'Urgell i el realisme català», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, [en línia], 2002, p. 68, <<https://raco.cat/index.php/ButlletiSCEH/article/view/148878>> [consulta: 21.12.2021].

43 Per a una visió global i sintètica sobre el tema, podeu veure ARNABAT MATA, R. «La desamortització eclesialística a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)», *Estudis d'Història Agrària*, 17 (2004): 91-114.

44 ACA, Reial Audiència, *Registres*, 1418, f. 296v-297 i *Diario de Barcelona*, 358 (23 de desembre de 1820), p. 5.

45 Valentí Gual i Gener Gonzalvo narren en sengles treballs dels anys 2005 i 2004 respectivament com ja l'abril de 1820 un grup de vim-ber-dinencs es presentaren armats a les portes del monestir en actitud desafiant, després d'haver tallat una munió d'arbres «donde se mantuvieron por largo rato con las caballerías cargadas, haciendo alarde de su contravención y exceso [...] se desviaron del camino recto [que va del bosc a Vimbodí] y se dirigieron torciendo el camino, y haciendo mucho rodeo [cap a Poblet]».

En Poblet ya no son los monjes dueños de extraer nada en su provecho, pues los habitantes de las inmediaciones que han visto que se tocaba a saqueo, han acudido por su parte de botín, y despojan a cuantos salen cargados del monasterio, a más de vender sus viñas, talar sus bosques, y cometer otros daños de importancia<sup>46</sup>.

Els monjos, coneixedors sens dubte de la imminent aprovació d'aquesta norma, i temorosos dels possibles avalots populars que podrien arribar a produir-se quan es conegués, van optar per refugiar-se a l'Espluga de Francolí. Van deixar, això sí, un petit grup de monjos al cenobi per custodiar-lo en la mesura del possible.

El 10 d'octubre de 1820 el comandant militar de la demarcació de Tarragona, el general Miguel de Haro, es va establir amb les seves tropes al monestir de Poblet<sup>47</sup>, però no precisament per protegir l'abadia. El 30 d'octubre el Govern va publicar, finalment i malgrat les reticències de la Corona, el Decret de supressió dels monestirs aprovat per les Corts el dia 1 d'octubre i signat per Ferran VII el 25. El 31 d'octubre, al matí, es presentà a Poblet un comandant amb soldats, acompanyat d'un notari, per prendre possessió formal del cenobi<sup>48</sup>.

La Comunitat fou autoritzada a residir-hi. Ara amb el nom oficial de *Monasterio Suprimido de Poblet y Casa de Reunión de Ex-Monjes Bernardos*. La seva funció era aplegar monjos d'altres monestirs suprimits.

Amb tot, viure a l'abadia devia ser cada cop més difícil pels monjos que van decidir quedar-s'hi. A l'hostilitat palpable dels habitants dels pobles veïns, dels militars i dels funcionaris estatals i municipals, s'hi afegiren les constants humiliacions i requisos oficials. El 9 de desembre d'aquell any, Jaume Domínguez, comissari principal a Catalunya de la Junta Nacional del Crèdit Públic, s'endugué el numerari de què disposava la comunitat. L'Estat havia decretat pagar, amb el producte dels béns confiscats, unes pensions trimestrals als religiosos<sup>49</sup>.

Val a dir que al si de la comunitat religiosa de Poblet hi havia un grup de monjos d'ideologia liberal, segons el pare Altisent, liderats per l'exabat Josep Barba<sup>50</sup>. Aquests

46 *Diario Mercantil de Cádiz*, 20.10.1820.

47 R. Manté Cot i A. Hernández Travé, *op. cit.*, 2015, p. 417.

48 A. Altisent, *op. cit.*, 1974, p. 619.

49 Ídem, p. 620. Trobem alguns d'aquests monjos secularitzats actuant a l'Espluga de Francolí. Com per exemple Josep Poblet, natural de Barberà de la Conca i habitant de l'Espluga de Francolí; «ex religioso del monasterio de Poblet», dona poders a Francesc Calbet, pagès de l'Espluga de Francolí, perquè en nom seu pugui cobrar, firmar papers, etc. ACCB, Fons notarial de Montblanc. Joan Sala Casanovas. Manual notarial. 10 de febrer de 1821, f. 17-18v.

50 Ídem, p. 620-621. Segurament aquests monjos estaven guiats més per l'immobilisme de l'abat Torrell en relació amb la situació que s'estava vivint que no pas per la seva possible ideologia liberal. Així sembla deduir-se de l'explicació que donen els mateixos monjos al requeriment notarial que van presentar a l'abat el 2 d'abril per comunicar-li que havien acordat, vista la impossibilitat de reunir-se amb ell, revocar tots els poders i comissions donats per part del monestir de Poblet «tanto de dentro como de fuera del claustro». Diuen en aquest document els signants que «no habiendo podido conseguir a pesar de haberse solicitado varias veces el consuelo de VS se dignase presidirla y tratar con ella el modo de establecer en esta casa un sistema de gobierno arreglado al espíritu e invención de las Cortes adaptado a las nuevas circunstancias que han sobrevenido y provechoso a sus propios intereses se ve precisado a buscar y proporcionarse el

monjos estaven radicalment enfrontats a l'abat Torrell i van intentar, a la primavera de 1821, forçar-ne la destitució. En aquells moments, la Comunitat com a tal estava suprimida i l'Estat estava portant a terme la subhasta dels seus béns i propietats<sup>51</sup>. Els monjos que quedaven a Poblet, sota una gran pressió, reclamaven a l'abat Torrell que actués. Barba finalment va aconseguir sortir-se amb la seva i fou elegit abat l'11 de juny de 1821, en una renyida votació amb l'abat Torrell en la qual van prendre part només 36 monjos.

Les mesures exclaustatòries van tardar molt a fer-se efectives i, a més, afectaren els monestirs masculins i no pas els femenins, que tiraren endavant amb més o menys normalitat<sup>52</sup>. Una normalitat que va portar, per exemple, a la renovació de l'abadessa del monestir de la Serra de Montblanc el dia 13 de gener de 1821. L'anterior abadessa, Josepa de Castellví, havia mort el 19 de desembre de l'any anterior i la comunitat elegí la germana Maria Rosa Puig per majoria absoluta<sup>53</sup>.

A finals de maig de 1821, es va publicar l'ordre de supressió dels convents de la província de Catalunya, amb l'opinió contrària d'alguns ajuntaments que, com el de Montblanc, sol·licitaren al monarca que «permanezca en esta villa el convento y seminario de padres mercenarios»<sup>54</sup>. La petició no fou resolta favorablement i finalment els monjos mercedaris van haver d'abandonar el convent de la Mercè el 4 de juliol de 1821.

## Uns pobles majoritàriament antiliberals

La Conca de Barberà va constituir durant tot el Trienni un focus molt important de moviment reaccionari. Ho destacava el cap militar de la província, Miguel de Haro, quan, referint-se al seu pas per la comarca, deia que «hemos sido recibidos peor que eran los franceses en estos pueblos»<sup>55</sup>.

---

remedio por aquellos medios que le franquea y ofrece la Ley en este caso». ACCB. Fons notarial de Montblanc. Joan Sala, *Manual notarial*, 2 d'abril de 1821, f. 21-22.

51 Mentre continuaven els saquejos i les requisés. Com la que van portar a terme l'1 de juny els milicians de Reus, que eren a la comarca perseguint partides realistes, quan van emportar-se de Poblet «libros y otras cosas». A. Pons Anguera, *Libro de varias cosas sucedidas en esta villa y algunos parajes de Cataluña*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1988, p. 71.

52 Vegeu Real orden resolviendo acerca de la concesión de bula para la secularización de las monjas. *Gaceta de Madrid*, núm. 185, 01.07.1821.

53 La germana Maria Rosa Puig va ser elegida amb el vot favorable de 8 de les 14 germanes de la comunitat. L'elecció va estar presidida pel plebà de Montblanc, Mn. Josep M. Fàbregues, i va tenir lloc a la «grada» de l'església de la Serra. ACCB. Fons notarial de Montblanc. Casimir Foraster. *Manual notarial*, 13 de gener de 1821, f. 5-6.

54 ACCB. Fons municipal de Montblanc, *Llibre d'actes*, 6 de juny de 1821, f. 29v.

55 *Diario de Barcelona*. Barcelona, 9 de maig de 1822, p. 3-4.

El delegat a Montblanc de la companyia de Calaf va deixar també testimoni de la poca simpatia dels pobles de la Conca per la Constitució quan deia que «este país no es de los más abundantes en Sentimientos de Constitución»<sup>56</sup>.

A tal punt va arribar la tensió amb què convivia diàriament els liberals de la comarca que molts van haver de marxar dels seus pobles per poder garantir la seva seguretat personal. Això van haver de fer, per exemple, els membres de la Milícia Nacional de Montblanc, que van haver d'autoexiliar-se a Valls<sup>57</sup>. Els documents demostren que el mateix van haver de fer els liberals de Sarral o Rocafort de Queralt.

D'aquesta hostilitat generalitzada al nou règim en tenim múltiples narracions de liberals de pas per la comarca:

Ayer tarde llegué a esta plaza si más novedad que la de haber visto en mi marcha sobre el pueblo de Sarreal algunos grupos de facciosos que dispersaron las guerrillas de mi pequeña columna. El citado pueblo, el de Rocafort y Cabra están en el peor sentido, teniendo gran parte de su vecindario con los facciosos y en el último hasta retiraron ayer sus ganados a mi tránsito por él internándolos en los valles sin haber visto un solo hombre de él. (Miguel de Haro, comandant militar de Tarragona, 1 de juny de 1822)

Només els habitants de tres pobles de la comarca eren majoritàriament de perfil liberal. O, com a mínim, els seus líders socials: Barberà de la Conca, Santa Coloma de Queralt i Vimbodí<sup>58</sup>.

Per al cas de Vimbodí, trobem un fet que podria ser determinant per al seu posicionament polític. A l'estiu de 1822, va ser saquejat per les guerrilles reialistes<sup>59</sup>: «el pueblo de Bimbodí se opuso antes de ayer a su entrada [a una partida reialista], y aunque lo lograron después de cuatro horas de resistencia, fueron quemadas y saqueadas muchas casas; están armados todos sus vecinos y a estas horas van persiguiendo a los facciosos que han jurado acabar con ellos».

Per la seva part, Barberà de la Conca, especialment, va constituir el centre d'operacions de les forces liberals que passaven per la comarca. Al maig de 1822, per exemple, fou el lloc designat per concentrar les Milícies Nacionals que havien de perseguir el Trapense i, unes setmanes més tard, l'indret on els voluntaris liberals de Reus, Santa Coloma de Queralt i Capellades es van atrinxerar cercant seguretat contra l'escomesa

56 R. Arnabat Mata, *op. cit.*, vol 1, 1999, p. 110.

57 Enric Foguet, cap de la Milícia Nacional de Montblanc, escrivia una carta a l'Ajuntament el 23 de juny de 1822 en què reclamava que se li fes arribar el salari a Valls, atès que «ni yo ni ninguno de mis milicianos podemos en el día venir a esa por los riesgos que correríamos como es público». ACCB, Fons municipal de Montblanc. Correspondència, caps 1.

58 Els tres pobles de perfil netament liberal durant les posteriors guerres carlines.

59 Fragment d'una carta d'un milicià de Reus des de l'Espluga de Francolí a l'Ajuntament de Reus. Ramon Arnabat Mata, *op. cit.*, 1999, p. 967. Possiblement aquest succés està relacionat amb el fet que Vimbodí va esdevenir, amb Barberà de la Conca i Santa Coloma de Queralt, les úniques poblacions de la comarca de perfil clarament liberal durant les següents guerres carlines.

de les forces del Trapense que els assetjaven. Val a dir que, segons assenyala Ramon Arnabat, a les files reialistes que els anaven perseguint hi havia, entre d'altres, els some-tents de Rocafort de Queralt i de Sarral.

La vila liberal per excel·lència fou Santa Coloma de Queralt. El 4 d'agost de 1823 les Corts espanyoles reconeixien aquest fet i declararen Santa Coloma «bene-mérита de la Patria» (medalla d'argent), per la seva resistència «en los días 19, 20, 21 del mes de julio del año pasado»<sup>60</sup>.

Aquest posicionament general de la comarca a favor dels reialistes<sup>61</sup> generava un gran temor als pobles quan hi havia tropes liberals a la zona. La gent temia, encer-tadament, represàlies<sup>62</sup>.

El 7 de juliol de 1822 les tropes constitucionals van cremar i saquejar les cases dels reialistes més destacats de Montblanc. El cronista Ramon Cantó, en la seva inèdita «Història de Montblanc», narra així aquest episodi:

en 1821 foren cremades per los milicianos y tropa la casa vella d'Aguiló (la avuy casino de l'Artesana) y l'hostal de Aguiló (lo tocant a la carretera o conegut per del Francis-quet del Mas en nostres dies) i l'església convent de Sant Francesc: les flamarades foren contemplades des de dalt de la Pasquala y també des de les afores de Blancafort per alguns fugitius de nostra vila. Altres diuen que aquesta crema i demés qu'en la mateixa sufría llavors Montblanch fou en 1822.

Aquesta por es va fer especialment evident quan, a finals d'octubre de 1822, el general Manso vingué a la comarca perseguint els revoltats. Malgrat les garanties de seguretat de béns i persones donades per Manso, l'Ajuntament de Montblanc va haver de fer una crida pública a la ciutadania per evitar l'abandonament general de la vila, i el consegüent càstig per a les autoritats locals<sup>63</sup>.

60 A més, pensions per les vídues i els orfes dels que haguessin mort en defensa de la llibertat en aquests pobles, tot a càrrec de les diputacions provincials, i que la Diputació de Tarragona «proponga los terrenos que han pertenecido al extinguido monasterio de Poblet para indemnizar a los vecinos de Porrera de la quema que sufrió dicho pueblo». *Gaceta Española* [Cadis], de 15 de juliol i 5 d'agost de 1823, amb les actes de les sessions de les Corts dels dies 14 de juliol i 5 d'agost, p. 331 i 417.

61 Reialistes destacats de la comarca. Montblanc: Domènec Buñol, capità mort a la Seu el 3 de febrer de 1823; *Mitja-galta*, guerriller; Francesc Aguiló, hisendat; Casimir Foraster, notari; Josep Antoni Mestre, noble hisendat; Joan Prat. L'Espluga de Francolí: Josep Cabeza, hisendat; Josep Guasch (guerriller), executat a Tarragona el 17.03.1823; Joan Baptista Roig, mantellina, rector de Prades i beneficiat de l'Espluga de Francolí, s'aixecà amb el Trapense a la primavera de 1822 i fou capellà del Trapense i de Romagosa.

62 El 24 d'octubre de 1822, el general Espoz publicà un edicte sobre conseqüències per als pobles que donessin suport als facciosos. L'article 1 diu textualment: «Todo pueblo en que se toque a somatén obligado por una fuerza armada de los facciosos inferior a la tercera parte de su vecindario será saqueado é incendiado.» La resta del text té un caire similar.

63 El consistori, en sessió urgent, va acordar que «inmediatamente se saliese a seguir las calles acompañados del citado Rdo Vicario con otras personas, amonestando a las gentes que nadie se moviese, antes al contrario, que se estuviesen tranquilos en sus casas y fuesen a recibir al General y a su división; pues que con el oficio que con expreso había dirigido dicho señor se podía estar seguro de su promesa». ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 30 d'octubre de 1822, f. 2. Per acabar d'acontentar les tropes, també es va acordar que no hi faltés vi: «darse vino a toda la tropa a hora de comer los ranchos».

Consistori i clergat van recórrer els carrers de la vila llegint en veu alta l'ofici rebut del general i fent una crida per anar-lo a rebre de forma multitudinària:

Cuyo oficio para mayor satisfacción se leyó por mí el infraescrito [el secretari municipal Josep Capella] en las Cuatro Esquinas de la calle Mayor en alta voz en presencia de muchas gentes que allí se habían reunido. En cuya virtud, leído que fue dicho oficio, se contentaron y siguiendo la dicha calle hacia a San Francisco con mucho séquito se tomó la ruta hacia el Puente de la Fusta carretera de Lilla y habiendo ya encontrado al Pacificador Dn José Manso y su división se le dio la bienvenida quién nos recibió lleno de gozo y juntos nos dirigimos hacia la Villa con muchos vivas, y llegados se dispuso [a] hacer boletas para el alojamiento de los oficiales.

La rebuda que un poble considerat «facciós» va retre a les tropes del general Manso va ser convenientment destacada pels mitjans periodístics afins als liberals<sup>64</sup>:

Nos escriben de Tarragona con fecha de 4 del actual que Manso con su columna sigue aquella provincia sin encontrar enemigos que batir y muy bien recibido de los pueblos, aun de los más facciosos, pues en Montblanch se le recibió con repique general de campanas y las mayores demostraciones de júbilo, y así como antes al presentarse nuestras tropas desamparaban la población é íbanse al monte; ahora nadie se ha movido y se han esmerado en obsequiar a la división : lo mismo sucede en todos los pueblos por donde pasa y parece que el espíritu público se ha mejorado, que desean los pueblos la tranquilidad y se desengañan de sus devaneos y aéreas pretensiones.

## La Constitució, font de conflictes

El nou règim liberal va emprendre ja de bon començament la ingent tasca pedagògica de difondre entre les classes socials, però sobretot entre les populars, els beneficiosos efectes econòmics i socials que, segons ells, havia d'aportar l'aplicació de la Constitució liberal de 1812. Així, van convertir la Constitució en l'element simbòlic central del nou règim polític<sup>65</sup>.

Això va anar acompanyat d'altres mesures d'àmbit popular o d'imatge pública. Com per exemple l'eliminació de tots els elements de vassallatge que hi havia encara a les poblacions i que acostumaven a estar situats a les entrades dels pobles, cases capitulars i altres indrets que va ordenar suprimir el mes de maig de 1820. A Montblanc, per

<sup>64</sup> *Diario de Barcelona*, 315 (11 de novembre de 1822), p. 2948.

<sup>65</sup> I explicar els beneficis de la nova Constitució va passar a ser una tasca obligatòria per als responsables polítics. I fins i tot per als religiosos. Al juliol de 1820, el govern central feia «responsables a los alcaldes y ayuntamientos constitucionales de velar sobre si los párrocos explican la Constitución política de la Monarquía». Per aquest motiu, l'Ajuntament de Montblanc acordà «que se traslade [aquesta ordre] al señor Plebano de esta villa y se circule a los alcaldes y ayuntamientos de los demás pueblos del partido». ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 1 d'agost de 1820, f. 13.



exemple, durant el Trienni, la plaça Major va passar a ser la plaça de la Constitució<sup>66</sup>, i encetava la moda de canviar la denominació oficial de l'espai més emblemàtic de la Vila Ducal. Una mesura més remarcable fou l'acord d'enderrocar les forques públiques adoptat pel consistori el dia 8 de juliol de 1820<sup>67</sup>.

Un altre fet habitual del període fou el de celebrar lúdicament els fets polítics remarcables relacionats amb la Constitució. A Montblanc es van organitzar unes festes extraordinàries el 18 de juliol de 1820 per enaltir el jurament de la Constitució per part del monarca. Així ho explicava als seus caps Francesc Miquel, corresponsal a la vila de la casa comercial Cortadellas:

tres noches de iluminación, la última que era ayer general. El Ayuntamiento rondó las calles con la música, y me causó la mayor complacencia el oír las aclamaciones de Vivas a la Constitución, más agradables por la novedad; al retirar el Ayuntamiento a la Casa Consistorial siguió la música en la Plaza, ínterin se concluía un hermoso castillo de fuegos, por el tino con que se disparó, pues no se observó la menor falta, y por la sorpresa consecuente a una cosa inesperada. De otra parte, en la Iglesia se cantó por la mañana un solemne oficio con música y Te Deum al fin, cuya función concurrieron convidados por el Ayuntamiento todas las Comunidades eclesiásticas Secular y Regulares y de esta hasta legos había; nada digo de campanas porqué como vivo cerca la Iglesia, llegué a creer que quedaba sordo<sup>68</sup>.

Però el projecte estel·lar d'aquesta línia d'actuació era la col·locació a tots els municipis del país de làpides commemoratives de l'aprovació de la Constitució<sup>69</sup>. Aquestes plaques es van convertir en objectes amb una enorme càrrega simbòlica. Adorades pels liberals i odiades a mort pels realistes. Els uns les col·locaven i els altres les destruïen.

La primera làpida que es va col·locar a Montblanc va ser possiblement al llarg de la tardor de l'any 1821, després que la Diputació de Catalunya n'ordenés la col·locació als consistoris que encara no la tenien posada en un termini màxim de tres mesos. Però va resultar ser de molt baixa qualitat i es degué (o la degueren) malmetre molt ràpidament<sup>70</sup>.

La seva substituta va ser encarregada a un artista de l'Espluga de Francolí que, per motius desconeguts i després d'haver acceptat inicialment l'encàrrec, es va fer en-

66 Ídem. 9 de febrer de 1821, f. 2. El Ple de l'Ajuntament acorda penjar «en la Plaza de la Constitución» les llistes dels membres de la Milícia Nacional.

67 ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 8 de juliol de 1820, f. 11v.

68 R. Arnabat Mata, *op. cit.*, vol. 1, 1999, p. 110.

69 El Govern va posar en vigor una instrucció dictada el 14 d'agost de 1812 per la qual s'ordenava als ajuntaments de l'Estat «que en la plaza de cada pueblo denominada de la Constitución se erigiese una lápida con este objeto».

70 Així ho demostra el fet que, quan s'encarregà la realització de la segona, el consistori estava molt interessat en el fet que havia de ser «mucho más decorosa que la que antes tenía».



darrere (pressió popular?). L'enuig de l'Ajuntament montblanquí va quedar palès, el 4 d'octubre de 1821, quan va comissionar el regidor Josep Pedrol

para que pase al convento suprimido de N. Señora de la Mercé a fin de reconocer una piedra que dice hay allí para ver si se podría proporcionar una lápida Constitucional para colocar en la plaza de la Constitución de esta villa; respecto de que la que había encargada a la Espluga de Francolí, y prometida, vienen a[h]ora con pretextos frívolos y por último no querer entregarla.

El consistori tenia la intenció de reaprofitar una de les antigues làpides existents al cementiri del desamortitzat cenobi de la Mercè. I n'encarregà la realització a l'eminent escultor montblanquí Ramon Belart<sup>71</sup>. El 13 d'octubre el Ple acordà

mandar un recado al Sr Dn Ramon Belart para que dijera en qué estado se hallaba la Lápida Constitucional. Y habiendo dicho señor comparecido, se le ha hecho la citada pregunta, a la cual ha contestado que en aquel día iba a principiar a trabajarla, pero que discurría muy poco tiempo para que pudiese colocarse el día 4 de noviembre próximo. Sobre lo que se le ha contestado era preciso que antes de 8 se pudiese efectuar, habiendo quedado el dicho Belart en verificarlo.

L'anterior document deixa clar que Belart acceptà a contracor la proposta municipal. Belart era segurament força més afí a les idees del Trapense que no pas a les liberals.

Unes setmanes després, el 3 de novembre, tot just un dia abans de la data prevista per inaugurar la placa, l'Ajuntament aprovà per unanimitat passar al dia 11 la celebració dels actes inaugurals. El coronel Salvador Díaz Berrio, comandant del 2n batalló de Soria<sup>72</sup>, que en aquelles dates estava aquarterat a la vila, va ser l'ideòleg de la celebració. Va proposar dur a terme un conjunt d'actes similars als realitzats en altres poblacions a les quals ell havia assistit: inauguració de la làpida per part de l'alcalde, celebració religiosa, curses a peu i a cavall, cant d'himnes patriòtics, focs artificials i ball a la plaça de la Constitució.

Així es va fer. L'11 de novembre de 1821 la vila celebrà la col·locació de la nova làpida a la plaça de la Constitució<sup>73</sup>. Presidiren els actes el coronel Salvador Díaz i

71 Ramon Belart i Miquel (Montblanc, 1772-1840). Escultor. Per saber-ne més: Josep M. Grau Pujol i Francesc Badia Batalla, *Diccionari biogràfic històric de Montblanc*, Montblanc, 2008, p. 40-41.

72 Aquest coronel, amb les seves tropes, havia participat en l'aixecament que, a El Puerto de Santa María, va ser l'origen del Trienni Liberal. Francisco Varo Montilla, «La participación de la tropa en la sublevación del Palmar», *Espacio, tiempo y forma*, serie V, Historia contemporánea, ISSN 1130-0124, n. 15, 2002, p. 29, <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1036884>>.

73 També es col·locaren en altres poblacions: «En Montblanch, Horta, Ganiquella, Moyó de Olot, Santa Coloma de Farnés, Vendrell, Sitges, Pobra de Claramunt y otros pueblos se han colocado dichas lápidas con todas las circunstancias prevenidas, solemnizándose un acto tan plausible con regocijos públicos y demostraciones de entusiasmo patriótico.» *Diario de Barcelona*, 17 de noviembre de 1821.

l'alcalde de la vila i capità comandant de la milícia nacional, Josep Antoni de Castellví. A banda dels actes programats, destaca que a la plaça de Sant Miquel s'hi va fer un monument temporal, obra també de Ramon Belart.

El cap polític de la demarcació ordenà al consistori donar la màxima rellevància i difusió de l'acte de col·locació de la nova làpida. Obedient, l'Ajuntament, el 26 de novembre, va acordar comissionar Fernando Chaparro, tinent coronel retirat<sup>74</sup>, perquè redactés un resum de les festes amb la finalitat de publicar-ho. Chaparro lliurà el text dos dies després. L'Ajuntament, sense perdre temps, va acordar que se n'imprímessin 200 exemplars i comissionà per a aquesta tasca el ciutadà Andreu Puig. Aquests exemplars es van imprimir a Reus, a la impremta de la vídua Compte.

Aquesta segona làpida també va tenir una vida curta: va ser destruïda pels revolucionaris reialistes del Trapense quan van entrar a la vila el 5 de maig de 1822.

La làpida montblanquina havia seguit el mateix camí que les que s'havien anat posant als altres pobles de la comarca. El 23 d'abril de 1822, segons document publicat per Ramon Arnabat en la seva tesi doctoral, l'intendent va comunicar al jutge de Montblanc que s'havien començat a enderrocar plaques de la Constitució arreu del partit judicial. Es tenien notícies en aquest sentit de la Riba, Rocafort de Queralt, Solivella, Pira, Blancafort, Lilla, la Guàrdia dels Prats, Sarral, Cabra o Montagut.

L'arribada a la comarca del general Manso amb les seves tropes, a principis de novembre de 1822, degué estimular el consistori a reposar la placa trencada pel Trapense. Perquè el dia 4 va acordar unànimement fer una nova làpida «que llenase el hueco de la que habia sido extraida». L'alcalde s'havia avançat a l'acord i ja havia avisat l'escultor Anton Roca («de antemano se tenia advertido») perquè la fabriqués amb tota urgència, ja que s'havia de col·locar l'endemà mateix.

L'estímul de la presència de Manso devia ser força motivador perquè efectivament el dia 5 es dona compte en el Ple dels actes que havien tingut lloc de

colocarse la lápida que al ínterin estaban allí dos albañiles y taparla con un lienzo hasta que colocada la tropa en la plaza hiciese señal, en cuyo acto se destaparía, se echasen sus vivas por el Ayuntamiento a que correspondería la tropa con los mismos y se hiciese un sermón alusivo a la sabia Constitución por el Rvdo Vicario, que lo practicó por este un fraile francisco en el balcón de casa Portugués, concluido se echaron vivas e inmediatamente bajaron a la plaza los Srs del ayuntamiento con el infrascrito secretario y se colocaron tras la música y a la cabeza de la tropa siguiendo su curso hacia la Iglesia Mayor que la comandaba el comandante del Regimiento de Málaga y colocados en la Iglesia se cantó un Tedeum solemne que lo acompañó el órgano y luego después de concluido se pasó a prestar el juramento según Constitución los citados Sres del

<sup>74</sup> Fernando Chaparro Adame (Fregenal de la Sierra, Badajoz, ? – Montblanc, ?) Militar. Josep M. Grau Pujol i Francesc Badia Batalla, *op. cit.*, p. 68.

Magco Ayuntamiento y secretario; y concluida esta ceremonia se retiró la tropa con el que la comandaba y en propia conformidad que había salido de dicha plaza se regresó a ella echando vivas y cantando algunas canciones patrióticas con la música y los Sres del Ayuntamiento con el secretario despidiéndose se subieron en casa común de la villa y allí convocados fue resuelto hacerse iluminación en la noche por las calles y encenderse las parrillas vulgo *graellas*, principiando aquella la casa de la villa con cuatro ateas encendidas puestas al frente de la lápida.

D'aquesta última làpida ja no en tenim més notícies. No sabem si aconseguí perdurar fins a la consolidació del control de la vila per part de les tropes reialistes, el 22 d'agost de 1823.

### Modificacions territorials i judicials

L'any 1820 el Govern va disposar la reconversió dels corregiments en partits judicials. La nova regulació va suposar la desaparició, com a tal, de l'Alcaldia Major de Montblanc i la seva reconversió en un jutjat de primera instància<sup>75</sup>.

El procés per posar en marxa el nou sistema judicial fou enormement complicat i lent. A Montblanc l'alcalde major Jacinto Marzo va passar a intitular-se interinament jutge de primera instància ja al maig de 1820<sup>76</sup>. Aquest mateix mes es va organitzar l'estructura judicial (fiscals, advocats, secretari judicial, agutzils), no sense problemes<sup>77</sup>.

No fou fins a finals de novembre d'aquell any que l'Estat va convocar el concurs per designar nous jutges titulars, entre els quals el de Montblanc.

Fruit d'aquest concurs va resultar el nomenament de Juan Francisco Alonso Caballero per ocupar la plaça de jutge de primera instància del partit judicial de Montblanc el 12 de febrer de 1821 i la consegüent presa de possessió, que va tenir lloc el dia 18 d'abril de 1821 en un acte solemne celebrat a la Sala de Plens de la Casa de la Vila.

En el marc del conjunt de reformes que portà a terme el nou Govern liberal, hi hagué la creació de les províncies com a demarcacions administratives. A Tarragona, l'elecció del municipi que havia de ser capital va agreujar el secular i tradicional

---

75 A l'actual província de Tarragona s'hi van crear jutjats de primera instància a Tarragona, Reus, Montblanc, Falset, Tortosa i Vilafranca del Penedès.

76 El 22 de març de 1820 es va publicar la reial ordre en què s'ordenava que els corregidors i alcaldes majors declarats jutges interins de primera instància prestessin el jurament en mans dels ajuntaments o plebans dels pobles on residissin.

77 El 5 de maig de 1820 comunicava a la Reial Audiència que «las causas experimentan retraso porqué los abogados se escusan de aceptar el nombramiento de promotor fiscal, unos a pretexto de achaques y otros por ocupaciones». Demanava poder nomenar interinament promotor fiscal l'advocat Josep Ribas, «que se halla más libre de dichas atenciones». També demanava autorització per nomenar un secretari perquè l'actual no podia amb l'Ajuntament i el jutjat. Al juliol el nomenament de Ribas va obtenir el vistiplau de la Reial Audiència. ACA. Reial Audiència. *Registres*, 1418, f. 117v-118.

Aquest mateix mes Marzo es queixava que l'alcalde Miquel Puig l'havia deixat sense agutzils. La Reial Audiència va ordenar que es nomenessin 3 agutzils: 2 per al jutjat i 1 de municipal. ACA. Reial Audiència. *Registres*, 1418, f. 170v.

enfrontament que mantenien (i continuen mantenint dos-cents anys després) Reus i Tarragona per a qualsevol aspecte sobre serveis públics i capitalitats.

Els ajuntaments de l'època van haver de posicionar-se sobre una opció o l'altra com a capital de la nova província. L'Ajuntament de Montblanc, influït probablement pel record de la seva antiga capitalitat administrativa, es va posicionar clarament del cantó de Tarragona, malgrat la llunyania geogràfica i la gran i creixent influència econòmica que Reus tenia sobre la comarca.

El 26 de març de 1821 l'Ajuntament de Montblanc es va declarar obertament partidari de la capitalitat de Tarragona:

motivado de tenerse presentado que algunos pueblos de esta provincia habían solicitado que quedase de capital de provincia en cuanto a poner jefe político a la villa de Reus, miraba que debía este ayuntamiento solicitar que quedase la ciudad de Tarragona, conocida la ventaja que nos asiste nombrando a aquella. Cual proposición fue unánimemente aprobada, habiéndose acordado se hiciese cuanto antes.

Les tensions entre Tarragona i Reus anaven, com hem dit, enllà de l'elecció com a capital de la província. Ja l'any 1820, es va produir un seriós enfrontament entre els dos consistoris amb motiu de l'elecció del diputat a Corts que corresponia a la demarcació.

Els comissionats per l'Ajuntament de Montblanc, el síndic Nicasi Tomàs<sup>78</sup> i el secretari municipal Francesc Miquel, van informar a la corporació de la seva participació en l'elecció, que es va fer a Tarragona i que va donar com a resultat que

habiendo resultado nombrado diputado del corregimiento D. Benito Rubinat, hacendado natural del Pla habitante en Villanueva, pero atendido que el Ayuntamiento de Tarragona no quiso nombrar comisionados como los de Reus, Villanueva, Valls y este; antes se arrogó voto para cada uno de los individuos de su Ayuntamiento, se protestó por los comisionados de Reus y de esta villa contra semejantes procedimientos<sup>79</sup>.

## La Milícia Nacional

Davant la creixent oposició armada al règim i la impossibilitat de les forces armades de controlar el territori, el 25 d'abril de 1820 l'Estat va crear la Milícia Nacional. Eren unes forces paramilitars de base municipal formades bàsicament per petits i mitjans

<sup>78</sup> Advocat. Regidor degà el 1824. El 1810 se'l proposa com a regidor degà en substitució de Francesc Aguiló, que havia estat nomenat membre de la Junta Superior, però va renunciar-hi perquè havia de fer-se càrrec de «su pobre hermana y cuñado». El 1812 és nomenat regidor degà. Intenta renunciar al seu càrrec però no li és acceptat. El 1816 és nomenat regidor segon. Se l'exonera el 1817 per la seva avançada edat (60 anys).

<sup>79</sup> El resultat d'aquestes disputes fou que l'elecció s'hagué de tornar a repetir el dia 11 d'abril. ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 25 de març, 3 d'abril, f. 4v i 5-5v.

propietaris agrícoles, artesans (els jornalers i assalariats n'estaven exclosos), professionals liberals i funcionaris.

A Montblanc la Milícia Nacional es formà «oficialment» al maig de 1820, però no hi hagué voluntaris. Davant d'aquest fet, el consistori acordà que «se practique desde luego el alistamiento y consecuente sorteo» per aconseguir membres per a aquest cos.

El cert és que dos mesos més tard encara no estava formada. Un fet força comprensible si es té present l'adscripció ideològica dels membres del consistori. Però, forçats sens dubte per les autoritats superiors, el 15 de juliol van acordar «que esta noche se convoquen por pregón todos los vecinos de la edad de treinta a cincuenta años para mañana a las seis en la plaza mayor al efecto de publicar el alistamiento para la milicia nacional, con prevención de que al que no comparezca le pasará el perjuicio que tenga lugar».

Finalment, el 5 d'agost es formava el comandament del cos. Estava integrat per les persones següents:

- Tinent: Enric Foguet<sup>80</sup>
- Sotstinent: Miquel Puig<sup>81</sup> (alcalde de la vila)
- Sergents: Jaume Puiggener, Joan Boada, Josep Aleu, Andreu Carnicer
- Caporals: Antoni Vives, Francesc Virgili, Josep Cartaà, Ramon Miró, Jaume Kisling, Maties Riba, Joan Puig i Pere Iborra

Amb tot, alguna cosa no va acabar de rutllar perquè dos mesos després l'Ajuntament va acordar un nou allistament general de la milícia<sup>82</sup>.

Tot i la parafernàlia administrativa oficial, el cert és que tampoc es va arribar a organitzar.

Finalment, el 7 de febrer de 1821, el consistori es va veure obligat a la creació de la milícia nacional «forzada» seguint ordres superiors. Que devien ser molt intimidatòries perquè l'endemà mateix es reunien amb els representants dels barris de la vila<sup>83</sup> a l'església de Sant Miquel i es constituïa formalment el cos.

---

80 Enric Foguet Gallissà. Advocat. Proposat com a regidor degà el 1812, però no va prendre possessió del càrrec «con motivo de hallarse nombrado comandante de la séptima división de reserva». El 1814 va ser l'alcalde «constitucional» de la vila. Regidor degà de la vila (1817-1819). Comandant de la Milícia entre 1820 i 1822.

81 Veterinari. Un dels pocs liberals declarats de Montblanc. El 1808, essent regidor tercer, havia encapçalat el consistori de forma provisional durant el desgovern produït a l'estiu d'aquell any després de l'assassinat popular de l'alcalde major Agustí Sabau. El seu fill Miquel formà part activa de la Milícia Nacional de la vila. El 1836 tornà a formar part dels consistoris de la vila amb el càrrec de procurador del Comú i el 1837 en fou declarat novament alcalde.

82 Per fer-ho va dividir la vila en 3 parts: carrer Major i Muralls, encarregats l'alcalde i el regidor segon; la part inferior, encarregats els regidors primer i tercer, i la part superior de la vila, encarregats els regidors quart, cinquè i síndic procurador. També s'acordà fer un pregó per a qui volgués ser-ne exempt; incloure persones vàlides per ser nomenats oficials, sergents i caporals, i convocar els designats a una reunió a l'església de Sant Miquel per designar els oficials i comandaments.

83 Participants per part dels barris: Sant Miquel: Josep Segarra i Josep Antoni Vallvé [Bellver?]. Sant Domingo: Francesc Cendrós i Joan Sans. Santa Tecla: Miquel Reig. Santa Anna: Josep Foguet. Sant Cristòfol: Josep Piñol. Sant Roc:

Els formaren tres companyies agrupades per barris sota el comandament d'Enric Foguet.

- ♦ 1a companyia (75 membres): capità, Josep Antoni de Castellví
- ♦ 2a companyia (60 membres): capità, Francesc Antoni d'Aguiló
- ♦ 3a companyia (75 membres): capità, Josep Alfonso Huguet

A partir d'aquell moment va començar un veritable calvari personal per a Foguet per aconseguir fer realment operatives les unitats militars. Un objectiu que no va arribar a aconseguir mai, tot i el suport que tenia de les administracions superiors.

Al març de 1821 el Govern Polític de Catalunya escriu a l'Ajuntament de Montblanc sobre la disputa entre Ajuntament i Foguet sobre qui era el culpable que la Milícia Nacional de la vila no fos encara operativa. El Govern declara que, malgrat que la milícia no ha pogut fer cap servei, «por no hallarse aun organizados ni armados los 15 individuos de que se componen», la culpa no és de Foguet. Això deixa en evidència que el nombre real de membres de la Milícia era molt lluny dels allistats oficialment al febrer.

Els mesos següents van continuar les queixes i reclamacions de Foguet a l'Ajuntament per reclamar equipament i armes<sup>84</sup>. Entretant, per part de l'Ajuntament es continuava portant a terme una política de cara a la galeria de suport a la Milícia, amb actes inoperants com per exemple la renovació dels comandaments que va tenir lloc al maig de 1821<sup>85</sup>, o les sol·licituds de material a les institucions superiors<sup>86</sup>. Però sense arribar mai a facilitar mitjans i recursos perquè arribés a ser realment operativa.

Per la seva part, les autoritats superiors tampoc van portar a terme actuacions funcionals que permetessin que la Milícia arribés a ser realment operativa. En tenim un parell d'exemples molt clars.

Al maig de 1821, el Govern de Catalunya va notificar a l'Ajuntament el lliurament de 100 fusells al consistori destinats a la Milícia. El problema era que havien d'arribar de Tarragona desmuntats i el consistori havia de fer-se càrrec del cost econòmic del muntatge (12 rals «que cuesta cada uno con caja y bayoneta en esta capital [Tarragona]»). Al consistori li va faltar temps per contestar que no disposava d'aquests recursos econòmics.

---

Ramon Belart. Mare de Déu dels Àngels: Andreu Puig.

84 Carta d'Enric Foguet, comandant de la Milícia, a l'Ajuntament del 30 d'abril de 1821: «La milícia voluntaria de esta villa está sin el debido armamento y equipo a pesar de unas órdenes tan terminantes y serias...»

85 Renovació dels oficials de la Milícia Nacional (09.05.1821) Subtinent: Miquel Puig; sargents segons: Jaume Puig-generi Bonaventura Masalles; caporals primers: Francesc Arnavat, Ildefons Ferrer i Ramon Marigó; caporals: Josep Cartaà / Joan Puig, Miquel Martí i Maties Bertran.

86 El 15 de maig de 1821 el Ple de l'Ajuntament, presidit pel regidor primer Salvador Alba, va acordar comunicar a la Diputació provincial la impossibilitat de vestir i armar la Milícia Nacional per falta de recursos econòmics, tot i que ja havien jurat els càrrecs.

Al desembre de 1821 la Diputació de Tarragona va pressionar l'Ajuntament perquè imposés una taxa sobre la carn venuda a la carnisseria municipal<sup>87</sup> i que aquests recursos es destinessin a equipar la Milícia. Evidentment, va fracassar.

El resultat real és que aquest mateix mes els membres de la milícia estaven sense equipament ni armes i que Foguet continuava queixant-se d'aquest fet<sup>88</sup>.

Durant el fets bèl·lics que van tenir lloc l'any següent entre guerrillers reialistes, per un cantó, amb l'exèrcit regular i els cossos paramilitars estatals (mossos d'esquadra i milícies nacionals municipals), trobem esporàdicament la participació de la Milícia Nacional de Montblanc i dels altres pobles de la comarca. Els de Montblanc sempre conjuntament amb la Milícia d'altres pobles o amb l'exèrcit<sup>89</sup>. I mai no van tenir capacitat ni per defensar la vila, tot i estar emmurallada, de l'entrada de les forces guerrilleres reialistes.

## Aspectes econòmics

### Una crisi econòmica persistent agreujada per les necessitats de l'Estat

Tal com s'ha assenyalat anteriorment, en començar el Trienni la comarca arrossegava una important crisi econòmica, crisi que es va perllongar durant tot el període a causa de les males collites ocasionades per les sequeres persistents.

La ciutadania, tot i les pressions de tota mena que s'hi va exercir, era incapaç de pagar no ja els impostos estatals, sinó fins i tot les exaccions de tipus senyorial<sup>90</sup>.

A la incapacitat econòmica de pagar s'hi va afegir el fet que la ciutadania va interpretar que les reformes polítiques liberals i la desamortització dels béns monàstics i municipals comportaven, de forma inherent, la desaparició dels drets econòmics senyorials<sup>91</sup>. Aquesta interpretació interessada va comportar múltiples conflictes als monestirs

---

87 Tres quarts per lliura de carn.

88 Carta d'Enric Foguet, comandant de la milícia a l'Ajuntament, de 25 de desembre de 1821. Relació dels membres de la milícia «los cuales se hallan sin ninguna arma ni la menor prenda de vestuario».

89 A l'agost de 1822, per exemple, en una acció a Masmolets conjuntament amb la Milícia de Valls. Població on, com s'ha dit, van haver de passar a residir molts milicians montblanquins per poder garantir la seva seguretat personal.

90 El monestir de Poblet, per exemple, va haver de derogar el 1820 el contracte d'arrendament dels delmes amb Josep Voltes, administrador del Correu de Montblanc, sobre els pobles i termes de Juncosa, Torms, el Soleràs, el Cogul, l'Albagés, les Veces, Montbellel, la Cova Cisquella Hospitalet, Vallderig i Valldefaig entre 1818 i 1822, pel fet que «hagia tingut algunes dificultats i observar alguna resistència de diferents particulars i sobre dits pobles en pagar els delmes i demés coses compreses en lo referit arrendament [...] i tement que podria trobar-se encara major resistència en lo successiu ab la ocasió d'estar pendent en lo August Congrés Nacional en la indicació i discussió sobre extinció dels delmes», per evitar discussions i plets entre ambdós. Ídem amb Marcel Pons, pagès de Fullella, com a arrendatari dels delmes de Fullella, Senan, Montblanquet i els Omellons, que pujaven a 15.500 l. ACCB. Fons notarial de Montblanc. Joan Sala. *Manual notarial*. 12 i 13 de setembre de 1820, f. 75-75v. i 78-78v.

91 El 22 de novembre de 1820 les Corts van haver de publicar una circular aclaratòria sobre l'obligació del pagament dels delmes on deia que «únicamente la malicia y un olvido criminal de sus deberes pueden retraer de tan sagrada obligación».



i als ajuntaments, tant amb la ciutadania (impagament dels delmes i altres impositcions) com amb els adjudicataris de contractes d'arrendament de drets i rendes.

A la Conca de Barberà, el fet més important, en l'àmbit institucional, va ser l'enfrontament entre els ajuntaments de Blancafort i Montblanc pels drets que la Vila Ducal conservava encara sobre Blancafort.

El consistori montblanquí percebia, de temps immemorials, una part del delme de Blancafort. El 1820 l'alcalde de Blancafort, Josep Antoni de Minguella, al·legant la supressió de les senyories («en virtud de la Constitución había cesado el derecho que sobre el particular tuviese el Ayuntamiento de Montblanch»), va impedir l'obertura de la botiga o magatzem de grans de Blancafort on l'Ajuntament de Montblanc rebia la seva part del delme. Aquest actuació va provocar una greu disputa entre els dos ajuntaments que va anar a parar finalment a l'Audiència de Barcelona<sup>92</sup>.

Aquesta problemàtica sobrevinguda contrastava amb la imperiosa necessitat de diners que tenien les administracions públiques. En primer lloc l'Estat, per front a l'enorme deute públic i per atendre les creixents necessitats econòmiques derivades de les campanyes militars peninsulars i colonials en què estava involucrat. Però també els ajuntaments i la resta d'institucions públiques.

La crisi econòmica persistent afectava la capacitat recaptatòria de l'Estat<sup>93</sup> i ocasionava un malestar social latent que, segons els teòrics liberals, en darrer terme afavoria la causa reialista.

L'Estat va utilitzar tots els mitjans al seu abast, inclòs l'exèrcit, per fer efectiu el cobrament dels impostos. En aquesta línia hi trobem que, als pobles on hi havia tropes aquarterades, són utilitzades per ajudar a cobrar les contribucions i obligar els habitants a pagar<sup>94</sup>.

D'altra banda, per contribuir a frenar el malestar social, l'Estat va optar per estimular la realització d'obres públiques<sup>95</sup>. Val a dir que no de qualsevol tipus d'obres públiques, sinó especialment de les que estaven relacionades a facilitar l'actuació de l'exèrcit i les forces de l'ordre, com per exemple la millora de camins i carreteres.

---

92 Ídem, 6 de setembre de 1820, f. 15v-16v; ídem, 11 de novembre de 1820, f. 20v i ACCB, fons notarial de Montblanc. Francesc Miquel. *Manual notarial*, 6 i 8 de setembre de 1820, f. 45-46.

93 Ja a finals de l'any 1820, l'Estat patia una situació generalitzada d'impagament de qualsevol mena d'impostos, fins i tot els senyoriais. El 22 de novembre d'aquell any aquest tema arribava a les Corts espanyoles: «se han enterado de la exposición de la junta de diezmos de Ávila [...] en que manifestó al Gobierno las frecuentes quejas de sus dependientes en las provincias y algunos arrendatarios acerca denegarse los pueblos al pago de diezmos.»

94 En tenim bona prova documental quan el 23 d'agost de 1821 la Diputació provincial de Tarragona va comunicar a l'Ajuntament de Montblanc que «permanezcan en esta dos de los soldados que se hallan destinados para la cobranza de la contribución a los pueblos que se hallan con algunos atrasos y que se empleen estos en dar apremios a los morosos tomando a estos prendas equivalentes a su cupo».

95 «Resolución de que se libre un millón de rs. por cuenta de la cantidad señalada para obras públicas en el presupuesto de este ministerio». *Gaceta de Madrid*, núm. 156, de 31/05/1822, p. 834. Es destinen a obra pública a la carretera de Catalunya a Aragó.



A la demarcació de Tarragona s'hi van impulsar, especialment, les obres de millora de la carretera de Tarragona a Lleida. Els resultats d'aquestes actuacions també van ser com a mínim dubtosos, pel que fa a la Conca de Barberà.

Per finançar les obres no hi devia haver prou capital estatal, ja que els majors contribuents dels pobles van participar activament en el seu finançament. No sabem si voluntàriament o forçats per les autoritats.

Els terratinents de Montblanc, per exemple, va contribuir concretament a la reparació del tram de carretera de Reus fins a la Vila Ducal<sup>96</sup>. També entre 1820 i 1821 es va construir, en aquesta mateixa carretera, el pont de la Fusta, per facilitar l'accés a Montblanc creuant el riu Francolí de camí cap a Reus<sup>97</sup>.

Finalment, per augmentar de forma sensible els recursos econòmics al seu abast, l'Estat no va trobar altre mitjà que una nova desamortització de béns civils i religiosos. Com a civils, els erms i béns de propis dels municipis. I, com a religiosos, tots els dels monestirs dels ordes monacals; els canonges regulars de Sant Benet, de la congregació claustral tarragonina i cesaraugustana; els de Sant Agustí i els premonstratencs; els convents i col·legis dels ordes militars de Santiago, Calatrava, Montesa i Alcántara; els de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, de Sant Joan de Déu i els Betlemites, i tots els altres hospitals de qualsevol mena.

## Endeutament municipal, impagaments de rendes i venda de patrimoni

Les arques municipals dels consistoris poc podien fer per ajudar no sols a l'Estat, sinó als seus mateixos ciutadans a superar la crisi. Feia molts anys que estaven buides. Concretament, des de la Guerra del Francès.

Per donar només un exemple de la situació econòmica que patien els ajuntaments, cal exposar el cas de l'Ajuntament de Montblanc, que, tot just uns mesos abans de començar el Trienni, va haver de lliurar unes terres als regidors de l'any 1815 (o als seus hereus) per compensar-los del fet que van haver d'abonar de les seves pròpies butxaques l'import dels impostos assignats aquell any a la vila<sup>98</sup>. En quatre anys no havia pogut retornar-los els diners avançats.

---

96 El mes de març de 1820, el consistori va reunir els majors propietaris del poble a fi de distribuir entre ells l'aportació econòmica assignada a la vila. Hi va participar un total de cinquanta-sis propietaris, bàsicament grans i mitjans, que van assumir íntegrament el cost de l'aportació de la vila. ACCB. Fons municipal de Montblanc. Llibre d'actes, 3 de març de 1820, f. 3v-4.

97 Ramon Cantó, *Història...*, vol. 1, f. 75.

98 ACCB. Fons notarial de Montblanc. Francesc Miquel, *Manual notarial*. Rg. 73, 6 de gener de 1819, f. 17-18. Llorenç Sanromà i Ramon Guarro, regidors de l'Ajuntament de Montblanc, estableixen en emfiteusi als marmessors del difunt Josep Roig, a Pau Giol, a Maties Malet, a Josep Foguet Puig, a Agustí Pomés i a Josep Sanromà, exregidors; a Francesc Folch i Foguet i a Marià Pedrol, exdiputats, i a Ramon Belart, exsíndic de l'Ajuntament de Montblanc de l'any 1815 d'una peça de terra part campa i part roques de 7 jornals d'extensió situada a la partida Campmagre propietat del Comú de la vila. Entrada: 240 l., que compensa el consistori perquè «els establerts van abonar personalment l'any 1815 per pagar la primera terça del cadastre del poble».

Aquesta situació no era ni de bon tros exclusiva de Montblanc. Per aportar un segon exemple, aquest mateix any l'Ajuntament de Barberà de la Conca es va haver de vendre propietats municipals també per pagar deutes pendents de feia anys<sup>99</sup>.

El 1820 l'Ajuntament de Montblanc demanà un ajornament en el pagament dels impostos. Poder pagar-los després de la collita de cereals. Abans li era totalment impossible.

A finals de 1821, les necessitats econòmiques eren ja tan urgents que el consistori es va veure obligat a portar a terme l'única mesura que li quedava: vendre's el patrimoni. Es va vendre, amb diverses fórmules jurídiques, el forn de la vila, la botiga coneguda com *el Pes del Rei* i el pou de gel i basses d'en Fau. Pràcticament tot el que li quedava, llevat de la mateixa casa de la vila.

Quedaven a l'Ajuntament les rendes procedents del lloguer dels arbitris municipals i dels antics béns propis. Però tampoc es van lliurar de passar pel sedàs recaptatori de l'Estat i de l'aplicació de mesures econòmiques liberalitzadores.

El 2 de desembre de 1820, l'Ajuntament de Montblanc es va reunir d'urgència amb els 24 delegats parroquials per estudiar els efectes que tenia sobre les arques municipals la circular de la Diputació Provincial del dia 27 d'octubre sobre l'arrendament o la supressió de la venda pública de carn, aiguardent, vi, vinagre i oli<sup>100</sup>. No contents amb això, també estava damunt la taula la modificació de l'arbitri sobre les mesures de grans<sup>101</sup>.

---

99 Anton Sarró, batlle de Barberà de la Conca; i els regidors Anton Cabestany, degà, Joan Rosanes, Anton Grau; i Ramon Contijoch, síndic procurador, del poble de Barberà, per fer front a les despeses originades «de varis crèdits que contra si té lo Comú de l'expressat poble per raó de les pensions de censals a què està afecte, per los gastos de impresos, cartes d'oficis i gastos de secretaria del Excm Sr Governador de Tarragona i del Sr Alcalde Major de Montblanc, obres i reparos de l'hostal anomenat de l'Ali i Oli propi del mateix Comú, dels ponts i font pública, salaris dels regidors síndics i demés empleats i dependents del mateix Comú; tots los quals gastos en los anys anteriors s'acostumaven suplir per medi de reparto entre los veïns del poble ab proporció a la riquesa i haver de cada un, del qual medi no ha pogut haver-se lo Ajuntament actual per haverse-li prohibit ab ordre especial del Excm Sr Governador de Tarragona; i com d'altra part se trobian destituïts de fondos» venen a Francesc i Joan Boada, pare i fill hisendats del poble, 1/8 de jornal de terra erma situat immediat a les cases del poble a la part coneguda com *Promesó*. El preu de venda són 400 lliures, que confessen haver rebut en diner físic. ACCB. Fons notarial de Montblanc. Francesc Miquel, *Manual notarial*. Rg. 73, 24 de desembre de 1819, f. 107v-108.

100 Es va acordar «que el abasto de carne se ponga en pública subasta a favor del que se obligue a darla más barato, bajo los pactos de la taba; en cuanto al aceite, que siga el arriendo que se ha librado ya; en cuanto al vino y vinagre, que sea libre la venta a los cosecheros de su cosecha propia y que se arriende una taberna de vino del Priorato con obligación de vender del año y vino rancio y vinagre, rematándose a favor del que del vino más barato sin impuesto alguno, pero el precio del vinagre sea libre; y en cuanto al aguardiente, toda vez que está resuelta la libre venta, que se convide a todos los que quieran usar de ella a que se presenten a suscribirse por todo el mes de diciembre a fin de hacer el repartimiento de lo que a cada uno corresponda para suplir la entrada de propios de este ramo. Igualmente se acordó que se haga una exposición sobre la necesidad de que permanezca el arbitrio llamado de las cuarteras atendido el beneficio [que] se sigue a los vendedores y compradores y el perjuicio a que se expondría quitándose las medidas y medidores públicos».

101 Carta del Govern Polític de Catalunya a l'Ajuntament: «El Ayuntamiento de Montblanch ha dirigido a la Diputación una consulta sobre si debe subsistir en aquella villa el arbitrio de medidas de granos.» La Diputació demana que informi sobre la seva opinió. En carta del 26 de maig trameten resolució sobre la imposició d'aquest arbitri. Només poden percebre 2 quartos per quartera. Un a càrrec del venedor i l'altre del comprador. No poden fer distincions d'origen. ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Correspondència*. Capsa 1, 4 d'abril de 1821.

I, pel que fa als béns propis, que en el cas de Montblanc no eren gaire importants<sup>102</sup>, l'Estat va intentar (sense èxit) incloure'ls en el paquet de béns per desamortitzar<sup>103</sup>.

En el marc d'una situació econòmica i legal tan complexa, van sovintejar els conflictes de les institucions amb els seus arrendataris i, fins i tot, entre elles. En posem uns quants exemples.

El monestir de Santes Creus requeria a finals de 1820 a Francesc Arnavat, comerciant de Montblanc, com a adjudicatari durant 4 anys (01.06.1818 – 31.05.1822) dels delmes que rebia a la Guardia dels Prats, quadra de Vilaverd i l'Espluga de Franco-lí per un valor de 5.400 lliures (a més d'un porc de com a mínim 80 lliures carnisseres i 1 rova de cera blanca obrada). Li demandava el pagament de la terça del mes d'octubre (450 l.), 1 rova de cera blanca i 1 porc, «todo lo que no ha querido V pagar a pesar de las varias reconveniones amistosas que se le ha hecho para ello». Va reconèixer l'impagament, però va aduir que «la solicitud [...] no debe ser atendida en las actuales circunstancias por cuanto no existe ya la Comunidad de Monjes que se figura [...] teniendo únicamente la Nación mediante el citado decreto el derecho o acción para reclamar o promover la citada instancia»<sup>104</sup>.

Un any després, l'Ajuntament de Vilaverd reclama el mateix de l'arrendatari de la botiga i taverna de la vila. Miquel Martí, porter de la vila de Montblanc, a instància de l'Ajuntament de Vilaverd i directament per encàrrec del regidor degà Isidre Ribé, el dia 3 de maig, va notificar Miquel Batlle, pagès de Vilaverd, com a adjudicatari de l'arrendament de la botiga i taverna durant un any perquè «está V. debiendo, a saber, por el primero de la tienda, la cantidad de 4 libras, y por el segundo de la taberna 3 libras 1 sueldo y 9 dineros»<sup>105</sup>.

Aquest mateix any, l'Ajuntament de Montblanc portava a terme un embargament, també per impagaments, als fiadors de l'arrendament de l'arbitri de les mesures. El Ple de l'ens va acordar, en vista de l'impagament dels drets que corresponen al municipi de l'arrendament del pes i lleuda «vulgarmente llamado *de las cuarteras*» per part de Francesc Albert de Vallbona, «que se embargue a Teresa Solsona y Maria Martí el trigo

---

102 A causa del fet que al llarg del segle XVIII el consistori montblanquí havia anar privatitzant els béns de la vila per fer front a les necessitats econòmiques i financeres.

103 «Circular relativa a la distribución de terrenos baldíos y de propios». *Gaceta de Madrid*, núm. 347, de 05.12.1821, p. 1888, i *Real decreto estableciendo que todos los terrenos baldíos y realengos y de propios y arbitrios, así en la Península e islas adyacentes, como en Ultramar, se reducirán a propiedad particular, exceptuando los de cuatros sierras nevadas de Segovia, León, Cuenca y Soria, y los egidos necesarios a los pueblos*. I també *Gaceta de Madrid*, núm. 232, de 08.08.1822, p. 1199 a 1200. Llevat dels necessaris per al finançament de les despeses del deute públic dels pobles.

104 ACCB, Fons notarial de Montblanc, Francesc Miquel. *Manual notarial*, 2 de noviembre de 1820, f. 54.

105 ACCB, Fons notarial de Montblanc, Casimir Foraster. *Manual notarial*. 5 de maig de 1821, f. 122v-123. La botiga li havia estat adjudicada per 56 l. i la taverna, per 3 l., 1 sou i 9 diners.

que hubiesen comprado al referido Albert que por junto es media quartera y su valor 2 libras 5 sueldos, las que quedan a disposición del Alcalde constitucional»<sup>106</sup>.

## Desforestació i lluita pel control del bosc de Poblet

La desforestació del bosc de Poblet, com la lluita per accedir-hi i controlar-lo, no és un fet nou. Les seves arrels s'enfonsen pràcticament fins al mateix moment de constitució del cenobi pobletà. Però el fet característic és que durant el Trienni, i especialment ja a partir de l'estiu de 1820, va tenir lloc un procés accelerat i frenètic d'explotació descontrolada dels productes del bosc<sup>107</sup>. Especialment per part dels habitants dels municipis veïns, que, tradicionalment, ja havien gaudit del privilegi de poder aprofitar els enormes recursos naturals que oferia. Entre els veïns, van ser molt actius primerament els habitants de Vimbodí, tradicionalment enfrontats al cenobi<sup>108</sup>.

És especialment significatiu un fet que va tenir lloc a l'abril de 1820 i que presenta clarament la impunitat amb què actuaven els pobladors de la zona des dels primers moments del Trienni i la impossibilitat amb què es trobaven els monjos per frenar l'espoli<sup>109</sup>. Segons informaven els guardabosc del cenobi a l'abat, un grup de llenyaters vimbodinencs

se presentaron armados a las puertas del mismo Monasterio, donde se mantuvieron por largo rato con las caballerías cargadas, haciendo alarde de su contravención y exceso [...] se desviaron del camino recto [que va del bosc a Vimbodí] y se dirigieron torciendo el camino, y haciendo mucho rodeo [cap a Poblet]... cuando llegaron al Mesón que está frente la puerta del Monasterio, han parado y se han detenido buen rato allí, bebiendo algunos aguardientes, y estando cuasi todos con sus hachas en las manos de un modo provocativo. Después hemos [els guardabosc] pasado a contar los árboles que habían cortado por el pie, habiendo hallado cortadas 50 encinas y un pino.

Després, a partir de la tardor, s'hi van afegir els veïns de Montblanc, tot i que sense voler reconèixer la seva responsabilitat i imputant les destrosses als habitants de l'Espluga de Francolí<sup>110</sup>. Val a dir que els pobladors de l'Espluga no gaudien en

106 ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 30 de març de 1821, f. 17.

107 Una desforestació provocada per la mà humana a la qual es va afegir, el 29 de juliol de 1821, un enorme incendi forestal que va durar gairebé més d'una setmana malgrat el gran nombre de persones dels pobles veïns que s'aplegaren per combatre'l. Només de Montblanc es documenta la presència de més de 200 homes per lluitar contra el foc, encapçalats per dos regidors municipals.

108 V. Gual, «Bosc esqueixats de disputes. Vimbodí i Poblet, 1820-1835», *Aplec de Treballs* [Montblanc], 23 (2005), p. 127-128. Els guardabosc del monestir van calcular que del 24 de març al 25 d'abril s'havien tallat gairebé 40.000 arbres.

109 V. Gual, ídem, i Gener Gonzalvo Bou, «Conflictes al Bosc de Poblet a la primeria del segle XIX», dins *Actes de les Primeres Jornades sobre el Bosc de Poblet*, Monestir de Poblet, 2004, p. 415-422.

110 El 9 d'octubre el consistori montblanquí es va reunir amb el principals terratinents del poble, Francesc Xavier d'Aguiló, Maties Mestre, Enric Foguet, Josep Ribas, Maties Malet i Bonaventura Oller, per tractar «del abuso con que

aquell moment del dret d'accedir als recursos del bosc de Poblet, i el gest dels montblanquins semblava més un intent de conservar els seus privilegis seculars que no pas de protegir el bosc.

En aquesta línia, l'Ajuntament de Montblanc va convocar una reunió a mitjans d'octubre de 1820 amb els ajuntaments de Prades, Vimbodí i Rojals per debatre la situació del bosc i «que entretanto se requiera al alcalde y ayuntamiento de Espluga de Francolí para que no toleren el referido abuso, haciéndoles responsables de los perjuicios que se originen de semejante tolerancia».

Aquest requeriment es va presentar el 13 d'octubre, quan el porter de l'Ajuntament montblanquí va lliurar el document personalment a l'alcalde de l'Espluga<sup>111</sup>. Després d'una llarga disquisició sobre els drets històrics dels montblanquins a gaudir dels productes del bosc de Poblet, s'exigia al consistori espluguí que impedís als seus ciutadans accedir al bosc.

La resposta dels espluguins no es feu esperar i fou contundent<sup>112</sup>:

si el ayuntamiento de Montblanch, que estaba tan enterado de los derechos que tienen los vecinos de esa villa en el bosque de Poblet, hubiera remediado los excesos que continuamente cometen los mismos, y los hubiese precisado a no abusar de ellos con aquellas providencias que reclama de este ayuntamiento para los vecinos de este pueblo, ni el bosque se hubiera talado, ni los vecinos de esta villa hubieran ido a él por leña, ni el síndico procurador hubiera gastado el tiempo en tal inútil requerimiento. Y era más regular que aquella corporación hubiera empleado su celo en impedir el escandaloso destroz que hacen sus representados en aquel bosque [...] los vecinos de Montblanch son y han sido siempre los destructores y taladores del bosque de Poblet cortando en parajes que tiene prohibido y no del modo que expresan las sentencias.

Evidentment, es tractava de conflictes que venien de molt lluny, molt enquistats, i afavorits en aquell moment per la crisi econòmica, el desgovern polític i l'exclaustració dels monjos.

El front de consistoris antiespluguins, reunits a Montblanc per estudiar la resposta de l'Espluga, van acordar assumir ells mateixos, directament, la «protecció»

---

los vecinos de Espluga de Francolí y otros pueblos talan y destruyen el bosque llamado de Poblet con notable perjuicio de los intereses de esta villa por los derechos que le corresponden en dicho bosque y en el aprovechamiento de las leñas y maderas».

S'acorda avisar els ajuntaments de Vimbodí, Prades i Rojals perquè nomenin un delegat a la reunió que es vol fer el dissabte 14 a Montblanc per debatre la situació «y que entretanto se requiera al alcalde y ayuntamiento de Espluga de Francolí para que no toleren el referido abuso, haciéndoles responsables de los perjuicios que se originen de semejante tolerancia».

111 ACCB. Fons notarial de Montblanc. Francesc Miquel. *Manual notarial*. 13 d'octubre de 1820, f. 47v-48v. Curiosament, la reunió dels ajuntaments, segons les actes municipals, va tenir lloc el dia 17. Per tant, podem interpretar que el consistori montblanquí actuava per lliure sense esperar a l'acord amb els altres ajuntaments.

112 Ídem, 15 d'octubre de 1820, f. 51.

del bosc de Poblet<sup>113</sup> (i de passada la defensa dels seus drets privatis) i de manera immediata

poner interinamente seis hombres encargados de vigilar que no se extraigan leñas ni maderas del bosque por sujeto ninguno que no sea de los pueblos que tienen derecho al aprovechamiento y que los vecinos de estos no hagan talas ni cortes de leña contrarios a la conservación del bosque, cuyos seis hombres costearan, a saber, Montblanch con Rojals tres, Vimbodí dos y uno Prades, dándose aviso de esta medida al Mi Sr Abat de Poblet para su conocimiento y que se haga una exposición al sr jefe político.

Pocs dies després, els ajuntaments implicats nomenaven els guardatermes compromesos<sup>114</sup> al mateix temps que s'encarregava al prestigiós advocat Aguiló de Montblanc el delicat assumpte de la redacció del document per informar d'aquestes actuacions al cap polític de la demarcació.

Simultàniament, i paradoxalment, a mitjans de novembre els consistoris començaren a publicar bans i edictes en què es prohibia malmetre el bosc de Poblet. Amb la qual cosa indirectament venien a donar la raó a l'Ajuntament de l'Espluga de Francolí. D'aquests edictes se'n desprèn que el Govern polític provincial havia aprovat les mesures acordades pels ajuntaments col·ligats.

Sense els monjos al monestir, i, per tant, sense gairebé cap control efectiu a peu de bosc, la destrucció del bosc de Poblet devia ser realment escandalosa.

Fins a tal punt que a mitjans de desembre de 1820 el responsable del Crèdit Públic, Jaime Domínguez, des del mateix monestir de Poblet, i com a nou titular del monestir i del bosc acabats de desamortitzar, va escriure una dura carta a l'Ajuntament montblanquí<sup>115</sup> en què li exigia que «pongan término al escandaloso despojo que sufren los bosques del dicho Monasterio por los vecinos del pueblo de su jurisdicción y otros inmediatos».

La documentació posterior posa en evidència el fracàs de les gestions dels funcionaris estatals. El mes de febrer de 1821 es torna a exigir al consistori de Montblanc que es reforci la vigilància sobre el bosc, ja que «ha llegado a mi noticia que el arbolado de las inmediaciones de Poblet ha sufrido un destrozo de consideración llegándose al extremo de arrancar las cepas de los viñedos». L'Ajuntament es va limitar novament a fer pregons i poca cosa més.

Quan sí que va actuar el consistori és quan es va tenir notícia de l'interès de l'Estat per privatitzar el bosc. Aquest tema era especialment sensible per a la població de Montblanc i de la resta de pobles veïns.

113 ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 17 d'octubre de 1820, f. 18v.

114 Montblanc va acordar nomenar com a guardabosc interins els guardatermes Joan Farriol i Ramon Torrell i Prades, el veí Andreu Pizarro.

115 ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Correspondència*, 10 de desembre de 1820.

El 25 de febrer de 1821, l'Ajuntament de Montblanc es va reunir amb extrema urgència amb tots els caps de casa del poble per comunicar-los que tenia notícia de la intenció de l'Estat de posar a subhasta el bosc de Poblet.

Immediatament, cadascun dels set barris de la vila va nomenar un representant per donar suport a l'Ajuntament i mantenir informada la població sobre com anava evolucionant un tema tan delicat com aquest<sup>116</sup>.

L'Ajuntament i els delegats dels set barris van acordar escriure a l'intendent «o a la autoridad que corresponda» per informar-se sobre si realment hi havia la intenció de vendre el bosc de Poblet i exposant-li els drets que tenia Montblanc sobre l'explotació del bosc.

Uns dies després, el 9 de març, es van reunir amb l'Ajuntament de Rojals per tractar aquest mateix tema. El consistori, presidit per l'alcalde Josep Antoni de Castellví, es va reunir amb l'alcalde de Rojals, Joan Fort, els regidors del mateix poble Joan Vallverdú i Marià Pàmies, i el síndic Josep Escoté. S'hi va acordar

hacer una exposición a la Diputación provincial haciendo ver en ella el derecho tienen en el bosque llamado de Poblet y para que se conserve en la forma que hasta ahora lo han disfrutado ambos pueblos, haciendo en cuanto convenga formal oposición a la enajenación que según se tiene presentido intenta hacer el Crédito Público del referido bosque y todo lo demás que convenga sobre el particular.

Pel que sembla, la pressió conjunta dels pobles va tenir èxit, ja que el bosc no es va arribar a posar a subhasta.

## La desamortització de béns civils i religiosos

Sobre el procés desamortitzador dut a terme a la Conca de Barberà<sup>117</sup>, cal assenyalar, en primer lloc, que hi hagué un interès general a apropiari-se dels béns i les rendes dels cenobis aprofitant l'exclaustració dels monjos i el procés desordenat amb què es portà a terme aquest procés per part de l'Estat.

A la Conca de Barberà sembla que participaren activament d'aquesta ànsia apropiatòria tant la ciutadania en general com les diferents administracions públiques, entre les quals els ajuntaments i fins i tot les parròquies. També les altes instàncies civils i religioses (el mateix Arquebisbat de Tarragona) van ser còmplices de la rapinya dels béns mobles i immobles dels monestirs i convents.

---

116 Al matí, l'Ajuntament es va reunir amb els caps de casa dels barris de Santa Anna, Sant Cristòfol i Sant Roc. A les tres de la tarda del mateix dia, el consistori es va reunir amb els caps de casa del barris de Sant Domingo, que allí mateix van triar Josep Alfonso i Huguet com a representant seu.

117 La desamortització duta a terme a la Conca de Barberà durant el Trienni és un tema encara no estudiat en profunditat. Aprofitem, però, aquestes pàgines per presentar algunes dades.



A Montblanc, l'Ajuntament va intentar, d'antuvi, evitar la desaparició del monestir de la Mercè<sup>118</sup>. Era un centre amb gran transcendència social a la vila i a la comarca. Un cop, però, confirmada la seva desaparició, l'Ajuntament va mirar de fer-se amb tants objectes com li fos possible. D'entrada, sembla que tots els objectes litúrgics havien estat lliurats al plebà de la vila. I aquest tenia la intenció de distribuir-los entre els temples de la parròquia i parròquies properes. Però el 12 de d'agost de 1821<sup>119</sup> el plenari montblanquí va acordar reclamar la seva part:

habiéndose sabido que de las alhajas y ropas pertenecientes al suprimido convento de Nuestra Señora de la Merced de la presente villa que se hallan en poder del Rdo Plebano se había extraído parte para la iglesia del lugar de Vilaverd y que según se precinde [sic] deben extraerse por la de Rojals, que toda vez que la parroquial de esta villa<sup>120</sup> se halla bastante exhausta de todo, se podría reclamar para que quedase en ella lo que más se necesitase.

S'acordà escriure al vicari general i al plebà.

Gairebé una setmana després, el 18 d'agost, el Ple va estudiar la resposta del plebà a la carta del dia 12 adreçada al vicari general. S'hi deia que «puede escoger las prendas que mejor le parezca de las que antes eran del convento suprimido de Nuestra Señora de la Merced». S'acordà nomenar una comissió formada pels regidors Marià Roca i Josep Pedrol per encarregar-se de seleccionar els objectes<sup>121</sup>.

La relació de peces que van anar a parar a mans de l'Ajuntament està relacionada en l'acta del Ple del dia 23 d'agost. El Ple acordà que Mn. Josep Pallisó

se incorpore de las prendas siguientes que antes pertenecían al suprimido convento de la Merced: purificadoros y lavabos 40 envueltos con unas toallas con listas azules, 3 cingulos de algodón blanco, 1 alba nueva, 7 toallas cortas y largas de piñó, 1 casulla negra completa, 1 de damasco blanca completa, 1 de tapicería completa faltando solamente corporales, 1 terno de seda oscura, faltando igualmente corporales, 1 terno de seda con sus dalmáticas, capa y cubre faristol, 1 tapeta de tapicería de la cruz. De estas prendas se deban entregar unas toallas largas y otras cortas a Dn Josep Pedrol para el uso del altar de N S de la Merced de la parroquial iglesia<sup>122</sup>.

118 ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 6 de juny de 1821, f. 29v. L'Ajuntament acordà escriure al monarca per demanar que no es desamortitzés el convent de la Mercè: «permanezca en esta villa el convento y seminario de padres mercenarios».

119 Els monjos van abandonar el monestir el 4 de juliol de 1821.

120 Val a dir que el consistori montblanquí gestionava en aquell temps les sagristies de l'església parroquial de Santa Maria i de l'església del monestir de la Serra.

121 ACCB. Fons municipal de Montblanc. *Llibre d'actes*, 18 d'agost de 1821, f. 33v.

122 Ídem, 23 d'agost de 1821, f. 34v.



Pel que fa als béns desamortitzats dels cenobis i ordes religiosos presents a la comarca, aportem algunes dades localitzades a les publicacions oficials i periòdiques:

#### *Monestir de Poblet*

- ✦ Subhasta de la Casa de Barcelona del monestir de Poblet (06.02.1821)
  - ✦ Priorat de Natzaret (23.000 l.)
  - ✦ Es remata a finals d'abril
- ✦ Subhasta dels béns de Poblet a Tarragona (15.02.1821)
  - ✦ Casa (12.000 l.) i magatzem al port (2.000 l.)
- ✦ Subhasta de les propietats del monestir de Poblet a Reus (21.02.1821)
  - ✦ Casa al carrer del Roser (5.600 l.)
- ✦ Subhasta del béns de Poblet a la demarcació de Lleida (25.05.1821)
  - ✦ A Vimodí, una casa al carrer Major; també al Vilosell, Tarrés, Vinai-xa i la Pobla de Cérvoles
- ✦ Subhasta de béns a Verdú i la Fuliola (26.05.1821 i 06.08.1821)
  - ✦ Castell de Verdú, molins d'oli i terres i dues cases a la Fuliola
- ✦ Subhasta de béns a Algerri, Tragó i Castellserà (22.06.1821)
- ✦ Subhasta de béns a Anglesola i Almenara (09.09.1821)
  - ✦ Al desembre de 1821 encara no els han venut
- ✦ Subhasta del Tallat i al Cogul (29.09.1821)
  - ✦ El Tallat estava taxat en 230.000 l., santuari i gairebé 400 jornals de terra
- ✦ Terme rodó de Poblet (10.01.1822)

#### *Monestir de Santes Creus*

- ✦ La Guàrdia dels Prats (09.03.1821)
  - ✦ Dues cases i una finca a la Guàrdia dels Prats (2.600 l.)
  - ✦ Es prorroga el termini per falta de postors
- ✦ Conesa, Forès i Fonoll (18.03.1821)
  - ✦ Castell de Conesa i 4 peces de terra (3.800 l.)
  - ✦ Castell de Forès i peça de terra (2.200 l.)
  - ✦ Es prorroga el termini per falta de postors

*Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem*

- ✦ L'Espluga de Francolí (01.08.1821 i 13.09.1821)
  - ✦ hort i terres (11.000 l.)

La falta d'un estudi complet i rigorós sobre el tema fa que ara mateix no es pugui saber quines d'aquestes propietats es van arribar a desamortitzar efectivament i, d'aquestes, quines no van retornar als cenobis al final del Trienni amb l'anul·lació de les lleis desamortitzadores i l'ordre de devolució de les propietats als seus titulars originals.

## Annex 1. Composició de l'Ajuntament de Montblanc (1820-1823)

Càrrec	1820 gener	1820 març	1821 gener	1822 (gener)	1822 (novembre)	1823 (gener)
Regidor degà/ alcalde	Salvador Alba Milà	Miquel Puig	Josep A. de Castellví Bellet Josep Anton Bellver	Josep Voltes	-	Miquel Puig
Regidor primer/ tinent d'alcalde	Josep Gassol <sup>123</sup>	Salvador Alba	Salvador Alba	Agustí Pomés Gay	Josep Anton Vallvé	Josep Sabaté Òdena
Regidor segon	Josep Boada <i>Major</i>	Marià Roca	Marià Roca	Francesc X. d'Aguiló	Magí Tomàs	Maties Sanromà
Regidor tercer	Josep Giol	Josep Pedrol Miró / Josep Boada	Josep Pedrol Miró	Bonaventura Oller	Francesc Cendrós	Medí Palet
Regidor quart	Josep Montserrat	Josep Foguet Puig <sup>124</sup>	Francesc Xavier d'Aguiló	Maties Malet	Josep Foguet	Josep Gay
Regidor cinquè	Ramon Sabaté	Josep Montserrat / Ramon Guarro	Bonaventura Oller	Josep Sabaté Òdena	Agustí Pedrol	Francesc Arnavat
Regidor sisè	Domingo Pàmies	Josep Gay <sup>125</sup>	Macià Malet Sans	Josep Segarra	Josep Giol	
Procurador síndic	Josep Serret	Nicasi Tomàs Joli	Maties Mestre		Medí Palet	Ramon Òdena Voltes
Diputat	Manuel de Ribes	-	-	-	-	-

<sup>123</sup> Hisendar. Un dels més importants terratinents del terme de Prenafeta.

<sup>124</sup> Hisendar. Regidor sisè el 1802. Toma a ser escollit regidor el 1808 i el 1815. Regidor degà el 1833. A la seva mort el 1840, consta com a administrador de l'Hospital de la Vila.

<sup>125</sup> Hisendar. El seu fill, escriptor d'ofici, formava part de la Milícia Nacional de Montblanc. Regidor novament el 1823.



## 5. Poblet 1821: la segona exclaustació

*Fra Octavi Vilà Mayo, o. cist.*

Abat de Santa Maria de Poblet (Vimbodí i Poblet)

Molt bona tarda a tothom i moltes gràcies per aquesta invitació. Havent vist la resta de participants, em sento en desavantatge davant la seva reconeguda vàlua com a historiadors, fet que em fa agrair de nou la invitació a ser aquí avui amb tots vostès.<sup>1</sup> Sempre és bo girar la vista cap al passat i sovint els aniversaris, en aquest cas el segon centenari, ens donen una oportunitat per fer-ho, o millor dit una excusa. Vaig tenir la sort de tenir grans professors en els estudis d'història a Tarragona, i aquests dies, preparant aquesta xerrada, a part del P. Agustí Altisent, que és la màxima autoritat historiogràfica de Poblet, he recordat també a qui vaig tenir com a professor del que el programa oficial titulava com a Història d'Espanya del segle XIX i del segle XX, el Dr. Pere Anguera, malauradament traspassat massa aviat però que ens ha deixat el seu mestratge i una extensa bibliografia. Ell, el primer dia de classe d'una i altra matèria, ens deia que l'assignatura es titulava Història d'Espanya, certament, però que aquest darrer concepte sols apareixia en les enciclopèdies i els atlas mal informats, una ironia que sempre he recordat.

Escriu sant Bernat que al monjo el fa la vocació, i a l'abat el servei. Valgui aquesta cita per manifestar que ara i aquí no parla l'abat de Poblet sinó l'humil historiador, ja que la història, i més concretament la història contemporània, és la meva primera vocació, a la qual seguirien d'altres sense perdre mai aquest amor primer que m'ha format molt més que deformat i ha configurat ja per sempre la meua manera de veure les coses tant passades com presents i futures, i com a tal historiador intentaré presen-

---

<sup>1</sup> Text original de la conferència impartida per fra Octavi Vilà el dia 6 de juliol de 2021 a la Sala de les Corts Catalanes del Centre Cultural Anselm Turmeda de Montblanc.

tar-los com es visqué l'anomenat Trienni Liberal a Poblet. Això vol dir que he preparat aquesta intervenció com a historiador intentant fer-hi una primera aproximació, ja que sens dubte aquest interessant període mereixeria un estudi molt més aprofundit. No intento, per tant, en cap cas justificar ni encara menys defensar l'actitud dels qui ens precediren al monestir en uns anys molt difícils i previs a la interrupció de la vida monàstica que duraria 105 anys, de 1835 a 1940. Segur que ells van intentar actuar amb les millors intencions i també segur que els mancaven elements que avui nosaltres tenim, als quals ells no pogueren accedir per analitzar amb més cura la situació que vivien i preveure el futur.

Concebem la història no pas com un moviment pendular, sinó en gran part com una evolució, com un caminar endavant. Aquesta concepció és fruit del pensament hegelian i de la historiografia de l'escola materialista de la qual en gran part tots som deixebles; però és, al cap i a la fi, també la concepció de la història presentada en la Sagrada Escriptura, tant en l'Antic com en el Nou Testament; perquè tot camina cap a l'alliberament del poble d'Israel i cap a la instauració del Regne. Hi ha en aquest camí passos enrere que per a la visió dels autors escripturístics són conseqüència del pecat del poble, i en la pràctica del període que avui recordem hi ha intents de retorn al passat per mantenir privilegis perduts, o sigui, pecats d'una part del poble si més no, la dels privilegiats i, en aquest cas concret, pecats del rei.

Es considera el 14 de juliol de 1789 com la data que marca l'inici de l'edat contemporània, si més no a Europa, ja que, per exemple, el 4 de juliol de 1776, amb la declaració d'independència al que avui són els Estats Units, marcà ja per sempre un abans i un després tant en la història d'aquell país de nova creació com en l'equilibri entre les potències europees, ja que el Regne Unit perdia per primer cop una partida important en el tauler mundial. Sens dubte, l'assalt a la presó de la Bastilla, més un símbol que no pas una acció massa efectiva, ja que en el seu interior hi havia molts pocs detinguts, marcà la història d'Europa per bastantes dècades. També a l'Estat espanyol fou així, ja que les repercussions de l'expansió de les idees revolucionàries no trigarien a arribar i ho farien de manera evident amb la invasió napoleònica, un règim que podríem qualificar com la «revolució coronada».

Tot plegat agafà l'Antic Règim que pervivia a la Península, com en gran part d'Europa, en una posició de clara feblesa, i encara més quan la dinastia borbònica no passava pel seu millor moment. De fet, després d'un monarca il·lustrat com Carles III, que havia aportat un impuls renovador especialment a Castella, perquè actuà majoritàriament d'esquena al que devia considerar les perifèries, vingueren monarques tan caducs com Carles IV, un home inadequat per al moment que li tocà de viure. Una prova febant d'aquesta crisi de la institució en la qual se centrava l'estructura de l'Estat, que patia ja feia anys la crisi del seu imperi colonial, és l'espectacle viscut amb el

motí d'Aranjuez, que suposà la caiguda de Manuel Godoy, vàlid de Carles IV, i la seva successiva renúncia en favor del seu fill Ferran, i la d'ell mateix a Baiona en favor de Napoleó, que acabaria per designar el seu germà Josep com a rei d'Espanya.

Aquest escenari és el que ens trobem en els primers anys del segle XIX, un segle apassionant pel que fa a canvis, revolucions, cops d'efecte i també inquietant en tant que suposà canvis alternatius que anaven ara cap un nou model polític i social, ara cap a la restauració de l'Antic Règim i de tot allò que significava. Amb la caiguda de la monarquia borbònica, arribà l'hora de l'acció de les forces socials; d'una part, un aixecament popular contra els invasors francesos que acabaria per esdevenir una llarga i cruel guerra; i de l'altra, la convocatòria d'unes corts constituents que elaborarien la primera constitució espanyola, aprovada a Cadis el 19 de març de 1812, i donà lloc que aquest text fos anomenat la Pepa.

Si hi hagués hagut seny, un cop l'exèrcit francès abandonà la Península incapaç de fer front a una guerra de guerrilles que l'hostilitzava a tort i a dret, un cop restaurada la monarquia en la persona de Ferran VII, a qui s'arribà a denominar amb l'apel·latiu de «el Deseado»; si hi hagués hagut, doncs, una visió política clara i amb perspectiva de futur, l'Estat hauria entrat en la senda constitucional i amb ella en l'òrbita de l'abandó de l'Antic Règim. Però això no fou pas així i els intents democratitzadors, amb tota la prevenció amb què es pot aplicar aquest terme a la Constitució de 1812, foren seguits dels intents per retornar a la situació anterior, i foren aquests darrers els que més sovint reeixirien. Així, retornat Ferran VII al tron l'any 1814, invalidà la Constitució de Cadis, restablí el Tribunal de la Inquisició i decretà el retorn dels jesuïtes, expulsats l'any 1767 per Carles III, entre d'altres mesures. La simple enumeració de les mesures fa evident el pes que la política religiosa tenia i tindria en els moviments pendulars d'aquell període i per extensió també al llarg de tot el segle XIX i gran part del segle XX.

No podem oblidar que l'Església s'arreglerà molt sovint de manera majoritària en el sector defensor de l'Antic Règim, reaccionari si li volem dir així, més per por d'afrontar noves situacions que no pas per convenciment ideològic; més per defensar interessos concrets i temporals que no pas per visió de futur.

El fet és que el regnat de Ferran VII es divideix en tres períodes: el sexenni absolutista, un trienni liberal i una dècada ominosa. Una simple ullada ens mostra setze anys d'absolutisme enfront de tres anys de liberalisme, i sembla evident que aquets darrers existiren per la pressió militar del sector liberal de l'exèrcit, en aquest cas encapçalat pel general Rafael de Riego, que acabà pagant amb la vida la seva gesta. La famosa frase de Ferran VII «marchemos todos y yo el primero per la senda constitucional» no podia ser menys sincera ni més circumstancial i forçada. El rei, obligat a acceptar la Constitució de 1812, que havia evitat jurar l'any 1814 i anul·lada després del seu retorn

amb el suport d'una part de l'exèrcit sempre apel·lant a la llei divina, com deia el Manifest dels perses, en el fons sols pensava a revertir la situació i tornar al poder absolut.

En uns temps tan complexos, quina era la situació de la comunitat de Poblet? Coneixien les conseqüències de la Revolució a França a través d'un grup de monjos que havien sortit del monestir de la Trapa encapçalats per fra Agustí de Lestrangle davant les dificultats que la nova situació a França els presentava. Inicialment la totalitat havia anat a La Valsainte, aleshores monestir trapenc a Suïssa, on molts anys més tard, sent ja cartoixa, es refugiaria el cardenal Vidal i Barraquer, on seria enterrat fins al retorn a Tarragona l'any 1778. Davant les dificultats econòmiques, decidiren un grup d'aquells monjos trapencs trobar refugi a Espanya i, havent fracassat un emplaçament inicial a Múrcia, acabaren per demanar acolliment a Poblet. Trobaren per dos anys aixopluc a l'antiga bosseria i utilitzaven per al seu culte la capella de Santa Caterina; marxarien de Poblet l'any 1796, però ja veurem com la seva relació amb els monjos de la Conca no acabaria aquí.

Amb la invasió napoleònica i propera la guerra a Poblet, els monjos abandonaren el monestir a l'abril de 1809, havent posat en lloc segur algunes pertinences. La major part restaren pels voltants a l'espera del retorn, que no es produiria fins a l'agost de 1813. Era la primera de les tres vegades que la comunitat abandonaria Poblet al llarg del segle XIX. Durant l'ocupació francesa Poblet fou declarat bé nacional, arran de la caiguda de Tarragona el 28 de juny de 1811. Així, Albert Carreras, de l'Espluga de Francolí, esdevingué administrador francès dels béns nacionals del corregiment de Tarragona, però a la pràctica aquesta mesura no representà estralls. Un cop acabada la Guerra del Francès i en aquest context absolutista, el 1819 fou elegit el pare Esteve Torrell com a abat, que substituï al pare Jaume Pàmies, que ho havia estat de 1815 a 1819 —pensem que estem en l'època dels abadiats quadriennals. Un any després de la seva elecció sorprengué a l'abat Torrell el pronunciament del general Riego a Cabezas de San Juan amb la subsegüent jura de la Constitució per part de Ferran VII. Començava un període de canvi de tornes i això no trigaria massa a notar-se.

El dia 1 d'octubre de 1820 les Corts aproven la supressió dels ordes monacals i la reducció de les cases; tot i això, set monestirs i una cartoixa eren exceptuats de la supressió, però passaven a ser dependents dels bisbes de cada diòcesis i els era prohibit admetre novicis i rebre professions, és a dir, estaven abocats a l'extinció. Entre aquests monestirs hi havia Poblet, amb els benedictins de Montserrat, Valladolid i San Juan de la Peña, el basilià de Sevilla, els jerònims d'El Escorial i Guadalupe i a més la cartoixa d'El Paular. Aquí tenim el primer punt interessant, ja que aquesta nova qualificació de «Monasterio suprimido de Poblet y Casa de Reunión de Exmonjes Bernardos» implicava alhora la confiscació de tots els béns de la comunitat. Ho reflecteixen així les notes d'un monjo recollides per Eduard Toda a *La destrucció de Poblet*: «Se fa memòria



qual dia 23 de Octubre del Any 1820 Don Fernando setè Rei de España, a les 8 del vespre va firmar abolint tota espècie de Monacals o monjos, y lo dia 30 ho va portar la gasete, Y lo dia 31 de dit any y més al matí en Poblet va venir un Comandant, y Notari, y Soldats a prendre possessió.»

Val a dir que els monjos no ho posaren pas fàcil. Cert és que el 9 de desembre Jaume Domínguez, comissari principal a Catalunya de la Junta Nacional de Crèdit Públic, s'endugué el numerari de què disposava la comunitat, però tot i haver estat nomenats dos monjos com a administradors interins, aquests demoraren la redacció del inventari, tant que el 1821 foren rellevats tot i mantenir l'obligació de fer l'esmentat inventari. I per tal de poder portar a terme aquesta tasca, se'ls permetia de guardar els llibres i documents que els calguessin tot i que se'ls comminava a finalitzar-lo com més aviat millor.

Ens trobem, doncs, de primer una mena de resistència passiva amb l'objectiu de mantenir sota control de la comunitat tots els instruments de treball agrícola i similars, fet que, com recorda el P. Agustí Altisent, contravenia la idea del Govern que les comunitats s'havien de mantenir tan sols amb les pensions que rebien del Govern. Cert és també que, tot i que l'Estat havia decretat pagar amb el producte dels béns confiscats unes pensions trimestrals als monjos, aquestes pensions es cobraren tan sols al principi, sempre amb dificultats i endarreriments, i s'acabà per no rebre res dels 300 a 600 ducats que havien de rebre els monjos, o els 100 o 200 que havien de rebre els germans conversos. Sembla que els monjos encarregats de l'inventari decidiren tornar endarreriment per endarreriment i així anar tirant. El tema arribà a ser tan complicat que al febrer de 1821 el comissionat per dur a terme la liquidació dels béns, Joan Antoni Basora, es declarà incapaç per elaborar aquest inventari sota l'excusa que ell no entenia ni de pintures ni d'història. Així, la comunitat aconseguí durant uns quants mesos utilitzar en benefici propi l'alambí de fer aiguardent, els molins d'oli i de farina, els graners, l'era, la ferreria, la fusteria o la sastreria. Fins que, denunciats per Basora el 17 de març, el delegat de Barcelona manà a l'abat de lliurar-li les eines de treball i tot allò que no fos d'ús particular dels monjos.

Escrivia Basora el 4 de març de 1821: «La orden de que se les deja el uso de todo lo contenido en el citado cerco, la han interpretado que lo amovible era suyo, y lo fijo y permanente lo podían arrendar.» I afegia ben gràficament: «los cerrojos de las puertas de los varios puntos interiores de Poblet tienen doble o triple llave». Això no era pas per facilitar la feina a les autoritats civils. Encara l'abat va apel·lar a Madrid sota l'argumentació que hi havia dos recintes: la clausura estricta i el recinte exterior. Però mentre arribava la resolució del recurs, esclatà dins de la comunitat un nou conflicte. Escrigué Eduard Toda que «la misèria havia entrat a Poblet. La vida material es feu molt dura per a sos regulars, doncs perdudes les rendes, incapacitats d'ingressar les collites i sense

cobrar les pensions, degueren sotmetre's a grans privacions en son ordinari, arrastrant sa nua pobresa, fins a darrers de l'any 1821 en que definitivament abandonaren el cenobi per a sols tornar a l'acabament del règim constitucional».

La comunitat, davant la situació política que travessava el país i davant el risc d'haver de tancar el monestir, cosa que passaria quinze anys després, es dividí també entre absolutistes, encapçalats per l'abat Esteve Torrell, i liberals, encapçalats per l'abat Josep Barba, que havia ocupat el càrrec entre 1810 i 1813. S'iniciava, doncs, un paral·lelisme amb la situació política general. Així, de 1821 a 1823 l'abat seria el liberal Barba, i Torrell tornaria a ser-ho de 1823 a 1825, i completaria així el seu quadrienni. La manera d'aconseguir que Esteve Torrell deixés el càrrec fou força anòmala, ja que fou denunciat a les autoritats civils, que devien dir «a bodes em convides» davant la possibilitat de treure's de sobre a qui els feia tanta oposició. No se sap ben bé de qui partí la denúncia, tot i que Toda diu que del mateix Barba, però sí que fou enviat un delegat governatiu amb l'ordre de destitució, i les autoritats decidiren, com explica el P. Agustí, no elegir un nou abat, sinó algú que amb aquest nom i sent monjo tingués cura del santuari i presidís un grup de monjos sempre d'acord amb la llei civil.

L'acusació contra l'abat Torrell sembla que era haver ocultat diners i objectes de valor. Es diu que el grup dissident era format per 28 monjos. El delegat a Barcelona del Crèdit Públic, Jaume Domínguez, atribuï a l'abat Torrell els càrrecs següents: mantenir un fons reservat a la seva disposició, tal com es podia demostrar en haver vist les costoses celebracions de la Setmana Santa de 1821; la negativa a distribuir a alguns monjos fons en metàl·lic, i l'entorpidament de les gestions del Crèdit Públic i de les persones encarregades de l'administració dels béns monacals. Sembla evident que aquesta darrera acusació és la causa real, i la resta el farciment necessari per provocar un canvi en el càrrec d'abat.

Així doncs, el governador polític de Catalunya es decidia per convocar la comunitat a la sala capitular amb l'assistència d'un delegat governatiu per tal de destituir l'abat Torrell i fer-ne elegir un altre amb les limitacions de tenir tan sols cura del culte i presidir la comunitat, amb totes les seves altres facultats suspeses per la legislació vigent. L'abat Torrell rebé l'ordre del Govern de dimitir, s'hi resistí i la divisió de la comunitat es feu evident entre els partidaris de l'abat Torrell, que seguien amb la idea de resistir i oposar-se a les ordres del Govern, i els partidaris de l'abat Barba, més condescendents amb les autoritats liberals. Un cop portat el cas a l'autoritat eclesiàstica de Tarragona, de qui recordem que depenien aleshores els monestirs que s'havien d'extingir, el vicari general, en estar la seu vacant, que era el canonge Manuel Llopis, decidí que el que era més assenyat seria comissionar un monjo de l'extingit monestir de Santes Creus, que, segons Toda, era Manuel Valenciano, perquè anés a Poblet, convoqués la comunitat i nomenés un nou abat. La reunió, el capítol, tingué lloc el dia 11 de juny i

hi assistiren 41 monjos. El pare Josep Barba obtingué 22 vots, el pare Esteve Torrell 14 i el pare Esteve Granell 1 amb 4 vots en blanc; si partim de la base que havien estat 28 els monjos dissidents, sembla que pel camí se n'havien perdut 6, de vots.

Un procediment, aquesta elecció, que recull amb detall el *Llibre de Orde* del pare Jaume Pàmies, ben estudiat pel P. Alexandre Masoliver en el seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Però si el Govern pensava que amb el canvi d'abat havia guanyat la partida, errà. El 18 de novembre de 1821 l'abat Barba sembla que havia perdut ja la paciència i escrivia al Comissionat principal de Barcelona en aquets termes: «Mientras vivamos en este monasterio y en comunidad de monjes formada, ni que quiera no puedo desentenderme de las ovejas que con mucho pesar mío me confiaron. Así como a mí me incumbe la obligación de proporcionarles el alimento corporal y espiritual, así a ellas toca el obedecer la voz de su Pastor. No siéndome permitido por razón de mi ministerio el dejar de oír sus quejas, clamores y reclamaciones, y no teniendo por otra parte a mi disposición los haberes, facultades y subvenciones de otros tiempos para socorrerlas en sus necesidades, es forzoso que recurra a usted, quién en nombre de la Nación y por disposición de la misma tiene el encargo y la más estrecha obligación de alimentarlas.» El Comissionat prometé de pagar una quarta part de la pensió trimestral però les promeses foren incomplertes.

Aviat, però, s'afegí a la situació una nova càrrega. Poblet havia esdevingut centre de les operacions militars contra els rebels absolutistes. A poc a poc la vida per a la comunitat s'anà fent cada cop més difícil, i el 26 de novembre de 1822 els monjos que encara restaven al monestir l'abandonaren i s'endugueren el que pogueren. El que no pogueren endur-se, ho amagaren en cases veïnes o ho soterraren al mateix monestir. El mateix dia 26 el comissionat Basora expropià el monestir, manà tancar les portes de les sales i habitacions de tots els edificis de les dues clausures i confià la guarda a dos vigilants nomenats per l'alcalde de l'Espluga de Francolí. Però aquestes precaucions no foren suficients, ja que grups de veïns obriren violentament les portes de l'església major i en cremaren l'orgue, el cor dels monjos i alguns altres elements de les capelles. Al mateix temps s'endugueren ferros, fustes i fins i tot una campana, que fou duta a Vimbodí. Val a dir que els desperfectes d'aquests incendis, sobretot el de l'orgue i el del cor, causaren danys considerables a la mateixa estructura de l'església, conseqüències que, unides a l'obertura de les capelles a la nau lateral sud per part de l'abat Ponç de Copons al segle XIV, obliguen avui a l'estudi d'una intervenció en profunditat per estabilitzar la volta de la mateixa nau central; a vegades les conseqüències de la història s'allarguen en els segles. També fou assaltat el palau de l'Abat, d'on desaparegueren portes i balconades, i fins i tot els horts i els boscos veïns que estaven sota el domini del monestir patiren danys de consideració. Així es consumava el segon abandó durant el segle XIX, el segon en tan sols 22 anys. A les notes del P. Pàmies es pot llegir que: «l'aspecte del

temple era desolador. Apareixien cremats el cor, els altars barrocs de fusta i tots els bancs de la nau; l'orgue penjat sota el rosetó del frontis, havia també estat destruït, robant-se els canons de plom i fent foc de la fusta; les reixes de ferro tancant els altars i la barana del presbiteri foren també arracades».

Però la reacció de les forces absolutistes al pronunciament liberal del general Riego no es feren esperar. El 10 de maig de 1822 el general comandant militar de Tarragona Miguel de Haro sortia de Valls cap a Poblet a la recerca de facciosos, i el dia 1 de juny el coronel Benito Lersundi carregà vuit carros amb objectes de culte i amb l'arxiu del monestir per dur-ho tot cap a Tarragona; s'évacuava perquè no caigués en mans rebels. Finalment el 26 de novembre entrava a Montblanc la tercera divisió de l'exèrcit, i una avançada d'aquesta unitat prenia possessió de Poblet; sota aquesta pressió la vida monàstica s'havia fet inviable.

En aquest moment sorgí un conflicte de jurisdicció sobre si s'havia d'atribuir Poblet a la jurisdicció de l'alcalde de Vimbodí o al de l'Espluga, ja que els assalts havien arribat a causar atemptats contra els guardes que hi havia destinat el Govern; el conflicte es resolgué a favor de Vimbodí. Així, Eduard Toda recull un ofici de 5 de maig de 1823 que diu: «Al comunicárseme particularmente el aviso de que S.E. la Diputación había traspasado la jurisdicción del término redondo de Poblet al del Alcalde Constitucional de Vimbodí, que se hallaba a la Espluga de Francolí, se me han detallado varias ocurrencias de la citada autoridad de Vimbodí en el transporte a aquella villa de varias imágenes, y el hallazgo que hizo de un escondrijo que descubrió en el Monasterio.» Sembla que els amagatalls no eren tan discrets com aquells monjos havien suposat, i aquest fet explica la llegenda dels tresors enterrats a Poblet, que després de l'exclaustració de 1835 tant de joc donarien a alguns delerosos d'obtenir-los, amb la conseqüència del saqueig de les tombes reials i la destrucció d'altres elements.

Però és a recer d'aquest aspecte militar que apareix un personatge singular. Ja hem vist com una comunitat trapenca fugida de França trobà finalment aixopluc a Poblet durant anys; es tractava d'una situació ben peculiar, ja que de fet eren dues comunitats diferents que vivien en un mateix monestir. Cert que la comunitat de Poblet havia minvat molt en els darrers anys i que ja no tenia necessitat d'ocupar tot l'espai del monestir, de tal manera que els trapencs ocuparen, amb el vistiplau de la comunitat, l'antiga bosseria i la capella de Santa Caterina.

La futura comunitat de Santa Susanna arribà a Poblet per primer cop l'any 1794 i se'n anà cap a la nova fundació de Santa Susanna prop dels pobles de Maella i Favara, a l'Aragó, el 4 de gener de 1796. En suprimir-se els monestirs l'any 1820 i en virtut de la possibilitat d'agrupar comunitats de la mateixa família monàstica, el Ministeri de Gràcia i Justícia dictà una ordre el 24 d'agost de 1822 que permetia als de Santa Susanna la tornada a Poblet, que de fet s'havia produït al setembre de 1821 quan es presentaren a

Poblet quinze monjos i llocs amb l'abat i foren acollits aquesta vegada a les habitacions superiors del claustre de la infermeria, avui de Sant Esteve, que disposava de la capella dedicada al mateix sant. De nou, hi havia dues comunitats que conviuen a Poblet, si ve de nou fent vides regulars separades. Els trapencs serien expulsats pel capità general de Catalunya cap a Mallorca i d'allí retornarien l'any 1824 a Santa Susanna.

D'aquesta segona comunitat en sorgí un personatge que faria parlar molt, que fou la causa de l'expulsió de tota la comunitat trapenca; es tracta d'Antoni Marañón, que a la plaça exterior de Poblet inicià una revolta de caràcter absolutista el 2 de maig de 1822, i tot seguit baixà cap a l'Espluga, on a la plaça major repetí el pronunciament contra el Govern liberal. Tot just iniciada l'aventura guerrillera, les autoritats eclesiàstiques de Tarragona veieren el greu risc i, en dependre-hi, les comunitats de Poblet publicaren un decret per desmarcar-se de llurs accions: «os manifestamos el justo sentimiento y horror que nos causó el saber por el ex-abad de la Trapa la fuga de un monje suyo converso lego, que abandonando su profesión monástica y la compañía de sus buenos hermanos tomó una parte activa y directa en la criminal insurrección de algunos facciosos en esta provincia con la descabellada idea de trastornar el orden público, mudar el actual sistema de gobierno que ha abrazado la Nación entera, y derribar la Constitución política de la monarquía, que tan solemnemente hemos jurado todos. [...] Hemos sabido que aquel desventurado apóstata seduce las gentes con supuestos milagros y las embauca con felices anuncios a que da el nombre de profecías.»

El Trapenc, com se'l coneixeria, era natural de Marañón, a Navarra, i esdevingué un personatge llegendari que fascinà Eduard Toda, de qui parla a bastament. També ho fa Joaquin Guitert i Fontseré en la seva continuació de la *Història de Poblet* del P. Finestres, i el P. Agustí Altisent li dedica tan sols unes quantes línies, però destaca la relació entre aquesta figura i la immediata repercussió política que tingué, que acabà provocant la presentació a les Corts el 17 de maig d'una proposta per suprimir la comunitat de Poblet, que fou rebutjada inicialment, però el 15 de novembre s'acordava la supressió de tots els monestirs situats en despoblat.

Aquesta fórmula d'activitat guerrillera, abraçada pel Trapenc, que tants bons fruits havia donat durant la Guerra del Francès, més enllà de les operacions puntuals, anà creant un estat d'opinió que afavorí l'autoproclamació del baró d'Eroles com a capità general de Catalunya i l'establiment tot seguit de la denominada regència d'Urgell. El Trapenc tingué ben aviat la col·laboració del rector de Prades, mossèn Bautista, anomenat mossèn Mantellina, perquè sembla que duia a l'espatlla una capa d'abric ribetada de vellut, i d'un tal Josep Cabeza, que havia exercit diversos càrrecs a l'Espluga, de qui Toda diu que era descendent d'una família de guardians de la fe pública que serviren Poblet durant dos segles primer des de Montblanc i després des de l'Espluga.

Més enllà de l'anècdota, aquest personatge revoltat al crit de «Viva el rey y la religión y muera la Constitución» reflecteix l'opinió d'una part del clergat en favor de les idees absolutistes. Tampoc no és d'estranyar que en el que coneixem d'ell hi hagi més part de llegenda que segurament de realitat. Sens dubte, com apunta el P. Agustí, la seua posició radical influiria en la marxa de la comunitat trapenca procedent de Santa Susanna cap a Mallorca i, en definitiva, en l'abandó de la comunitat de Poblet del monestir. Més enllà del que en diu Eduard Toda en la seva obra *La destrucció de Poblet*, li dedicà l'any 1934 un article al *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, on figura com a dada segura la mort de Marañón a Santa Susanna, ja que així apareix anotat en el curós *Llibre del Orde* del P. Jaume Pàmies l'any 1826, en oferir-li la comunitat de Poblet una missa pel seu sufragi, com era costum entre comunitats amb estrets lligams, que eren els que tenien les comunitats de Poblet i la de Santa Susanna després de les dues estades de la comunitat trapenca a Poblet.

Potser val la pena aturar-nos en el que s'ha escrit d'aquest personatge sobre el que ja diu Toda: que circulaven estranys rumors i llegendes i que la seva història era molt borrosa. Sembla que sent molt jove s'allistà a l'exèrcit aixecat per combatre l'invasor francès i que arribà a obtenir el grau de capità, de manera que una de les seves gestes fou l'assalt a la fortalesa de Jaca. Per alguns era un home donat a la beguda, al joc i a les dones, que optà a la fi per entrar al priorat de Santa Susanna a Aragó i, obligada la comunitat a abandonar aquell monestir, trobà a Poblet refugi amb una part dels seus germans de comunitat. Entre les llegendes sobre ell n'hi ha una que arribà a esdevenir l'argument d'una novel·la d'Agustí de Letamendi sense tenir cap versemblança. Es tractava de la història que Marañón era acompanyat per una dona estrangera, jove i guapa anomenada Josefina Comerford, filla d'una rica família irlandesa establerta a Tarifa — el nom d'aquesta noia fou el que donà títol a la novel·la. També l'autor dramàtic Josep Robreño escriví l'any 1822, en plena activitat del Trapenc, tres sainets titulats *Mossèn Anton en les muntanyes del Montseny*, *La derrota de mossèn Anton* i *El Trapenc derrotat a les muntanyes de Valls*.

Sembla que la seva persona reunia tots els tòpics que es podien imaginar per a un personatge com ell: gras, petit de talla, fanàtic, dut per l'ambició i la hipocresia, amb un sabre i dues pistoles penjades al cinturó; tots els elements que de segur s'esperaven en un personatge com aquest. Lafuente, també citat per Toda, en fa la semblança dient: «hombre de 45 años de edad, de aspecto severo y sombrío, ojos vivos y mirada fija y penetrante; dábase aire de ascético y virtuoso y bendecía con mucha gravedad a las gentes que se arrodillaban a su paso y tocaban y besaban su ropaje. Fingía revelaciones para fanatizar y entusiasmar a la crédula muchedumbre; montaba con el hábito remangado, que suponía embotar las bales enemiga y hacerle invulnerable; llevaba en su pecho un crucifijo y sables y pistolas pendientes de cintura.»



Sembla que Marañón participà en una acció a Montblanc els dies 8 i 9 de maig i també en l'ocupació de la fortalesa de la Seu d'Urgell, pas previ a l'establiment en aquella ciutat de la denominada regència d'Urgell, composta pel marquès de Mataflorida, que n'era el president; l'arquebisbe de Tarragona, Jaume Creus, i el baró d'Eroles. Ells proclamaren actuar en nom del rei Ferran i declararen nul·les totes les actuacions dels governs liberals a partir de 1820.

El Trapenc actuà també en el saqueig de Cambrils el dia 1 d'octubre i a la fi hagué de trobar de nou refugi a la Seu d'Urgell, d'on una carta citada per Toda diu que «han echado anteayer más que a palos al Trapense, que ha salido con un báculo pidiendo limosna». Entrà a França, sembla que el 20 de novembre, i arribà a Tolosa, on s'ocultà en un monestir. Acabà per unir-se finalment el 1823 a les tropes franceses que envaïren de nou l'Estat per retornar el poder absolut a Ferran VII; foren els anomenats Cent Mil Fills de Sant Lluís. Paradoxes de la història, si amb tropes franceses s'havia volgut exportar la idea de la revolució, amb tropes també franceses es restablia l'Antic Règim i s'iniciava una ferotge repressió.

Se suposa que Marañón tornà al seu convent sobre l'any 1825, on morí l'any següent. Acaba el seu article Eduard Toda dient que «per fi qui havia donat tanta guerra en vida, aconseguí morir en la pau del Senyor». El bandolerisme i la guerrilla són uns fenòmens ben característics del segle XIX i els seus protagonistes sovint eren objecte de gran admiració o del més gran rebuig, i tot plegat ens dona les característiques necessàries per fer d'ells personatges llegendaris dels quals és ben difícil saber la vertadera història; a tot plegat hi ajuda la literatura de l'època, especialment la denominada fulletonesca, que potser vindria a ser un antecedent d'alguns programes televisius en l'actualitat.

La comunitat retornà a Poblet quan se suprimí la legislació liberal, entre els dies 11 i 21 de juny de 1823, i es restauraren els ordes religiosos, a més de retornar llurs possessions i la jurisdicció canònica als superiors. El retorn dels monjos no fou tot de cop. Anaren tornant a poc a poc des dels pobles propers on s'havien refugiat; els primers a fer-ho foren els que s'havien establert a Vimbodí i a l'Espluga. No seria fins a la primavera de 1824 que el conjunt de la comunitat tornava a ser a Poblet i la vida religiosa s'anà reprenent lentament, donat l'estat en què es trobava la casa. El 28 de setembre de 1823 el vicari general de la congregació cistercenca havia comunicat que tot superior que no hagués incorregut en problemes legals continuava en el govern fins a completar els quatre anys de mandat. Així, l'abat Barba, proliberal, deixava el càrrec i el recuperava l'abat Esteve Torrell, proabsolutista. L'exclaustació havia durat un any jurídicament, del 29 d'octubre de 1822 al juny de 1823, i una mica més en la pràctica, del 26 de novembre de 1822 a l'octubre de 1824 no es tornaren a cantar les vespres ni les completes al monestir; tan sols a les festes de Nadal de 1830 quedà restablerta la

integritat del culte diví a l'església major. Fins aleshores el culte se celebrava a la capella de Santa Caterina, a la galilea o a la capella del Sagrari. De fet, com havia passat l'any 1810, no tots els monjos tornaren ja a Poblet.

En un informe presentat per fra Jaume Morató el 26 de març de 1824 a Odón Macià, advocat i alcalde interí i corregidor de Montblanc, s'hi pot llegir: «En los tres años de la exterminada revolución se han hecho daños considerables en los edificios y en los accesorios que forma e integran el real Monasterio de Poblet, por los amantes de la rebelión, enemigos del trono y del altar, y causando inmensos perjuicios.» Veiem com no ha trigat a canviar el llenguatge i com s'uneixen conceptes com *tron* i *altar* en un mateix sac, contraposats a *rebel·lió* i *liberalisme*.

El denominat Trienni Liberal apareix com un parèntesi entre la tònica predominant del retorn del absolutisme, però apunta ja la divisió entre liberals i absolutistes, que aniran evolucionant en la seva denominació, ja que apareixeran nous conceptes com *carlins*, tan arrelats en aquestes terres durant dècades. El segle XIX esdevé a vegades un període pendular, però podríem ben bé dir que es va perdent un llençol en cada bugada, en aquest cas el Tribunal de la Inquisició ja no seria restaurat mai més. Les comunitats monàstiques no havien sabut afrontar la crisi de l'Antic Règim i encara esperaven de les autoritats la solució dels seus problemes. No eren pas l'únic sector que pensava així i el paper de l'exèrcit que es pronunciava ara en un sentit, ara en l'altre contrari, a més d'evidenciar-ne la divisió mateixa ens mostra una manera de fer de certs sectors que ha arribat fins a dates molt properes.

A Poblet, doncs, el Trienni Liberal ens presenta els ingredients per fer-ne un període ben atractiu per estudiar-lo. Hi conflueixen diversos elements que el fan molt interessant: la relació entre el món monàstic i les noves ideologies, la crisi irreversible del model de l'Antic Règim, les diferents maneres d'afrontar aquesta situació des de dins d'una mateixa comunitat, i hi podem afegir en aquest cas un toc exòtic com és la figura del Trapenc. Un seguit d'elements que no s'entenen si no sabem d'on es ve i a on s'aniria en els anys més propers al Trienni Liberal. Pot semblar que cada retorn al règim absolutista esdevé ja irreversible, però de fet no fou així; el camí cap a la llibertat i el reconeixement dels drets de les persones, formulats arran de la Revolució Francesa, però que si hi pensem tenen una clara arrel cristiana, malgrat que la mateixa Església hi veïés molt sovint un enemic en la seva mateixa formulació, fou un camí lent, amb passos endavant i passos endarrere i no tan sols fou complicat al llarg del segle XIX, ho continua sent en l'actualitat. Però un cop iniciat un camí com aquest, és ja molt difícil esborrar-ne el rastre; poden esdevenir moltes coses, poden passar-ne moltes altres, però una llavor plantada acaba la major part de les vegades per sortir a la llum. El Trienni Liberal avançà fets puntuals que al cap de pocs anys esdevindrien realitats més duradores. No totes les seves conseqüències serien bones, certament, però en el seu



conjunt fou un avís que la llavor que havia donat un fruit, potser feble i insuficient, com era la Constitució de 1812, havia arrelat. Quedarien per endavant molts altres intents, molts dels quals frustrats, i queda molt camí per fer encara.

Escrivia Antoni Pladevall que «aquests fets varen augmentar la gran distància ideològica que separava els liberals que creien que l'Església necessitava reformes urgents en la seva estructura interna i que la veien com un puntal del absolutisme i enemiga del nou règim, i l'Església, que es resistia a tota intromissió externa en els seus drets i a perdre la situació de privilegi decretada de segles, que tant bé anava a la seva tradicional influència política». Per a l'exclaustació de 1835 mancaven poc més de deu anys.





El Trienni Liberal és un període de la història contemporània que transcorre entre 1820 i 1823 i que, malgrat la curta durada, va tenir una importància excepcional, ja que es van posar en pràctica les reformes liberals dissenyades a Cadis entre 1810 i 1814. Durant aquesta època es van dur a terme un conjunt de polítiques econòmiques, socials i de reorganització territorial i administrativa que volien posar l'Estat espanyol en sintonia amb el que s'estava impulsant en aquells moments en els estats liberals europeus més avançats.

El Trienni Liberal va tenir un gran impacte a la comarca de la Conca de Barberà (desamortització monàstica i de les comandes religioses, fets bèl·lics, canvis administratius, tala descontrolada del bosc de Poblet, conflictes entre pobles, etc.). Els textos que conformen l'actual volum centren la seua atenció en aquest període tan poc estudiat de la nostra història.